KULTÜR

Nr. 2 | JANUAR | FEBRUAR | MÄRZ 2011

www.cumhuriyet.com.tr

ÜÇ AYLIK KÜLTÜR SANAT GAZETESİ | OCAK/ŞUBAT/MART 2011 | Nr: 2 | FİYATI: 2,90 €

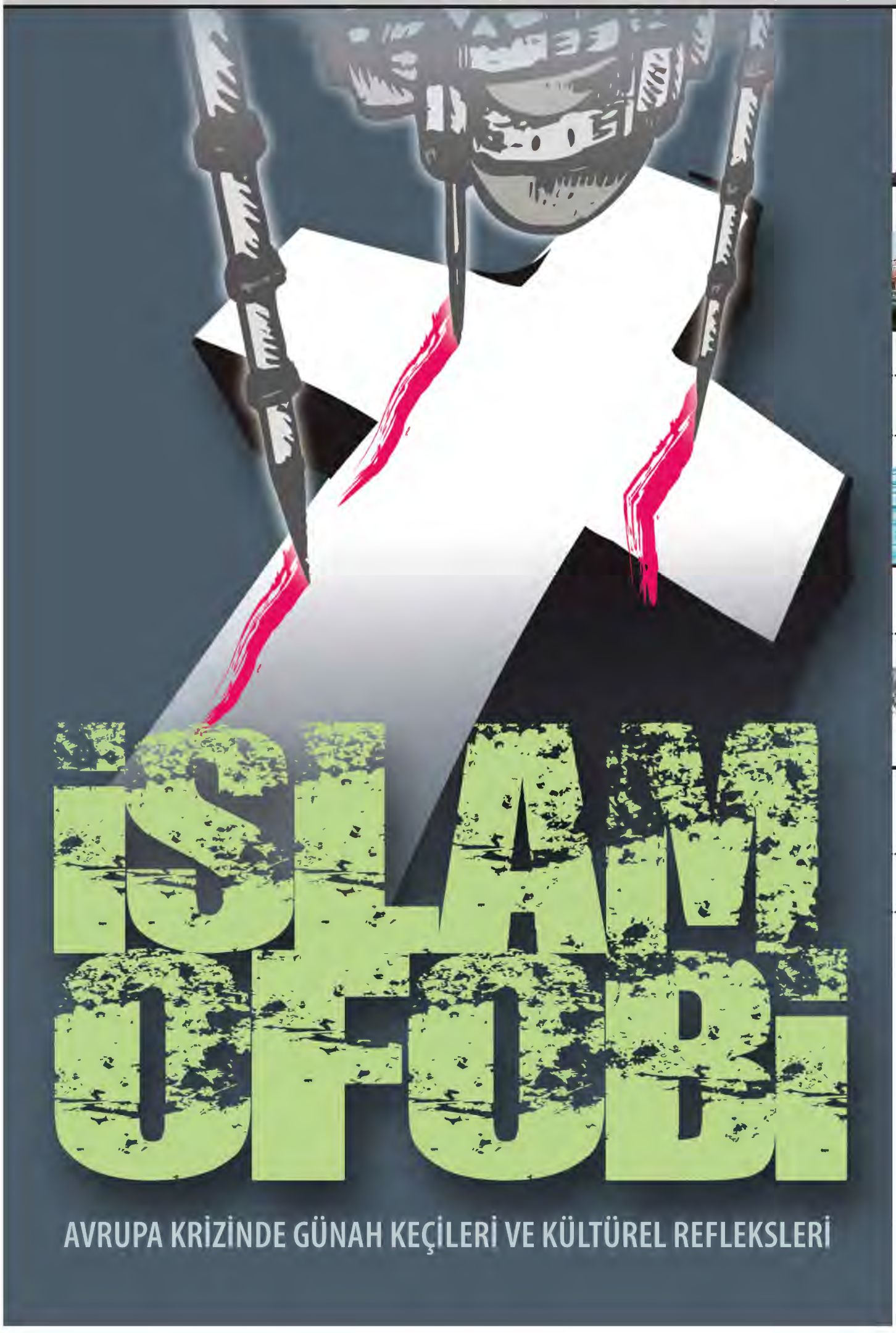

İSLAM ÖFKESİ

AVRUPA KRİZİNDE GÜNAH KEÇİLERİ VE KÜLTÜREL REFLEKSLERİ

FERZAN ÖZPETEK İLE
SİNEMA VE HAYAT ÜZERİNE
"İTALYAN SİNEMASI SOL BİR SİNEMADIR"

KÖŞE BUCAK, ADIM ADIM
EDEBİYATIN LONDRA'SI

SABAHATTİN ALİ'NİN BERLİN'İ

"TÜRK KİTAPLIĞI"NIN GELDİĞİ
NOKTA VE YENİ HEDEFLERİ

MARIO VARGAS, AYDINLAR
VE KÜLTÜREL
SAVAŞ

BU DA TÜRKİYE'DEKİ
40 METREKARE ALMANYA

MODERN TÜRK ŞİİRİNİN TOPLUMSAL
KAYNAKLARI:
HAMBURG'DA
YENİDEN
KURGULANAN BİR
ENVER GÖKÇE

PROF. DR. SUMAN GUPTA'NIN GÖZÜNDEN
"NAIPAUL VAK'ASI"

HAMED ABDEL-SAMAD
İLE AVRUPA'YA GELEN

SELİM YALÇINER · UĞUR HÜKÜM
MUSTAFA KEMAL ERDEMOL
HÜLYA SANCAK · GABRIELE GÜN TANK
HELGA JOKL · IŞIN SIGEL · SADIK USTA
ATİLLA CANSEVER · FERZAN ÖZPETEK,
TUNÇAY KULAOĞLU · GÜLTEKİN EMRE
PROF. DR. ERIKA GLASSEN
DR. MİNE ÖZYURT KILIÇ · GÜRAY ÖZ
GÜLTEKİN EMRE · MARTINA PRIESSNER
DR. BETTINA BERNS · MUSTAFA KÖKER
OSMAN ÇUTSAY · ÖMER YAPRAKKIRAN

Deutschland ..... Euro 2.90 France ..... Euro 3.20 Österreich ..... Euro 3.20
Belgique ..... Euro 3.20 Nederland ..... Euro 3.20

4 192095 102908 01

AZİZ NESİN İLHAN SELÇUK MUSTAFA BALBAY kitapları...

DOST Kitabevi

ATEŞİ ve İHANETİ GÖRDÜK
Çetin Doğan **15,00 €**

ERGENEKON: Çook Gizli Örgüt Nasıl Kurulur?
Tuncay Özkan **14,00 €**

Bu Dinciler o Müslümanlara benzemiyor
Soner Yalçın **17,00 €**

Haliç'te Yaşayan Simonlar
Hanefi Avcı **18,00 €**

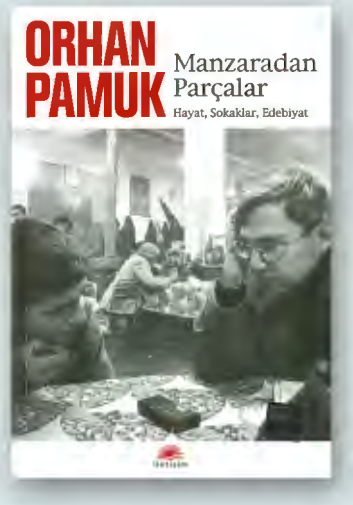

MANZARADAN PARÇALAR
Orhan Pamuk **18,00 €**

İSTANBUL HATIRASI
Ahmet Ümit **15,00 €**

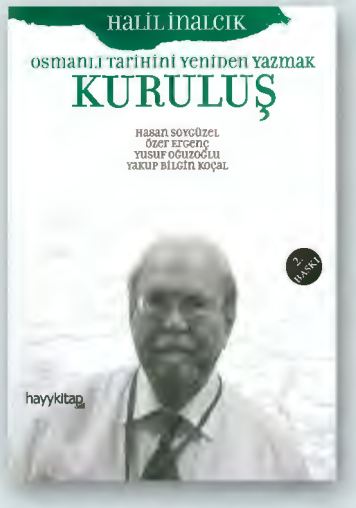

KURULUŞ
Halil İnalcık **8,00 €**

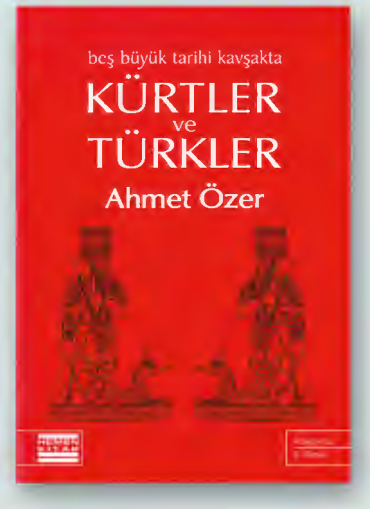

Beş Büyük Tarihi Kavşakta KÜRTLER ve TÜRKLER
Ahmet Özer **20,00 €**

AŞK
Elif Şafak **15,00 €**

YEŞİL PERİ GECESİ
Ayfer Tunç **19,00 €**

HALİDE EDİP
İpek Çalışlar **18,00 €**

SONUNCU
Tahsin Yücel **16,00 €**

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund

DOST Kitabevi

Tel: 0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42

İslamofobi ürünü günah keçilerinin kültürel refleksleri

© Foto: YAPRAKKIRAN

Sen yoksun, kültürün de yok!

Asırlar sonra yine Viyana kapılarına dayanan, ama bu kez içeri girip yerleşmeyi başaran Türkler, kültürel bir travmanın konusu oldular. Kendilerinden ucuz kol emeği dışında bir şey beklenmeyen ve kafasını da dışarıda bırakması istenen çeyrek milyon Türkçeli insan, yüzlerce yıllık ezilmişliğin öfkesini artık sadece dinin kodlarına ve gettolarına sığışarak çıkarmaya çalışıyor. Avusturya'daki Türkler, bir "şike"ye sığınıyor.

SELİM YALÇINER

VİYANA - İslamofobi. Hem ucuz emek ister, hem ucuz emeğini sunan Müslüman'ı "işsizlikte ilk geri gönderilecekler" bölümüne yerleştirip günah keçisi yapar. Günah keçisi ne yapar? Kendisini ısrarla reddeden Avrupa'ya inat, kültürüne sarılır. Hangi kültürüne? Türklüğüne, Kürtlüğüne, Müslümanlığına. Bir yanda yüzlerce yıllık zengin kültürel geçmişi ve ucuz işgücü talebiyle Avrupa, öte yanda hükümetinin, hükümetlerinin itmesi ve kendi başının çaresine bakmasını söylemesiyle Avrupa'ya bedenini atmış, ancak kendi geçmişiyle doğru dürüst entelektüel ilişki kuramadan Anadolu'nun bir yerindeki köyünden çıkıp Viyana'ya, Salz-

© Foto: YAPRAKKIRAN

burg'a, Graz'a, Innsbruck'a, Linz'e çalışmaya gelmiş ve "ortada" bırakılmış göçmenler. Bu göçmenlerin kültürleri. "Döner kebap, davul zurna, saz, halay" kıskacında yaşamaya zorlanmak... Milyonlarca insanın harcanmasının bir başka adı. Bu sorunu çözmek için beynini parçalayan iyi niyetli Avrupalılar ve Türkiyeliler... Kültürlerinin döner kebap ve halaydan ibaret olmadığını, hem en az bin yıllık bir ezilmişliğe ve öfkeye hem de Avrupalı politikacılara anlatmaya çalışan entelektüeller...

Altmış yıllık bir öykü; ama geçmişi, sorunlarının dayandığı kaynaklar belki de bin yıllık. Bu nedenle ne yapılırsa yapılsın sonuç alınamıyor, bin yıllık ezilmişlik ve öfke, bir türlü ayağını üzerinde yaşadığı bu kıtaya, Avrupa'ya basamıyor, gezegeni kendi malı gibi göremiyor. Oysa, deniyor ya, bu dünya hepimizin diye, gerçek öyle değil; bu dünya, dünyayı ve üzerinde yaşayanları kendi malı gibi görüp istediği yağmayı, sömürüyü hiçbir utanç belirtisi göstermeksizin yapanların, onlara istedikleri ucuz emeği, "eti senin kemiği benim" diyerek gönderenlerin, Avrupalılarla konuşurken kendi vatandaşlarının haklarını savunmayı bir an olsun akıllarına getirmeyenlerin.

"Gidin başınızın çaresine bakın!"

Viyana'daki Türkiye kökenli göçmenlerin yaşamlarını, uzun bir süredir gözlemlemek, sorunlarını birlikte yaşamak, dertlerini paylaşmak, girişte belirtilen görüşlerin oluşmasına yol açıyor. Türkiye'nin yönetimleri bu insanları, hiç olmazsa onlara iş bulmaya çalışmaktan kurtulmak amacıyla yurt dışına salmış, "Gidin başınızın çaresine bakın" demiş yurttaşlarına, onlar da birçoğu "turist" vizesiyle olmak üzere, yollara düşmüşler. Avrupa, Türkiye'den gelenleri, onlara başka iş kalmamış olduğu için ve gelenlerin eğitimleri de öyle gerektirdiği için, en düşük vasıf gerektiren, bazı koşullarda hiç gerektirmeyen işlere koşmuş, akıllara ziyan bir ücretle. Bir de vize konusu var, örneğin Almanya'da hiç olmayan ancak Türkiye göçmenlerinin kitlesel gelişini engellemek amacıyla anayasalarına aykırı olarak uygulamaya konulan. Türkiye'nin bu vize konusuna yaklaşımı var, şimdi varlıklarını en azından kültürel bazda sürdürmeye çalışan insanların karşılaştıkları zorlukları arttıran. Türkiye'den Avrupa'ya göçmen akışı söz konusu olduğunda, hem Türkiye'yi yönetenlerin hem de Avrupa ülkelerinin hükümetlerinin yaptıkları, sonuçta bir tek şeye işaret ediyor: Bu insanların göz göre göre harcandıklarına... Tüm haksızlıkların, ileride ne sonuç vereceği, bu haksız kararları alanlarca virgülüne dek bilindiği halde, büyük bir acımasızlıkla uygulamaya konduğuna... Kararların, büyük ölçüde Türkiye'yi ve Avrupa ülkelerini yönetenlerce, birlikte ve "taammüden" alındığına...

Ayrıntılara boğulmadan, ancak belirli dönemlerdeki durumların ve kararların yarattıkları etkiler itibariyle önemlerini göz önüne alarak "İslamofobi"nin günah keçisi oluşturmadaki görevini irdelemeye çalışmakta, bu tutuma karşı ister istemez gös-

terilen kültürel reflekslerin kaynaklarına inmekte yarar olabilir.

Türkiye'den Avrupa'ya, ilk olarak Almanya hedefli başlayan işçi göçü, anımsanacağı üzere Almanya'da davullu zurnalı karşılama törenleriyle başladı. Türkiye'den gelen ve o dönemki isimleriyle "konuk işçiler" (Gastarbeiter) –ki geri dönecekleri hesaplanmıştı, çalışacaklar ve sonra ülkelerine, Türkiye'ye geri döneceklerdi– büyük sevgi gösterileriyle karşılandı savaş sırasında işgücünü büyük ölçüde yitirmiş Almanya'da. Almanlar, ülkelerinin kalkınmasında gereksinim duydukları işgücünü, açık bir ifadeyle "ucuz işgücünü", Türkiye kökenli işçilerde bulduklarını kendileri açısından büyük bir haklılık payı taşıyarak düşünüyorlardı. Almanya'nın neredeyse tüm kentleri, endüstride ve hizmet sektöründe çalışmak için bu ülkeye gelmiş Türkiye kökenlilerle dolmaya başladı. "Gastarbeiter"ler, konuk işçiler, anlayabildikleri kadarıyla kendilerine verilen işleri yapıyor, Almanya'nın kalkınmasına ucuz emekleriyle katkıda bulunuyorlardı. Herkes memnundu: Türkiye, iş bulamadığı yurttaşlarını Avrupa'ya salabildiği için, Almanya, bu kadar ucuz emeği başka türlü bulamayacağı için, Türkiyeli işçiler, Almanya'da kazandıkları parayı köylerinde hayal bile edemeyecekler için. Bu, 10-15 yıl böyle devam etti.

Türkiye kökenli vasıfsız işçilerin Almanya'ya geliş ivmesi, tatillerinde Türkiye'ye altlarında ikinci üçüncü el Mercedes'lerle, BMW'lerle gelen ilk nesil "konuk işçi"lerin, köylerinde yarattıkları imrenmeyle iyice arttı. Türkiye'nin köylerindeki işsizler, günün birinde kafalarında tüylü Bavyera şapkası, altlarında Alman arabalarıyla köylerine geri dönüp yörenin güzel kızlarıyla sorunsuz evlenebilecekleri günleri düşlemeye başladılar. Niteliksiz işgücünün Türkiye'den Almanya'ya akışı büyük bir hız

Avusturya, Türkler ve virüs tartışmaları

Türkiye Cumhuriyeti'nin Viyana Büyükelçisi Ecvet Tezcan'ın 9 Kasım 2010 tarihli "Die Presse" gazetesinde yayımlanan röportajında gettolaşma üzerine vurguladıkları, Avusturya ve diğer Avrupa ülkeleri ile Türkiye'de olağanın üzerinde yankı buldu. Tezcan, Die Presse'ye, Türklerin Avusturya'da virüs gibi görülmek-davranılmak istemediklerini belirterek, anadilini bilmeyenin bir başka dili hakkıyla öğrenmesinin mümkün olmadığını, farklı kültürleri olduğu gibi kabullenmek, ancak uyumları için sürekli çalışmak gerektiğini söyledi. "Uyum göstermemişlerse neden 250 bin Türkiye Cumhuriyeti vatandaşından 110 binine Avusturya vatandaşlığı verdiniz?" diye soran Tezcan ayrıca İçişleri Bakanı Fekter'in (ÖVP) uyum gibi toplumsal bir konudan sorumlu olmasının da liberal eğilimiyle tanınan Avusturya Halk Partisi'ne (ÖVP) yakışmadığını belirtti. Tezcan, Avusturyalıların Türkiye'yle sadece turistik açıdan ilgilenmelerinin yetersizliğini ve çıplaklar kampı bulunan bir ülkede türbanın sorun olarak görülmesinin anlamsızlığını öne sürdü.

Türkiye Cumhuriyeti Viyana Büyükelçisi Tezcan'ın röportajı, gazete yayımlanmadan önce Avusturya Radyo Televizyon Kurumu ORF ile internetteki haber sitelerinde duyuruldu ve Başbakan Faymann'dan sokaktaki insanlara kadar tepkilere yol açtı. Avusturya'da iktidar partileri SPÖ ile ÖVP'nin ve muhalefet partileri FPÖ, BZÖ ile Yeşiller Partisi'nin de Büyükelçi Tezcan'ın görüşlerine ani tepkileriyle gelişen gerginlikler, gazete ve televizyon kanallarında haftalar süren tartışmalara konu oldu. Bu arada, birçok Avusturyalı akademisyen ve uzmanın "Büyükelçi Tezcan'ın söylediklerini bizler yıllardır söyleyip yazıyoruz, bizi dikkate almadınız ama bir büyükelçi bunları dile getirince tepki gösteriyorsunuz" demesi de Avusturya içi tartışmaları hızlandıran bir faktör oldu.

Başta aşırı sağcı FPÖ ve BZÖ olmak üzere bazı siyasi partiler de Büyükelçi Tezcan'ın istenmeyen adam ilan edilmesine kadar varan taleplerde bulundular, ancak koalisyon hükümetinin sözcüleri bunun gerekmediğini ve büyükelçinin Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na davet edilerek olaydan duyulan sıkıntının kendisine iletileceğini ifade ettiler.

Die Presse'nin muhabirine, "Görüşlerimi Türkiye Cumhuriyeti'nin büyükelçisi olarak mı aktarmamı istersiniz, yoksa sıradan bir insan olarak mı?" diye soran Tezcan, muhabirin ikinci alternatifi tercih ettiğini belirtmesi üzerine, 35-40 yıldır Türkiye'den göç alan Avusturya'daki sorunlara eleştirel görüşlerini sıralamaya başladı. Tezcan, Avusturya'da hızlı bir gettolaşma yaşandığını kaydederek, "Bazı okullardaki öğrencilerin yüzde 60-70'i Türk, Avusturyalı aileler çocuklarını, eğitimin kalitesinin düşüklüğü nedeniyle bu okullara göndermek istemiyor. Bu da gettolaşmayı arttırıyor. Birçok başarılı Türk var Avusturya'da, ancak medya bunları görmek istemiyor, bu insanları örnek gösterip uyuma katkıda bulunmuyor. Oysa başarılı Türkleri biraz olsun öne çıkarsalar, bir çok Türk gencini olumlu etkileyebilirler. Türkler, Avusturyalılar'ın kendilerine virüs gibi davranmalarından çok rahatsızlar" dedi.

Türkiye Cumhuriyeti'nin Viyana Büyükelçisi Ecvet Tezcan, söyleşisinde ayrıca Avusturya'da yaşayan Türklerin her yıl meydanlarda düzenlenen festivallerle kendi kültürlerini tanıtmaya çalıştıklarını, yemeklerini sunduklarını, ancak oy alabilmek için gelen birkaç politikacının dışında hiçbir Avusturyalının bu toplantılara katılmadığını, tam tersine meydana bakan perdelerini sıkı sıkı kapattıklarını, emperyal ve çokkültürlü bir geçmişi olan Avusturya toplumunun bu tepkisine bir anlam veremediğini belirterek şöyle dedi:

Anadil ve yabancı dil

"Çok kültürlülük bugün tüm dünyanın karşı karşıya bulunduğu bir durum. Bu durumda yapılacak ilk şey, yabancıların o ülkenin dilini çok iyi öğrenmelerinin sağlanması. Ancak, anadilini iyi bilmeyenin, yabancı bir dili öğrenmesi, o yabancı dili hakkıyla konuşabilmesi mümkün değil. Bu nedenle önce anadillerinin Türklere iyi öğretilmesi zorunlu. Yetkililerle her konuşmamızda bunu dile getiriyoruz. Ancak bir sonuç alınamıyor. Örneğin ilk olarak Türkiye'den getirilebilecek 100 Türkçe öğretmeniyle başlanabilir. Ben bunun olumlu sonuçlarının hızla alınacağına inanıyorum. Türkçeyi iyi bilen çocuklar, Almancayı da yeterli bir şekilde öğreneceklerdir. Biz, her kademeden yetkililer olarak, Avusturya'da yaşayan ve bu ülkenin vatandaşlığını almış ya da almamış olan 250 bin kişiye, elimizdeki imkanları kullanarak iyi Almanca öğrenmelerini ve bu ülkeye uyum sağlamalarını telkin ediyoruz. Bizim telkinlerimiz, ancak Avusturya yetkilileri ve halkı tarafından da aynı tutum sürdürüldüğünde anlam kazanabilir. Aksi halde, şu anda gördüğümüz gettolaşma önlenemez ve çokkültürlülük yaşama geçirilemez."

Büyükelçi Ecvet Tezcan, Die Presse muhabirinin "Genel olarak Avusturyalıların konukseverliğinden memnun musunuz?" sorusuna da şu yanıtı verdi:

"Bir yıldır Viyana'dayım, ancak geçtiğimiz hafta bir Avusturyalı beni evine yemeğe davet etti. O da, Viyana dışından, Krems'dendi. Zaten Viyana dışındaki Avusturyalılar çok daha konuksever. Örneğin Dışişleri Bakanlığı mensuplarından hiçbiri beni evine davet etmedi. Ama bundan yakındığımı sanmayın. Başka elçiliklerden ve Türklerden sürekli davetler alıyorum zaten."

Avusturya Türk İşadamları ve Sanayicileri Derneği ATİS'in, 11 Kasım 2010 tarihinde, yani Büyükelçi Tecan'ın Avusturya gündemini belirleyen bu söyleşisinden iki gün sonra büyükelçilik salonlarında gerçekleştirdiği "15'inci Yıl Etkinliği" de Avusturya basınının büyük ilgisini çekti. Büyükelçi Tezcan'ın, ATİS Başkanı Edip Bayizitlioğlu'nun toplantıyı açış konuşmasının ardından söyledikleri Avusturya televizyon kanalları ve gazete muhabirlerince kamuoylarına geniş olarak aktarıldı.

Bu konuşmasında Büyükelçi Tezcan, toplumda kadının yerine ayrıntılarıyla ve örneklerle değindi, kadınların her alanda etkin olmalarının sağlanmasının önemini vurguladı. Avrupa Milletvekili Hannes Swoboda, Viyana Sanayi Odası Başkanı Brigitte Jank ve Avusturya Yeşiller Partisi milletvekili Alev Korun'un da konuşmacı olarak katıldıkları toplantıda, Büyükelçi Ecvet Tezcan'ın görüşlerine, dolaylı biçimde destek ya da eleştiride bulunuldu. Avrupa Milletvekili Swoboda, Türkiye'yi iyi tanıma olanağı bulan bir kişi olduğunu anımsatarak, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ilişkileri yakından takip ettiğini belirtti ve "Türkiye'nin AB üyeliği belirsiz bir zamana uzanmış bulunmaktadır" dedi.

Bu arada, Türkiye Cumhuriyeti'nin Viyana Büyükelçisi Ecvet Tezcan'ın kariyeri, Avusturya basının ilgi odağı olmaya devam ediyor. Bir süre önce Tezcan'ın görev süresinden önce Ankara'ya çağrılacağı haberlerine, büyükelçinin önümüzdeki haziran ayında yapılacak seçimlerde milletvekili adayı olabileceği ihtimalleri eşlik etti.

Bu haberlerin doğrulanmamış olması, Avusturya gazetelerinin Tezcan'ın geleceğiyle ilgilenmesini engellemiyor.

S.Y.

kazandı. Ekonomik büyümenin inşaatla ilgili kısmının büyük ölçüde tamamlandığı ve endüstri üretiminin gelişimine sıra geldiği Almanya'da ise aynı anda nitelikli işgücüne olan gereksinim büyüyordu. Türkiye'den gelen köylü konuk işçiler, Almanya'nın ihtiyacı olan nitelikli, fabrikaları harekete geçirecek işgücünü karşılamakta yetersiz kalıyorlardı.

Birkaç yıl, Almanya ile Türkiye arasında, Türkiye'den Almanya'ya gönderilecek işçilerin niteliklerinin nasıl arttırılacağına ilişkin resmi görüşmelerle geçti. Sonuç alınamadı. Türkiye, Almanya'nın ilettiği listeyi, o listedeki işgücünü karşılamayı sağlayacak örgütlenme düzeyinden çok uzaktı.

Türkiye, "Ne iş olsa yaparım!" diyen köy kökenli işsizlerle doluydu, Almanya ise teknik eğitim görmüş nitelikli işgücü arıyordu artık. Federal Almanya Cumhuriyeti'nin anayasası, bu ülkeye gelmek isteyen insanlara vize konulmasına izin vermiyordu. Almanlar, bu durumdan kaynaklanarak, Türkiye'ye, Almanya'ya gelecek olanları kendi ülkesinde sınırlamasını, listedeki işleri karşılayacak insanları Almanya'ya göndermesi talebinde bulundular. Almanlar, Türkiye'nin kendi insanlarına Almanya vizesi koymasını istiyorlardı. Türkiye'nin "mevzuatı" buna uygun değildi. Ayrıca da hiçbir Türk yetkilisi, Almanya'ya gitmek isteyen yurttaşlarına "vize" koymak gibi bir yükümlülükle karşı karşıya kalmak istemiyordu.

Türkiye, daha uygun bir terimle Ankara, aynı dönemde, hazine arazileri üzerine gecekondu yaptırarak işsiz köylülerine kamu kaynaklarını "dolaylı" yoldan aktarmak gibi, ülkenin geleceğini son derece olumsuz etkileyebilecek bir sürece girmişti. Almanya yolcularına vize koymak gibi ek bir sorunla uğraşma konusunda oldukça isteksizdi. İki ülke arasında bu konudaki görüşmeler, sonuç vermeksizin devam ediyordu.

Vize ve "turist akını"!

Sonunda, kimsenin aklına gelmeyen bir durum gerçekleşti: Federal Almanya Cumhuriyeti, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına vize uygulayacağını açıkladı! Bu, yasal olarak mümkün görülmeyen bir olasılıktı, çünkü Federal Alman Anayasası, vize uygulanmasına uygun değildi. Bu karar, Türkiye'de saman alevi türünde çok cılız çıkışlarla karşılandı ve 1980 yılında yürürlüğe girdi. Artık Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Federal Alman Cumhuriyeti'ne ancak vize alarak gidebileceklerdi. Anadolu'dan Avrupa'ya işsiz köylü akışı, Avrupa'nın en önemli ve aldığı kararlar tüm diğer Avrupa ülkelerine örnek oluşturan ülkesinin, Federal Alman Cumhuriyeti'nin aldığı kararla sınırlanmaya başlandı. Almanya ve Avrupa'nın diğer ülkelerindeki tanıdıklarına özenerek Avrupa'da işçi olmaya niyetlenen işsiz Türkiye kökenli köylülerin arzularının, bu vize kararıyla sönebileceği umut edildi. Oysa, Türkiye'nin çaresiz bıraktığı yurttaşlarının "kapağı dışarı atma" enerjileri sanıldığından çok daha yüksekti.

Türkiye kökenli işsiz köylüler bu kez bir başka yolu zorlamaya başladı. Türkiye'den Federal Almanya Cumhuriyeti'ne büyük bir "turist"' akını başladı. Turist, turizm sözcüklerini hayatlarında bir kez bile duymamış olma olasılıkları hayli yüksek bulunan işsiz köylü yığınları, bu kez Alman konsolosluklarının kapılarında, "Turist Vizesi" kuyruğuna girmeye başladılar. Almanya'yı konsolosluklarının kadrolarını genişletmeye ve yeni konsolosluk binaları kiralamaya yönelten bu kuyruklar, yıllarca azalmak bilmedi. Federal Almanya Cumhuriyeti'ni örnek alan tüm diğer Avrupa ülkeleri de, koydukları vizenin gereğini yerine getirmeye ve konsolosluk kapılarında kuyruk oluşturan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına hizmet verebilmek için ek "yatırım"lar yapmaya başladılar. Vize için istenen koşulların giderek ağırlaştırılması, o büyük "arzu"yu engellemek bir yana, sarsmadı bile. Türkiye Cumhuriyeti, vatandaşlarının vize alabilmek için çektikleri çileleri izlemekle yetiniyor, bu insanlara kendi egemenlik sınırları içinde onurlu bir yaşam sunamamanın üzüntüsünü yaşadığı izlenimini, çok küçük ölçeklerde bile olsa, veremiyordu.

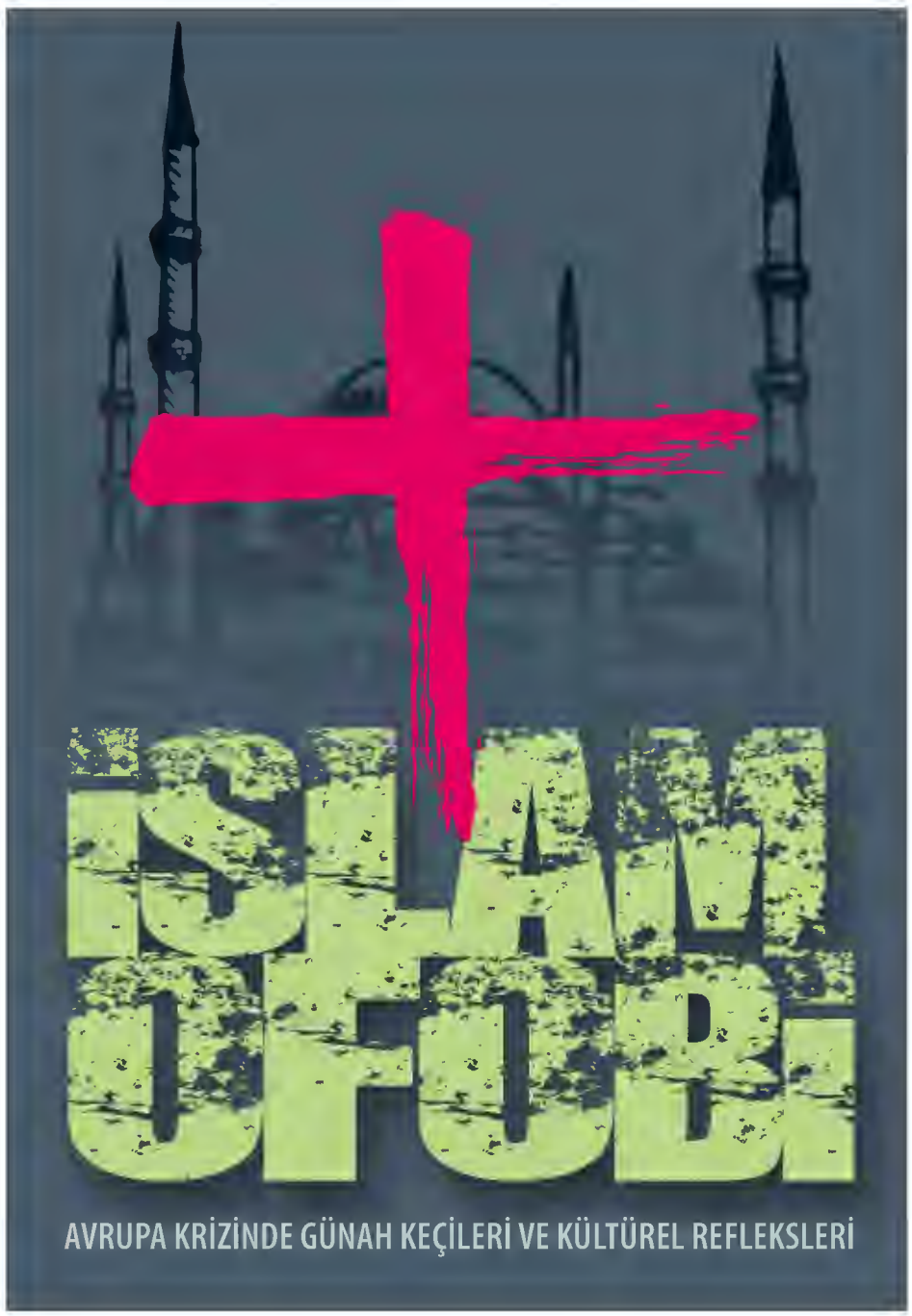

Bu döneme kadar, konuk işçilerin ülkelerine bir gün geri döneceklerini hesap etmiş olan Avrupa hükümetleri, yeni bir durumla karşı karşıya kaldıklarının bilincine varmaya başladılar. Türkiye'den konuk işçiler geliyor, ancak "konukluklarının" farkında olduklarına ilişkin hiçbir belirti vermiyorlardı. Yıllar geçtikçe hem Türkiye'den hem Almanya'dan ya da diğer Avrupa ülkelerinden insanlarla evleniyorlar, çocuk sahibi oluyorlardı. Bu çocuklar, Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde okullara gidiyorlar, ancak hem Avrupalı çocuklara hem de eğitim sistemine bir türlü uyum sağlayamıyorlardı. Okulların bu nedenle kalitesinin düştüğünden yakınan seçmenler, oy verdikleri siyasi partileri ve hükümetleri zorlamaya başlamışlardı. Yabancıların, kendi ülkelerine entegrasyonunun sağlanması zorunluydu! Bu sözcük, entegrasyon, böylelikle Avrupa'nın siyasi ve kültürel literatürüne girmiş oldu.

İslamizasyon ve Yeşil Kuşak yolunda...

Avrupa'daki yabancı ve büyük çoğunluğuyla Türkiye kökenli işçilerin uyumunun, moda deyimle entegrasyonunun sağlanması için Avrupa ülkeleri, Federal Almanya Cumhuriyeti'nden başlayarak, büyük yatırımlara giriştiler, oluşturdukları sosyal kurumlarla başta Türkiye kökenli olmak üzere yabancıları, ülkelerine "entegre" etmeye yöneldiler. Avrupa ülkeleri, hem kendi kamuoylarını, hem de konuk işçilerle ailelerini bir arada sorunsuz yaşatabilecek önlemleri kısa denebilecek bir süre, yoğun olarak tartışmaya yöneltti. Bu dönem, sonuç alınmasına yetebilecek kadar yaşanamadı. Eşzamanlı denebilecek iki gelişme, bu çabaları etkiledi. Bunlardan biri, günün birinde Avrupa'nın yabancı işgücüne olan gereksiniminin düşebileceği kaygısı, ötekisi ise, Amerika Birleşik Devletleri'nden kaynaklanan İslam yaklaşımı oldu. Bu iki etken, aynı dönemde Avrupa ülkelerinin gündemine girerek, entegrasyon konusunda yapılanları temelden etkiledi.

Avrupa'da yatırımların yakın bir gelecekte daralabileceği ve işsizliğin artabileceği endişesi, yabancı işçilerin konuk işçi olmaktan çıkmaya başlamalarıyla daha da koyulaşıyor, Federal Almanya Cumhuriyeti başta olmak üzere Avrupa ülkelerinin yöneticilerini meşgul ediyordu. İşsizlik artarsa ne yapılacaktı? Karar çabuk verildi: Türkiye kökenli işçiler ilk geri gönderilecekler listesinde en başa kondu. Bu işçiler, zaten Müslüman oldukları için yaşadıkları Hıristiyan toplumlarına uyum sağlamada zorluklar yaşıyorlardı, o halde Müslüman-

lıkları öne çıkarılmalı, hatta desteklenmeli ve Avrupa toplumlarının dışında bırakılmaları, gettolara sığınmaları desteklenmeliydi.

Cami derneklerinin ve camilerin sayısındaki olağanüstü yükseliş, bu kararın sonucuydu. Birçoğu ticari faaliyet de gösteren bu cami dernekleri, bulundukları yerdeki yerli esnafa verdikleri zarar "ihmal" edilerek desteklendi ve "İslamizasyon" Avrupalılar eliyle geliştirilmeye başlandı.

Almanya ve Avusturya, Türkiye kökenli işçilerin "İşsizlikte İlk Geri Gönderilecekler" listesinin başına konmasında, Avrupa'da öncü iki ülke oldular. "Dine saygı" adı altında, dini derneklerin kurulmasına ön ayak olan Almanya ve Avusturya, kurulmasına doğrudan yardımcı oldukları dini derneklerin hem yönetimlerine kimlerin geleceğini belirlediler, hem de izleyecekleri tutumların yönlendirilmesinde etkin oldular.

Küçük Avusturya'da 160 cami

Türkiye kökenli insanların dinlerini kendi kendilerince, kendilerine göre yaşayabilmelerine de bu dönemde olanak verilmedi, neyin nasıl yapılacağı bu dernekler eliyle empoze edildi, bir anlamda, yeni bir dini anlayış, "Sen Müslümansın, unutma!" sloganıyla yayılmaya çalışıldı. Çok sayıda cami derneği bu arada kuruluyor, örneğin 8 milyon nüfuslu küçük Avusturya'daki cami sayısı bir anda 160'ı aşıyor, kurulan derneklerin vergisiz kazanç sağlanan yerler olmasına özel önem veriliyordu. Böylelikle, cami derneklerinin kurulmasına –özellikle Avusturya'da- verilen doğrudan destek, sözü edilen derneklerin bakkallık, kasaplık, manavlık, berberlik, turizm acentalığı, mobilyacılık, fırıncılık gibi işler yapmalarının ve yaptıkları işten dolayı hiçbir vergi ödememelerinin sağlanmasıyla genişletiliyordu.

Avrupa'da "uyum", "entegrasyon" adıyla bu gelişmeler yaşanır ve Türkiye kökenli işçilerin, bulundukları ülke toplumlarından

iyice ayrışmaları devlet politikalarıyla sağlanırken, kısaca entegrasyon, "dezentegrasyon"a dönüşürken, Almanya'nın doğusundan başlayarak sosyalist ülkelerin kapitalizme geçişleri de "Yeşil Kuşak" denilen projenin yeniden ve başka bir biçim alarak gezegenin gündemine girmesine yol açtı.

ABD Başkanları Jimmy Carter ve Richard Nixon'un Ulusal Güvenlik Danışmanlığı görevlerini yürüten 1928 Varşova doğumlu Zbigniew Kazimierz Brzezinski adlı siyasetbilimci ABD vatandaşının önerdiği ve uygulamaya koyduğu milyarlarca dolarlık "Yeşil Kuşak" projesi, sosyalist ülkelerin kapitalizme geçmeye karar vermeleriyle yeniden ele alındı. Yeşil Kuşak Projesi, o zamanki adıyla Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin, güneyindeki Müslüman ülkelerde ayaklanmalar kışkırtılarak yıkılmaya çalışılması için tasarlanmış ve uygulamaya konulmuş bir projeydi. Yeşil Kuşak Projesi, Sovyetler Birliği'nin kapitalizme geçmeye karar vermesiyle bir anda ortada kalıvermişti: Yıkılacak bir şey kalmamıştı ki, yıkılması için Müslümanlar kışkırtılarak mücadele verilsin. Amerikan güdümüne girmiş o kadar Müslüman örgüt başıboş kalmış, örgütlerin yöneticileri ABD'den gelen paranın kesilmesi durumunda ne yapacaklarını kara kara düşünmeye başlamıştı.

Ilımlı İslam ve kültürel refleksler

Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgalinin ardından, Yeşil Kuşak'ın bu ülkedeki unsurlarının ABD tarafından Stinger yerden havaya füze sistemleriyle desteklenerek savaştırıldıkları dönemden başlayarak Amerikan yönetimleri, Müslümanlığı kullanmanın avantajlarının iyice farkına varmıştı. ABD yönetimleri bir yandan silahlı Müslüman gruplarını destekliyor ve kendi amaçları için kullanmaya yöneliyor, öte yandan da "ılımlı İslam" adı altında seçimle de işbaşına gelebilecek potansiyele sahip örgütlenmeleri ihmal etmiyordu. Müslü-

man örgütlerin ABD ile işbirliğine gösterdikleri büyük ilgi, Washington'un politikalarında karşılığını anında buluyordu.

Bu bağlamda, ABD'nin, Avrupa'daki Müslüman örgütlenmeleri başıboş bırakması düşünülemezdi; öyle de oldu.

ABD yönetimleri, Avrupa'daki en büyük müttefikleri ve 2. Paylaşım Savaşı'ndan sonra neredeyse el koydukları Almanya'dan başlayarak, Müslüman örgütler üzerindeki denetimlerini sıkılaştırmaya başladılar. Bu alanda, Almanya'dan da desteğini arttırması talebinde bulundular. Almanya bir yandan bu isteği karşılamaya çalışırken, öte yandan, sıkça yaptığı gibi, kendisinin büyükçe bir eyaleti olarak düşündüğü Avusturya'dan da üzerine düşen görevi yapmasını istedi. Böylelikle, Almanya ve Avusturya'daki Müslüman örgütlerin yönlendirilmesi çalışmaları iyice hızlandı.

Sırtları duvara dayanınca...

Amerika Birleşik Devletleri'ni ve Avrupa'da Almanya ile Avusturya'yı yöneten politikacılar, kendileriyle işbirliği yapmakta büyük istek gösteren Müslüman örgüt yöneticilerinden aldıkları hevesin yarattığı baş dönmesiyle, Müslümanlığın yaşamın tüm alanlarını denetleme, yani totaliter olma özelliğini ihmal ettiler. Bu, Avrupa'da yaşayan Müslüman örgüt yöneticilerinin şizofrenik durumunu koyulaştırıcı bir etkiye yol açtı. Avrupa'da Müslümanlık, Müslüman işçilerin genel bir işsizlik durumunda ülkelerine geri gönderilmelerinin kolaylaştırılması ve Müslüman ülkelerde Batı etkisinin iyice artırılması için desteklenirken, birden Avrupa'da yaşayan Müslümanların asla entegre edilemeyecekleri koşulları yaratma sonucunu da verdi.

Müslüman örgüt yöneticileri kendilerine destek olan Batı ülkelerinin ilgililerine bir şeyler söylüyorlar, camilerde ise başka şeyler konuşuyorlardı. Camilerde konuşulanlar entegrasyona değil, tümüyle dezentegrasyona, yani uyumsuzluğa yol açıyordu. Avrupa, kendi kendini, kendi kararı ve ABD'nin isteğiyle bölmüştü. Türkiye söz konusu olduğunda, düşük eğitimli, bir bölümü okuma yazmayı bile sökememiş işsiz köylüler, kendi kasabalarını, şehirlerini, İstanbul-Ankara-İzmir gibi büyük şehirlerini göremeden geldikleri Avrupa şehirlerine uyum sağlamada doğal olarak büyük bir başarısızlık sergiliyorlardı. İşsizlik durumunda geri gönderilmeleri gerekiyordu, oysa önemli bir bölümü bu göçmenlerin –artık göçmen deniliyor bu insanlara- bulundukları ülkenin vatandaşları olmuşlardı, öyle istenildiği gibi "kulaklarından tutulup" dışarı atılmaları mümkün olamazdı. Türkiye kökenli göçmenler, uyum sağlanmalarının aslında istenmediği bir ülkede yaşıyor, çalışıyorlardı, her geçen gün çevrelerinden giderek artan oranda düşmanlık görüyorlardı, ne yapacaklardı?

Kültürlerini, gerileye gerileye sırtlarını dayadıkları duvardan başka bir yerde bulmaları söz konusu değildi; Türklüklerine, Kürtlüklerine, daha da önemlisi, Müslümanlıklarına dayanacaklardı. Bu arada, Türkiye'de önemli gelişmeler yaşanıyor, insanlar, günlük yaşamlarından başlayarak Avrupa'daki kardeşlerinden çok farklı koşullarla uğraşmak zorunda bırakılıyorlardı. Ancak göçmen işçiler bu gelişmelerden habersiz, 10, 20, 30, 40 yıl öncesinin anılarıyla korumaya çalıştıkları ve kültürleri olarak gördükleri özelliklere sığınmak zorunda bırakılıyor, dışarıda, gettolarda tutuldukları için bulundukları ülkedeki insanlara gösteremedikleri dayanışma gibi özelliklerinden de hızla "kurtuluyorlardı." Avrupalı hasta komşusuna sıcak bir çorba sunmak, onun cenaze evine ziyarete gitmek, yemek götürmek, onun çocuğuna gerektiğinde seve seve bakmak gibi asıl kültürel özelliklerdi bunlar... Hem Türkiye'nin hem de Avrupa ülkelerinin yönetimlerinin ikiyüzlüğüyle, döner kebap, saz, halay, davul-zurna gibi yapay ve zorlama kültürel reflekslere dönüştürüldüğünde ortaya çıkan sorunlarla şimdi karşı karşıya hem Avrupalılar, hem göçmenler, hem de Türkiye.

Ne Avrupa'nın, ne Türkiye'nin, ne de göçmenlerin birikimleri, bin yıllık ezilmişliğin oluşturduğu sorunların yakın bir gelecekte çözülebileceğinin belirtilerini sunmuyor. Koşullar bu arada, doğal olarak, aynı kalmıyor, sürekli değişiyor ve kapitalizmin krizi, bu sorunları daha da ağırlaştırıyor. Hem Avrupa'nın, hem Türkiye'nin hem de göçmenlerin bu arada yetiştirdikleri iyi niyetli entelektüellerin de mevcut sıkıntıların çözümüne yapabilecekleri katkılar son derece sınırlı görünüyor. Gene de, umutsuz olmamak için nedenler bulunabilir: Tüm insanların kardeşliğini, gezegenin tüm insanlara ait olduğunu ve yaşanası bir yer kılınması için yapılacaklar bulunduğunu kabul edip söyleyen insanların artmakta oluşuna sevinilebilir.

Kapitalist uygarlığın yerine başka, insana, insan onuruna değer veren bir yarını hazırlamaya çalışanların varlığı, bugün büyük bir karamsarlıkla gözlenen Avrupa'daki Türkiye göçmenlerinin sorunlarının çözümü için de umut kaynağı olarak görülebilir. ■

© Foto: YAPRAKKIRAN

ABD YÖNETİMLERİ, AVRUPA'DAKİ EN BÜYÜK MÜTTEFİKLERİ VE 2. PAYLAŞIM SAVAŞI'NDAN SONRA NEREDEYSE EL KOYDUKLARI ALMANYA'DAN BAŞLAYARAK, MÜSLÜMAN ÖRGÜTLER ÜZERİNDEKİ DENETİMLERİNİ SIKILAŞTIRMAYA BAŞLADILAR. BU ALANDA, ALMANYA'DAN DA DESTEĞİNİ ARTTIRMASI TALEBİNDE BULUNDULAR.

FRANSA'DA YAŞANANLARDAN DOĞRU SONUÇLAR ÇIKARILMALIDIR

Nereye kadar "İslamofobi"?

UĞUR HÜKÜM

İslamofobi ve antiislamizmin, antisemitizm ve ırkçılık ile eşanlamlı olduğunu savunan tezler, bunların dayandırıldığı bazı olgu ve saptamalar bir hayli kasıtlı ve abartmalıdır. En azından Fransa'da İslam veya Müslümanlar konusunda yaşananlar ve bunlardan çıkarttığımız sınırlı dersler bazı Türk ve Türkiyeli kalem sahipleri, düşünür ve İslami ilimcilerin veya liberal sol etiketli bazı bilimsel çevrelerin soyutlamaları ve sentezleriyle hiçbir biçimde bağdaşmamaktadır.

PARİS – "Avrupa'nın üstünde (yeni) bir hayalet (mi) dolaşıyor (?)." Yok yoksa, "Komünizm (İslam) her görüldüğü yerde ezilmeli (mi?)dir." Bu iki cümlenin parantezli kısımlarını değiştirir veya atarsak ilkinin Marx'ın "Komünist Manifestosu"ndan bir alıntı, ikincisinin ise Atatürk'e atfedilen, on yıllarca Ankara'nın merkezi Kızılay Meydanı'nda solculara gözdağı vermek için asılmış bir panoda yer alan sözler olduğunu hatırlarız. Her görüldüğü yerde ezilmesi gereken "komünizm" öcüsü veya Avrupa'nın üstünde dolaşan "komünizm" hayaleti (!) artık neredeyse buharlaşıp yok oldu. Acaba Avrupa ve dünyanın yeni hayaleti veya her görüldüğü yerde ezilmesi gereken çıbanbaşı, "İslam" ve ortodoks takipçisi Müslümanlar mı oldu?

Gelişkin Batı toplumlarında yaşayan, sınırlı da olsa bir kısım İslami hassasiyetli veya İslam çıkışlı toplumsal ve kültürel gelişmelere eğilen, bu alanı araştıran akademik veya uzman kesimler son yıllarda yeni bir toplumsal olgu, "Anti-İslamizm" (İslam karşıtlığı) ve "İslamofobi"den (İslam korkusu/ürküntüsü) söz eder oldular. Bu olgu ile insanlığın yaşadığı en büyük felaket, II. Dünya Savaşı'na taşıyan etkenlerden antisemitizm ve ırkçılık arasında paralellikler kurdular. Bir kısım basın-yayın ve özellikle de pek homojen gözükmeyen, bir hayli geniş, örgütlü bir sosyopolitik Müslüman yelpaze bu gözlemin güçlenmesi, canlı tutulması için sistemli faaliyet gösterdi; artan bir kararlılıkla bu doğrultuda adeta militanca çalıştı ve çalışmaya devam ediyor. Gerçekten de ABD, Almanya, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İtalya gibi günümüzün belli başlı gelişkin toplumlarında Müslüman kökenli göçmen, hatta söz konusu ülkelerin Müslüman vatandaşları bile istihdam, konut gibi konularda ciddi boyutlarda sorunlar yaşamaya, ayrımcılığa maruz kalmaya başladılar.

Fransa'da(n) görünen "İslamofobi"

Dünyanın öteki köşelerindeki gelişmeleri ve değerlendirmeleri başkalarına bırakalım. Fransız ve Türk kültürel ve sosyal dünyalarının, daha da özelde basın-yayın dünyasının içinde karşılaştırma ayrıcalığına sahip, fakat sübjektif bir gözlemci olarak izlediklerimizden hareket ederek sınırlı görüşlerimizi aktaralım. Fransızca bir deyişle, en son söylememiz gerekeni en başta aktaralım: İnancımız odur ki, şu anda İslamofobi ve antiislamizmin antisemitizm ve ırkçılık ile eşanlamlı olduğunu savunan tezler, bunların dayandırıldığı bazı olgu ve saptamalar bir hayli kasıtlı ve abartmalıdır. En azından Fransa'da İslam veya Müslümanlar konusunda yaşananlar ve bunlardan çıkarttığımız sınırlı dersler bazı Türk ve Türkiyeli kalem sahipleri, düşünür ve İslami ilimciler veya liberal solcu etiketli bazı bilimsel çevrelerin soyutlamaları ve sentezleriyle hiçbir biçimde bağdaşmamaktadır.

Şu anda 5 milyonun biraz üstünde olan göçmen nüfusla (tek resmi rakam 2004 sonu itibariyle 4.9 milyon olarak veriliyor) Avrupa'nın en fazla AB dışı yabancı barındıran ülkelerinden Fransa'da bugün "öteki"nin eşanlamlı tek simgesinin "Müslüman" olduğunu iddia edebilmek için ya kör cahil ya da kasıtlı bir propagandacı, ajitatör olmak gerekir. Ortalama bir Fransız

"öteki"ne bakarken öncelikle ülkede yaşayan, (bilimsel hesaplama ve varsayımlarla öngörülen) toplam nüfusun yüzde 5.4'ünü oluşturan 3.7 milyon "Müslüman"ı değil, Kara Afrikalıyı, Kuzey Afrikalı Arap'ı veya bölge ayrımı gözetmeksizin Asyalı'yı "göçmen" görüyor. Toplam nüfusun resmen yüzde 8.1'ini oluşturan göçmenlerin dini onun için tamamen yok sayılan bir faktördür demiyoruz, diyemeyiz. Ancak İslam genelde ikinci veya ikincil bir faktördür. Bu konudaki tek kanıt sayısız kamuoyu araştırmasından çıkarttığımız bağışık olmayan derleme bir sentezdir. Nitekim ortada bu tesbitin tersini kanıtlayacak hiçbir kamuoyu çalışması veya bilimsel araştırma da yok. Dolayısıyla ilk adımda ortalama bir Fransızın İslamofob (İslam ürkeği) olduğuna dair söylenebilecek argüman ve sözler dayanaksız, destursuz sav, olsa olsa ilkel propaganda malzemeleri olmaktan öteye geçemiyor. Yoksa elbette ki milyonlarca Fransız, Müslüman göçmenlerin, içinde bulundukları topluma uymakta dinleri nedeniyle zorlandığına inanıyor. Ama Fransız toplumunun yüzde 80'e yakın bir çoğunluğu, tarihinde ne kadar hoşgörülü olduğu ballandıra ballandıra anlatılan, ama bugün dörtte üçü Hıristiyan veya Musevi komşu istemeyen Türk toplumu gibi Müslüman komşusundan özel olarak rahatsız değil.

Artçı etkiler

Kuşkusuz Fransa diğer Batılı ülkelerden soyutlanamaz. 11 Eylül 2001'in yarattığı travmanın artçı etkileri, banliyölerden yükselen seslerin çarpıtılması, iktidardaki sorumsuz birtakım bakan düzeyinde kişiliklerden veya çeşitli sağ parti temsilci ve sözcülerinden gelen sorumsuz, yersiz, hatta terbiyesizce söylem ve tepkiler, toplumda Müslümanlar hakkında belirli önyargılar ve basmakalıp düşüncelerin derinleşmesi, yaygınlaşmasına neden oldu. Bu olumsuz süreci körükleyen 10 sene öncesine kadar burka, nikap, çarşaf, peçe gibi pek bilinmeyen, tanınmayan İslam dininin dışa vuran simgelerinin görülür, göze çarpar hale gelmesi; çoğu haklı inan gibi ibadet mekânı edinme, cami inşa talepleri veya örneğin bir "helal" yiyecek, "tesettürlü" giyecek pazarının çarpıcı biçimde patlaması gibi değişik gelişmelerin bir biçimde katkıda bulunduğunu hatırdan çıkarmamak gerek. Müslüman mezarlıkları, ibadet alanlarına yönelik tecavüz veya saldırıların artması, tabii ki Müslüman topluluğunun duyarlılığını ve tepkiselliğini de yükseltti. Kurban dindar, mazlum Müslüman duygusunu zaman zaman suiistimal derecesinde güçlendirdi. "İslamofobi Karşıtı Kolektif"in 2008 yılı sonu itibariyle Müslüman cemaatine yönelik 80 saldırı tespit ettiği göz önüne alınırsa, yaşananların her yıl yüzlerce saldırıya uğrayan Musevi cemaatine oranla aslında ne denli marjinal olduğu bir kez daha ortaya çıkar.

Bir işverene, onun internet adresine, ilgili servisine iş istemek için başvuran veya konut kiralayabilmek için emlak komisyoncusu ya da doğrudan evsahibinin kar-

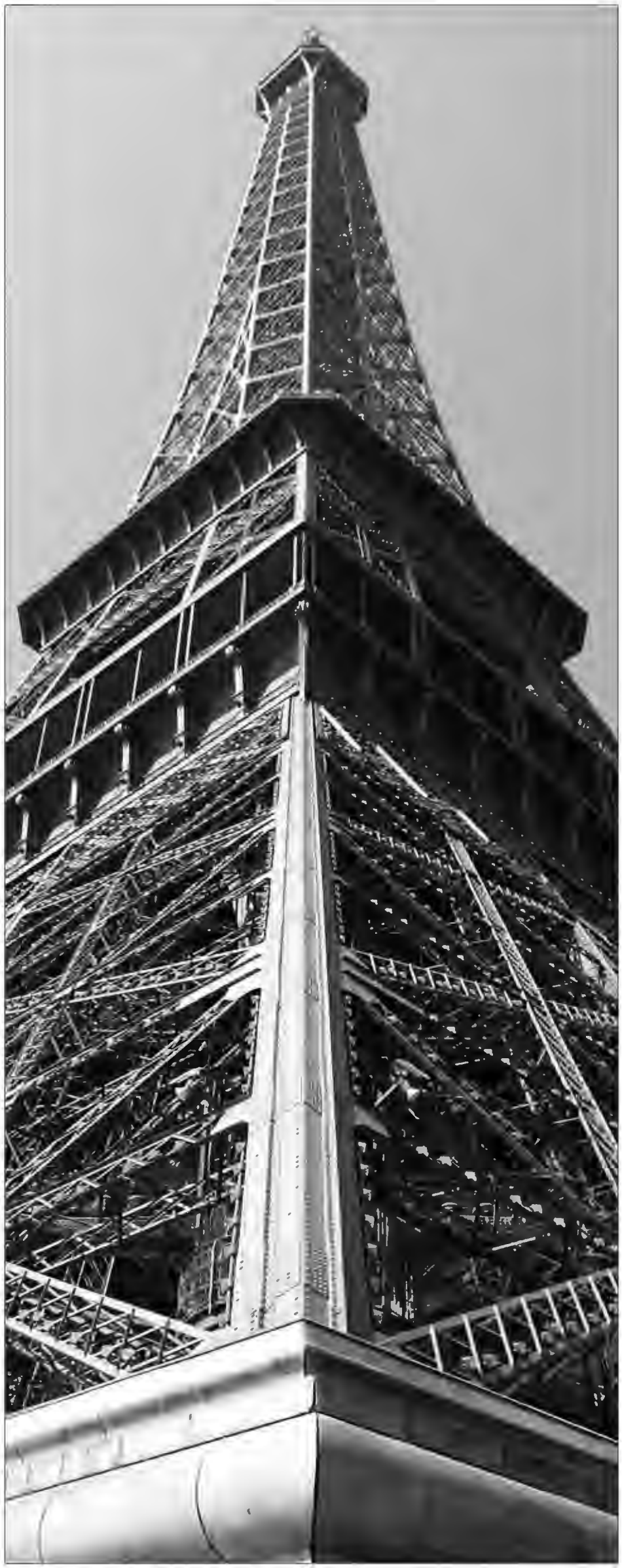

şısına çıkan Muhammed, Hasan, Traore, N'guyen'lerin (Bu arada altını çizerek belirtelim, ilk isimlerini sıklıkla Fransızlaştıran Asyalıların imajı hızla düzelmekte) kaderi bir yerde hep aynı, yani en basit gerekçelerle reddedilmek. Epeyce sıkı bir cezai yaptırım, yasal korumaya rağmen ayrımcılık ve yabancı korkusunun, özellikle de küresel mali krizin etkileri, yeni göçmenlik yasaları ve ulusal kimlik sorunlarının tartışıldığı, yaşandığı böylesi bir dönem ve bağlamda önyargılar, hatta ırkçı birtakım duygu, düşünceler ve davranışları beslediği hiç kimsenin yadsıyamayacağı gerçekler. Ama bir kez daha belirtelim ki, toplumun ezici çoğunluğu, olayların yoğunluğu, yüzdeler, koruyucu yasalar ve yaptırımların yeri, gücü gibi bir dizi veriyi yeterince göz önüne almadan ve gelişmeleri zamana yaymadan sağlıklı bir analiz yapamayız. Aksi takdirde tespitler kadar mücadele yöntemleri ve çözüm önerileri de yüzeyde kalmaya mahkumdur.

Karşılaştırmalar

Kısaca da olsa bilmeyenlere anlatmakta, hatırlamayan veya kasıtlı olarak bilmek ve hatırlamak istemeyenlere hatırlatması zorunlu bazı bilgiler el altında mevcuttur. İsteyenler Google ve Wikipedia gibi en temel ve basit kaynaklardan veya belli başlı kağıt baskı ansiklopedilerden bir ön yoklama yapabilirler.

Öncelikle söylenmesi gereken "antisemitizm"in bir ırka yönelik oluşu ve bir dinin, Museviliğin ortadan kaldırılması gibi olmazsa olmaz bir sorunsalı birincil hedefe koymasıdır. Nazizmde kristalize olan bu anlayış, dini ne olursa olsun Semit ırkın, Yahudilerin toptan imha edilmesine uzanan felsefi, ideolojik bir çizgi ve tarihsel özgün bir güzergah izlemiştir. "Shoah" (Yahudi Soykırımı) felaketi ve ardındaki anlayışın tarihte bir eşi görülmemiştir. İsrail iktidarının veya ondan yana Siyonist köktencilerin ekmeğine yağ süren El Kaide şürekâsı, Taliban tayfası, İranlı mollalar ve onların taşeronu Hizbullah, Hamas gibi hareketlerin hâlâ İsrail'i haritadan silmek, Yahudilerin kökünü kurutmak gibi söylemleri dünya kamuoyunun Filistin halkının haklı kavgasının tümüyle yanında olmasını engellemektedir.

Halbuki antiislamizmde tümüyle bir din karşıtlığı söz konusudur. Farklı çevre ve seviyelerde muhalifler İslam dininin yaşanış biçim ve öğretisi, özünü eleştirmekle kalmayıp, karşı çıkma düzeylerini hakaret, aşağılama ve nadiren de olsa saldırıya dönüştürebilmektedirler. Tek tek vakalar hariç en aşırıları dahi Müslümanları yok etmek, yeryüzünden silmek gibi bir ideolojiyi taşımaktan uzaktırlar. Örnek vermek gerekirse, Fransız aşırı sağcı ve milliyetçi lideri Jean-Marie Le Pen ve partisi FN, kısa bir süre önce "İslamcılığa Hayır!" slogan ve afişlerinden dolayı yargılanmış ve beraat etmişlerdir. Çünkü, bugün artık "İslamcılık" kavramı, Müslüman, Hıristiyan bütün dünyanın mahkum ettiği, kanlı bir İslam bayraktarlığına soyunan köktendinci ve terörist birtakım hareketlerin simgesine dö-

nüşmüştür. Müslümanlar dahil yaygın kamu vicdanı İslam'a değil, böylesi cihatçı bir "İslamcılık" hareketine karşıdır.

İslamofobların, İslam karşıtlarının, ayrımcı, dışlamacı, yabancı düşmanlığı, hatta bazı tek tek olaylarda ırkçılığa uzanan bir tavra girdikleri de bir gerçektir. Bu olaylardan hareketle değişik toplumsal katmanların, dar grupçuk veya bireylerin, çeşitli psikolojik, sosyal ve/veya ekonomik nedenlerden kaynaklanan davranış bozuklukları ve tepkileriyle toplumun çok büyük bir çoğunluğu arasındaki nüansları göremek bir başka uca savrulmaktan öteye geçemez. Varsayılan, varsayılması istenen günümüz gelişmiş toplumlarında, sözümona İslam tehlikesinden ötürü büyüyen bir "fobi"nin İslam karşıtı yeni bir cins ırkçılığa yol açtığıdır. Durum hiçbir biçimde nazizm ile faşizm ve taklitleriyle işbirlikçilerinin sergilediği "ırkçılık" ideolojileri ve "soykırım" uygulamalarıyla kıyaslanamaz.

Nazizm, antisemitizm ve romantik kökenler

Soykırımcılığın zirvesi Nazizm'in birkaç köküıü 18'inci yüzyıl sonunda beliren Alman Romantizmi'nde bulmak olası. 1773'de Johann Wolfgang von Goethe (1749-1832), Johann Gottfried Herder (1744-1803) ve Paolo Frisi'in (1728-1784) Justus Möser öncülüğünde (1720-1794) hazırladıkları "Von Deutscher Art und Kunst" başlıklı 5 denemeden oluşan kitap, sanat, kültür ve dünyaya yeni bir bakışın, "Romantizm Manifestosu"ydu. Başlangıçta yüce ve nadir duygularla beslenen bu çalışma ilk adımda tamamen kültür ve bilime yönelikti. Prusya-Almanya'nın 19'uncu yüzyıl başında Napoleon Fransası ile girdiği savaşlarda yenik düşmesi, Fransız Aydınlanmacı yaklaşımı ve düşün hayatı karşısındaki yetersizlik ve seçeneksizliği, bu toplumda (özellikle seçkinler ve yöneticiler arasında) belli bir eziklik, aşağılanma yaratmıştı. Geçici olarak "İmparator" eline düşmüş olsa da "Devrimci Fransa"nın bireyi, insanı ön plana çıkartan evrenselci, rasyonel ve pozitivist anlayışları karşısında henüz "milli birliği"ni dahi sağlayamayan Almanya'da çok güçlü, her türlü fedakârlığa (!) değer bir "devlet-millet" kavramının doğmasını getirecekti. Bu kavramın mimarı, kendisi göremese de, idealist Alman filozofu Johann Gottlieb Fichte (1762-1814) olacaktı.

1871'de Fransa'dan gelen yeni bir savaş tehdidi karşısında toparlanan Alman prenslikleri resmen ilk Alman İmparatorluğu'nu kuracaklardı. Birlik ve bölünmezlik adına her türlü farklılığı silmek isteyecek Alman toplumunun içinde tek gerçek "öteki"nin Yahudiler oluşu, 60 yıl sonra, romantik bir zaafla mutlak saflık, "Arîlik" uğruna etnik temizlikten öteye, soykırıma kadar gidecekti. Dönemi için kültür ve eğitim seviyesi çok yüksek bir halkı 1933'te tereddütsüz nazizmin koynuna atacak "Antisemitizm-Irkçılık" duygu ve düşünceleriyle günümüz Fransız toplumundaki Anti-İslamizm ve İslamofobi'yi aynı kaba koymak, benzetmek dahi iyimser ihtimalle

cahillik, gerçekte vahim bir çarpıtma, manipülasyondur.

Yaşadığımız gündemin en yakıcı maddelerinden biri olan konuyu bir kez de Renaudot, Médicis gibi saygın edebiyat ödüllerinin sahibi, tanınmış Fransız düşünür, yazar ve denemeci Pascal Bruckner'in geçtiğimiz 23 Kasım tarihinde Libération gazetesinde yayınlanan "İslamofobi'nin Keşfi" başlıklı son derece ilginç makalesi etrafında ele alalım.

Bruckner'e göre "İslamofobi"

62 yaşındaki Bruckner, İslamofobi kavramının ilk olarak 70'li yılların sonuna doğru İranlı köktendinciler tarafından Amerikalı feministlere karşı öne çıkarıldığını yazmış. Kısa bir araştırmayla gördük ki, İran İslam Devrimi lideri Ayetullah Humeyni söylev ve demeçlerinde İslam dinini eleştiren herkese, "İslam'a küfür" babında İslamofob sözcüğünü kullanmış. Bruckner'e göre amaç İslam'a bir ayrıcalık, bir "dokunulmazlık" kazandırmakmış. Düşünür, "Bir inanç bir ırkın yerine konulamaz. İslam Hıristiyanlık gibi Arap, Afrikalı, Asyalı, Avrupalı herhangi bir insan tarafından benimsenebilir. Aynen insanların marksist, liberal, anarşist olabilecekleri gibi..." diyerek mantığını sürdürüyor. Bireylerin demokratik rejimlerde her türlü din, inanç veya görüşü "yalancı, tutucu, gerici" diye eleştirme, ya da bir biçimde hoşlanmadıkları, sevmediklerini ifade etme haklarının tartışılmayacak kadar geçerli bir özgürlük olduğunu hatırlatıyor. Bir zamanlar "mutlak veya tek doğru"ya sahip olduğunu iddia eden Katoliklik gibi, İslam'ın böyle bir "tekelliği" savunmasının da insanların korkmasına, İslam'dan çekinmesine neden olabileceğini söylüyor.

Her cemaatin kendi hukuku

Gelişmeleri, "Örneğin 'pazar ekonomisinin egemenliği veya zenginliklerin yeniden dağıtımı'na karşıyız diyenleri ille de Liberofob veya Sosyalistofob olmakla mı suçlayacağız? İslam Konferansı Örgütü'nün her fırsatta talep ettiği, Fransız Devrimi'nin 1791'de lağvettiği -dine- 'küfür' suçunu yeniden mi ihdas etmemiz gerekiyor?" sorularıyla sorgulayan Pascal Bruckner, yanıtı şu şekilde bulmayı deniyor:

"Açık Toplumlar'ın amacı büyük dinlerin daima ifade özgürlüğü hakkıyla barış içinde bir arada yaşamaları olmuştur. Yüzyıllar boyu ruhani sınıflardan yılan Fransızlar, inançların belli sınırlara saygı göstermesini kararlaştırmışlar. Şimdi her cemaatin kalkıp kendi hukukunu talep etmesi bizi doğrudan 'Ancien Régime', Cumhuriyet öncesi eski rejimlere sürükler."

Pascal Bruckner İslamofobi deyiminin işlevlerini şöyle sıralamış:

Avrupa'da köktendinciliğin varlığını yadsıyarak, belli bir ilerlemeyi daha da meşru kılabilmek;

Laikliğe, yeni bir köktencilikmiş gibi göstererek saldırmak;

Ve de en önemlisi erkek-kadın eşitliği, din değiştirme, doktriner bir takım baskılara ve 'çember sakallılar'a kulak asmadan

dinini yaşamaya kalkışanlara, Kuran'ı tartışmaya yeltenenlere gözdağı verebilmek.

Bruckner'e göre İslamofobi kalkanı arkasında özellikle Avrupa'da özgürce yaşamak isteyen Afrika, Arap, Türk kökenli genç kızlar, kadınlar parmakla gösterilebilecek, kendi toplumları nezdinde utandırılarak suçlanacaklar. Müminlerin dinlerine bakışlarında en ufak değişim arayışları döneklik ve ihanet nitelenecek.

Yazar mevcut yasalara göre burka, nikap ve benzeri kılıklar giydikleri gerekçesiyle cezalandırılabileceklere hukuki destek vereceğini açıklayan "İslamofobi Karşıtı Kolektif" isimli kuruluşun Fransa'da böylesi bir dönemde ortaya çıkmasının rastlantı olmadığını ileri sürüyor.

"Bir zamanlar Sovyetler Birliği'nde 'halk düşmanları' örneklerinden bilindiği üzere 'İslam düşmanları'na karşı dünya çapında yeni 'düşünce suçları' üretilecek" diyen Bruckner başta Nicolas Sarkozy olmak üzere resmi makamların, bir kısım basının bu gelişmelere çanak tuttuğuna dikkat çekiyor. "Sarkozy İslamofobi'yi Antisemitizm ile kıyasladı. Trajik bir hata. Halbuki Avrupa Konseyi'nin raporlarına bakacak olursanız hem Fransa'da, hem dünyada kutsallığına (ibadet alanları, mezarlıklar vs) en fazla saldırılan tek tanrılı dinlerin başında Hıristiyanlık geliyor. Başta Cezayir, Irak veya Mısır olmak üzere Müslüman ülkelerin durumu ortada. Bugün Londra, New York veya Paris'te Müslüman olmak, Orta Doğu veya Kuzey Afrika'da Katolik olmaktan çok kolay. Ne mutlu ki, hiç kimse 'Hıristiyanofobi' diye bir deyim telaffuz etmiyor. Bazı sözcükler vardır dile mikrop bulaştırırlar, anlamları karartırlar. 'İslamofobi' deyimi sözlüklerden atılması gereken bu sözcüklerdendir."

İslamofobi yersiz bir takıntı mı?

Fransız kamuoyunun büyük oranda hassasiyetlerini yansıtan düşünür ve yazar Pascal Bruckner'in tespit ve görüşlerine katılıp katılmamakta kuşkusuz serbestsiniz. Ancak bir Orta Doğu ve İslam dünyası uzmanı olan Alain Gresh'in de belirttiği gibi İslamofobi'yi "yersiz bir takıntı" olarak algılamak toplumda büyüyen belli bir endişeye gözlerimizi yummayı getirir. Zira İslam karşıtlığının sıradanlaşması hatta laçkalaşması, bazı ırkçıların söylem ve eylemlerinin dozunun artması, toplum içinde daha itibar görmesini sağlayabilir. Gresh, en tanınmış Fransız Oryantalist ressamlarından, 1913'te İslam dinini seçerek Nasreddin ilk ismini alan Etienne Dinet'nin (1861-1929) "L'orient vu de l'Occident" (Doğunun Batıdan Görünüşü) başlıklı daha 1921'de kaleme aldığı deneme kitabında İslamofob davranışlardan söz ettiğini kaydeder.

Fransız aşırı sağcı ve milliyetçi hareketinin liderliğine aday Marine Le Pen'in kısa bir süre önce Cuma namazlarında sokaklara taşan Müslümanları, nazi işgalcilerine benzetmesi bu haklı kaygının kanıtı olarak zikredilebilir.

Babası Jean-Marie Le Pen'den Front National (Milliyetçi Hareket Partisi) başkanlığını almaya hazırlanan Matmazel Le Pen'in, şahsen son kamuoyu araştırmalarında yüzde 21 ile 27 arası değişen bir destek bulması ilk bakışta ürkütücü gelebilir. Ancak yukarda da belirttiğimiz gibi, günümüz Batı toplumlarında, özel olarak da Fransa'da güçlenen belli İslam karşıtlığı ve ürkütücülüğünü nazizm-faşizm ırkçılığıyla aynı kaba koymak, sorunu bambaşka mecralara kaydırmaktır.

Romantik bir "milli birlik" anlayışıyla Yahudi "öteki"ni aşağılayan ve varlık nedenini onun soyunu kırmaya dayayan nazizm-faşizm ikilisiyle Etienne Dinet, Pierre Loti gibi tam tersine İslam Oryantalizmi'ni oluşturmuş, ona tutkuyla bağlanmış kişilikleri yaratmış toplumsal gelenekler arasında derin uçurumlar vardır. Kaldı ki yaşadığımız çağ ve toplumlarda demokrasi kültürüne, demokratik ilke ve geleneklere ters gelen kamplaşma ve öldürücü saldırganlık, maalesef yoğun olarak resmi dini İslam olan ülkelerde mevcuttur. Bu gözlem eleştirel dünya bakışı ve akılcı felsefe üzerine kurulu toplumlarda bireylerin ifade ve inanç özgürlüğü dahil her türlü "insan hakkı"na getirilecek kısıtlama ve zararın kesinlikle mahkum edilmesini asla gölgeleyemez.

Yalnızca "mazlum Müslümanlar" (!) için değil, dini, ırkı, cinsiyeti, yaşı, sınıfı ne olursa insanların her türden yabancı düşmanlığı ve dışlanmacılığa, ayrımcılık ve ırkçı davranışlara maruz kalmaları hiçbir gerekçeyle hoşgörülür bir durum değildir. Tüm aydın ve çağından sorumlu insanlara düşen görev de, yasalar, ilkeler, insani değerler çerçevesinde mücadele etmektir. ■

naxos
KINO IM THEATER
Dokumentarfilm Et Gespräch
bietet dem Dokumentarfilm ein Forum - auf großer Leinwand mit anschließendem Filmgespräch !

naxos.KINO IM THEATER - Dokumentarfilm & Gespräch

Veranstaltungsorte
Theater Willy Praml - Naxoshalle, Wittelsbacherallee 29, 60316 Frankfurt
Depot 1899 (am Südbahnhof) Textorstraße 33, 60584 Frankfurt

Veranstaltungsbeginn
Filmbeginn 20 Uhr
Diskussion ab ca. 21.30 Uhr

Eintritt
Naxoshalle: 7 €, erm. 5 €

Kontakt / Kartenreservierung
info@naxos-kino.org
T. 069 - 7079 4910
(Wolf Lindner)

Aktuelles Programm / Weitere Infos
www.naxos-kino.org

YeniHayat
14 Günlük Türkçe/Almanca Gazete
14 tägige deutsch-türkische Zeitung
NeuesLeben

sizin sesiniz, sizin gazeteniz

www.yenihayat.de

İNGİLTERE'DE YABANCILARA TAHAMMÜLSÜZLÜK KIYAFET DEĞİŞTİRİYOR

Yeni "hobi": İslamofobi

MUSTAFA KEMAL ERDEMOL

İslam'dan ve Müslümanlardan korku, yeni boyutlar kazandı. Aslında 11 Eylül 2001 saldırıları, tüm Batı ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de algıları değiştiren bir milat olmuştu. Batı medeniyetinin kodlarına uymadığı için mensupları zaten sürekli ötekileştirilen bir din olarak İslam'ın "siyasallaşması", bu saldırılardan sonra geniş kitlelerce kabul gören bir olgu haline geldi.

LONDRA – Öncesinde de "tahammülsüzlük" olarak adlandırılabilecek haliyle küçük çapta bir "İslamofobi" vardı İngiltere'de ama, bu daha çok, kültürel bir sorun olarak mevcuttu. Bunu "sorun" haline getirenler de elbette kendilerinden olmayan her tür tekil "kimlik"i ya da bütüncül "aidiyet"i benimsemeyen Ari ırk yanlısı talihsizlerdi. Tabii ki bu haliyle de söz konusu "tahammülsüzlük"ün yabana atılacak bir mesele olduğu söylenemez. Ama bunun üzerine, asla "faşist" ya da "ırkçı" olmayan, ancak İngiliz muhafazakarlığının doğal tutumu olan, nefret değilse de, "yabancıya temkinli yaklaşım"a sahip bireyleri eklediğimizde hoş bulunamayacak bir "atmosfer"in hep olageldiği söylenebilir İngiltere'de.

Kurduğu sömürge ilişkileri nedeniyle, uyguladığı (ülkedeki toplulukları gettolaştırma sonucunu doğuran kötü bir politika olduğu zamanla anlaşılan) çokkültürlülük politikasında başarılı olduğu iddiasındaki İngiltere'de, başka kültürlere tahammülsüzlük garipsenebilir gerçekten de. Ama böyle bir olgu var. Tüm yabancılara yönelik bu tahammülsüzlüğün, son zamanlarda "islamofobi"ye dönüşerek Müslümanlara yönelmesi, sonuçları ciddi olabilecek bir ruh halinin yaygınlığına işaret ediyor.

İki Müslüman ülke: İngiltere ve Türkiye

Tam olarak ne zaman başladığına geçmeden önce, İngiltere'nin "kendi Müslümanları"yla ilişkisinin hatırlanmasında yarar var. İngiltere, sömürgelere sahip olan, bugün de farklı biçimde o eski sömürgelerini İngiliz Milletler Topluluğu altında bir arada tutan akıllı bir emperyal güç. Özellikle Müslüman tebaası ile kurduğu ilişki çok dikkat çekici. Poltikalarındaki sürekliliğe örnek olması açısından, Winston Churchill'in, Osmanlı'nın önemli reformcu devlet adamlarından Mithat Paşa'nın oğlu Ali Haydar Mithat'a yolladığı bir mektupta, "İngiltere ile Osmanlı, en büyük Müslüman iki devlettir" cümlesinin bilinmesi gerekiyor. Bu uyanık devlet adamı, sömürgelerindeki tüm Müslümanları tebaalarından saymış, bunu da ifade etmekten çekinmemiştir. Sömürge halklarının çoğunlukla İslam dinine mensup olmaları, Churchill'in belirlemesinin hiç de yanlış olmadığını gösteriyor.

Bugün de, eğer annesi inadından vazgeçip tahtı torununa değil de oğluna bırakırsa, geleceğin kralı olacak olan Galler Prensi II. Charles, krallığı ile ilgili olarak yaptığı konuşmalarında sıklıkla "Sadece Hıristiyanların değil, Müslümanların da kralı olacağım" demekte. Bu, salt ülkedeki Müslümanları okşama amaçlı bir ifade değil. Gerçekten de Galler Prensi'nin, ki hükümdar olduğunda, o da annesi gibi Anglikan Kilisesi'nin de başı sayılacak, Müslümanları da Hıristiyanlarla eşit tutmaya niyetli olduğunun göstergesi. Özellikle Prens Charles'ın bu sözleri, ne idüğü belirsiz, kerameti kendinden menkul Nakşi şeyhi, İngiliz vatandaşı Şeyh Nazım'ın, "Kraliyet ailesi peygamber soyundandır" iddiasıyla birlikte düşünüldüğünde, geleceğin İngiltere Kralı'nın, en azından Müslümanların "politik halifesi" olma arzusu taşıdığını gösteriyor.(1)

Başka kültürlere karşı

Birleşik Krallık sınırları içindeki Müslümanların şu malum 9/11 olaylarından çok önce "ötekileştirilmesi" olgusu, İngiliz yaşama kültürünü, "başka kültürler"den koruma konusunda hassas İngiliz "duyarlılığının" bir sonucu. Avrupa anakarasındaki, dindaşı olan ama ayrı mezheplerdeki bireylere de pek sıcak bakmayan İngiliz muhafazakarlığı, sömürgelerinden gelip vatandaşı olmuş Müslüman bireyleri

hiçbir zaman kendinden saymamıştır. Son yıllara kadar, muhafazakarların hoşnutsuzluğunu çeken, ırkçıların açık hedefi haline gelen Müslümanların, ülkenin emek üretim sürecinde gün geçtikçe artan etkileri bile bu olguyu tamamen değiştirmiş sayılmaz.

Daha doğrusu buna pek fırsat bulunamadığı da söylenebilir. Bu ülkenin ekonomisine olan katkıları nedeniyle, siyasal olarak da yerel yönetimlerin karar mekanizmalarında hatırı sayılır yer eden Müslümanlar, önyargıların tamamen ortadan kalkmasa da artık iyice aşındığı bir dönemde, bir dizi olayın ardından, artık rahatlıkla "islamofobi" olarak adlandırılacak tutumla karşılaşmış oldular.(2)

İslamofaşizm kavramı

Bu "bir dizi olay", Avrupa'da "radikal İslam"ın yükselişinin de göstergeleri kabul edilebilir. Madrid tren bombalamaları (2004 Mayıs), Hollanda'da Theo van Gogh'un öldürülmesi (Kasım 2004), nihayet Londra bombalamaları (Temmuz 2005), radikal İslam'ın Avrupa'da eylem yapacak güce ulaştığının kesin kanıtları olarak değerlendirildi.(3)

Bu olayların Batı medyasında değerlendirilişinde egemen olan söylem, "islamofobi"nin izlerini taşıyan bir söylemdi. Bu saldırılar birçok Batılı araştırmacı ya da analist tarafından "İslamofaşizm" olarak da adlandırıldı. Ancak bu kavramlandırma birçok Batılı aydın tarafından doğru bulunmadı.(4) Bunun İslamofobik söylemin bir parçası olduğu düşünülüyordu çünkü.

Oysa İslamofaşizm kavramıyla biz, bu saldırılardan çok çok önce karşılaşmıştık. Bu kavramı ilk kez, İslam konusunda uzman olan The Independent gazetesi yazarı Malise Ruthven, 1990 yılında yazdığı bir makalesinde kullanmış, ancak bu tanımlamayla, iktidarlarını "dini kullanarak" sürdüren Arap diktatörlerini kast etmişti.(5)

Bu kavram, tabii günümüzde Ruthven'in kullandığı anlamın çok dışında, doğrudan doğruya "İslamcı terör"ü tanımlamak için kullanılmaya devam ediliyor kimi kesimlerce.

8 maddede "İslamofobi"

Bugün, yukarıda sözü edilen şiddet olaylarının da katkısıyla, genel olarak İslam'a, özel olarak da Müslüman bireye karşı alınan önyargılı tutuma akademik anlamda da verilen addır İslamofobi. Kavram, 1997 yılında, Runnymede Trust adlı kuruluş tarafından tanımlanabildi. Kuruluşun "İslamophobia: A Challenge For Us All" adlı belgesi, Avrupa Irkçılık ve Yabancı Düşmanlığını Gözetleme Merkezi'nin de aralarında bulunduğu birçok kurum tarafından kabul edildi.

Runnymede Trust, İslamofobiklerin, İslam'ı nasıl tanımladıklarını/gördüklerini şu sekiz başlık altında belirtiyor:

İslam tek parçalı bir bloktur, durgundur, değişime karşıdır.

İslam ayrıdır, "öteki"dir. Diğer kültürlerle

ortak bir yanı yoktur, o kültürleri etkilememiştir, onlardan da etkilenmemiştir.

İslam, Batı için kalitesizdir, ikinci derecededir. Barbardır, akıl dışıdır, ilkeldir, cinsiyetçidir.

İslam şiddettir, saldırgandır, tehdit unsurudur, terörizmi destekler, "medeniyetler çatışması"ndan yanadır.

İslam siyasal bir ideolojidir, bu nedenle politik avantajla askeri avantajı kullanmak ister.

İslam, Batı düşmanıdır.

Müslümanlara karşı gösterilen ayrımcı tutumlar, İslam'a karşı düşmanlık gerekçesine dayandırılır.

Anti-İslam tutum doğal karşılanır.(6)

Rapor, çok belli ki, kamuoyunun büyük bir kesiminin düşüncelerini yansıtıyordu. Ama yukarıda vurguladığım gibi, henüz 11 Eylül saldırılarının gerçekleştiği 2001'den çok önceki bir "atmosferi" anlatmaktadır.(7)

"Ötekileştirme" ile başladı

Birçok araştırmacının, İngiltere'de, İslam düşmanlığının, 11 Eylül ile Londra bombalamalarından sonra arttığı iddiasını çürüten bir belgedir bu. Söz konusu "düşmanlık", "ötekileştirme" olarak sergilenegelen bir tutumdu İngiltere'de. Irkçı/faşist grupların, 1983 yılında, Pakistanlı bir genç anneyi çocuklarıyla birlikte evinde yakmaları, esmer tenli olanların sürekli saldırıya uğramaları gibi çok sayıda vakıa, Müslümanların, herhangi bir terör olayına karışmadan önce de karşılaştıkları olaylardı.

Tüm bunların sadece Müslümanlara yönelik saldırılar olarak düşünülmesi yanıltıcı olur. Irkçıların hedefi durumundaki tüm yabancılar, örneğin Yahudiler ile siyahlar da, bu şiddetten paylarını aldılar.

Ancak, radikal İslam bahane edilerek başgösteren İslamofobi, ırkçıların faşist ideolojisiyle buluşmakta gecikmedi. Irkçılar bu kez, Müslümanlara, sadece "yabancı" oldukları için değil, aynı zamanda Batı medeniyetini zehirleyen "Müslüman terörist"ler olarak da saldırdılar.

İslamofobik tutumun ortaya çıkardığı garip manzaralardan belki en önemlisi, ırkçı-faşist Britanya Milli Partisi'nin televizyonlarda seçim öncesi her partinin yararlandığı hakkı kullanarak gösterilen propaganda filmlerinden birinde, bu partinin de doğal hedefi sayılan Sikh toplumuna mensup birinin de boy göstermesiydi. Ülkesi Hindistan'da Müslümanların şiddetine uğradığını iddia eden bu Sikh, mevcut İslamofobi ortamında, BNP tarafından kullanılmış olmasına itiraz etmemişti.

İngiltere'de, hem Leeds, hem de Bradford kentleri, Radikal İslam'ın merkezleri olarak görüldüklerinden İslamofobik söylemin en çok hedefi olan kent durumundalar. Sadece bir tanımlama olmaktan çıkıp, Bradford'un İngiliz olma özelliğini yitirdiğini imleyen "Brad-istan", "Kuzey'in Mekkesi", "Britanya'nın Köri Başkenti", "Minyatür Lahor" yakıştırmalarına İngiliz medyasında sık rastlanır.

Aslında Bradford, ülkenin yeniden sana-

yileşme süreciyle, 1980'li yıllardaki durgunluk sürecinde en mahrum bırakılmış kentlerden biri. Bu durumun mu bu kentte iddia edildiği gibi bir radikalleşmeyi doğurduğu, yoksa radikalleşmenin mi bu mahrumiyete yol açtığı sorusu, hâlâ yanıtlanamamış bir sorudur. Ancak kentin, pek önemsenmediği, ihmal edildiği de bir gerçektir.

Benzeri belirleme Leeds için de yapılabilir.

11 Eylül sonrası sendromu

Kuşkusuz 11 Eylül 2001 saldırıları, tüm Batı ülkelerinde olduğu gibi İngiltere'de de algıları değiştiren bir milat oldu. Zaten, batı medeniyetinin kodlarına uymadığı için mensuplarının sürekli ötekileştirildiği bir din olarak İslam'ın "siyasallaşması", bu saldırılarla geniş kitlelerce kabul gören bir olgu haline geldi.

Varolan önyargının üzerine, "dili de yöntemi de" şiddet olan İslam'ın, egemen bir güce "terör" yoluyla darbe indirmesi, Bush'un "medeniyetimize saldırı" argümanının kabullenilmesine yol açtı. "Medeniyet karşıtları"nın, yıllardır kendi toplumu içinde yaşayan Müslümanlar olduğunun farkına varmasıyla İngiliz toplumunda da hatırı sayılır bir kesim, "ötekileştirme"yi, artık "dışlama" ile birleştirerek, karşıtlığını bir "vatandaş tepkisi"ne dönüştürdü.

Bu karşıtlık en olmadık yerlerde kendisini gösterdi. 2002 yılında, Londra'nın gözde eğlence merkezlerinden, Thames nehri kıyısındaki devasa çembere biniş sırasında bir Müslüman aile Arapça konuştuğu için "terörist" olabilecekleri korkusuyla sıradan çıkartıldı. ABD'den İngiltere'ye gelen bir uçakta yine Arapça konuşan iki genç, yolcuların itirazı üzerine uçaktan indirildiler. En tuhaf olanı da, ünlü bir pop yıldızı iken, Müslüman olup Yusuf İslam adını alan şarkıcı Cat Stevens'ın Müslüman kimliğinden ötürü ABD gümrüğünde saatlerce sorgulanmasıydı. Luton kenti havalimanının kargo bölümünde çalışan bir Müslüman işçi de güvenlik gerekçesiyle işinden atıldı.

Gündelik hayat

Ülkede uzun zamandır başarıyla uygulanan "pozitif ayrımcılık" politikasına rağmen, özellikle kamu sektöründe, Müslümanların başka gerekçeler ileri sürülerek işe alınmaması da İslamofobi kaynaklı ayrımcılık örneklerinden.

İslamofobinin, "terörden çekinme" kılığıyla gündelik hayatta yaygın olduğunu söyleyebiliriz. Polisin, "terör" gerekçesiyle, özellikle sakallı, şalvarlı Müslümanları potansiyel terörist görme tutumu hız kesmiş değil. Trafik kontrollerinde bile, memurun sürücüye "Hangi ulustansın?" sorusu yerine artık "Hangi dindensin?" diye sorduğu, abartı gibi gelebilir ama, yaşanmış bir vakıadır.

Müslümanları potansiyel tehlike görme tutumunda İngiliz makamlarının her türlü ölçüyü aştıklarına en iyi örnek, terör suçuyla yargılanıp mahkum olan Müslüman bireylerin, cezalarını çektikten sonra da potansiyel tehlike olarak görülmeye devam etmeleri. Bu konuda, ülkedeki insan hakları örgütlerinin tepkisini çeken öneri şöyle:

"Cezasını çektikten sonra serbest kalan terör suçlusu (yani Müslüman), bedeninde takip edilmesini sağlayacak bir aletle dolaşacak. Sadece hükümetin bildiği din adamları ile konuşacak, sadece hükümetin onay verdiği camilerde ibadet yapacak."

Irkçı önyargıdan kaynaklanan saldırılar ile İslamofobi kaynaklı tutumlar arasında küçük bir fark var. Bu nedenle hangisinden kaynaklandığı anlaşılamamakla beraber, genel olarak 11 Eylül 2001'den, özel olarak da 7 Temmuz 2005 Londra saldırılarından sonra, Müslüman bireylere yönelik çok yoğun bir "nefret" dalgası ülkeye hakim durumda.

Bu uğursuz atmosferden en çok yararlananlar da, son yıllardaki seçimlerde önemli başarılar gösteren ırkçı/faşist parti BNP ile ırkçı/faşist İngiliz Savunma Ligi gibi oluşumlar. ■

NOTLAR:

(1) Ayrı bir konudur ama yine de şöyle bir değinmekte yarar var. İslam dünyasında halifelik kurumunun oluşturulması mücadelesi veren Hizb-üt Tahrir örgütü, faaliyetlerini İngiltere'de sürdürmektedir. "Terör" saldırılarının yoğunlaştığı dönemde İngiltere Başbakanı Tony Blair, bu örgütü "terörist olarak" kabul etmemişti.

(2) Yapay bir iyimser havadan söz ettiğim sanılmasın. "Önyargıların aşılması" süreci, hep var olagelen "ötekileştirme"nin normal mecrasına döndüğünü vurgulamak amacıyla dile getirildi. Yani işin içine öncelikle "dini aidiyet" karıştırılmadan hep yapılan " ötekileştirme", "nefret"ten çok daha kabul edilebilir bir durumdur. Önyargının nefrete dönüşmeden, yeniden kültürel kaynaklı bir "ötekileştirme"ye dönüşmesi bile başarı kabul edilmelidir.

(3) Islamic Political Radicalism- A European Perspective, Edinburgh University Press, 2007 içinde.

(4) Bu kavramın yanlış olduğunu savlayan bir bildiriye (2006), hakkında İran makamlarınca öldürülmesi için fetva verilen yazar Salman Rüştü de imza atmıştı.

(5) The Independent, 8 Eylül 1990.

(6) İslamophobia: A Challenge For Us All adlı bu rapor, dönemin İçişleri Bakanı Jack Straw'a sunuldu.

(7) 2001'de Stockholm'de, "İslamofobi"nin antisemitizm ve yabancı düşmanlığı gibi bir "ayrımcılık türü" olduğuna karar verildi.

İlhan Selçuk

tüm yapıtlarıyla

Cumhuriyet Kitapları'nda

YÜZBAŞI SELAHATTİN'İN ROMANI I-II

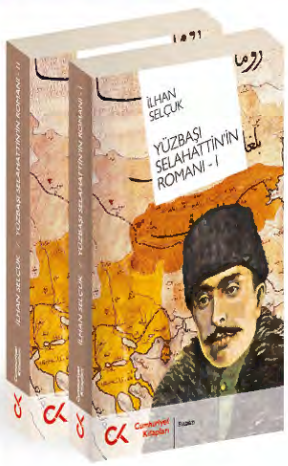

Yarı sömürge durumuna düşmüş bir imparatorluğun paylaşılması üstüne, savaşların uçsuz bucaksız cephelerinde bir o yana bir bu yana koşuşan subayların dramı. Osmanlı'nın yıkılışından Ulusal Kurtuluş Savaşı yıllarına uzanan bir tarihin romanı.

ZİVERBEY KÖŞKÜ

İlhan Selçuk'un 12 Mart cuntasına işkence altında verdiği ifadeler 15 yıl sonra 12 Eylül cuntasının yönetimde olduğu sırada Nazlı Ilıcak tarafından yayımlandı. Darbe hazırlığı ile suçlanan İlhan Selçuk'un ifadelerinde kimsenin aklına gelmeyen bir sürpriz vardı: Akrostiş!

GÖRÜLMÜŞTÜR

Yakın tarihin tanığı olması gerekirken sanığı oluyor yurtsever yazarlar. İlhan Selçuk da mapusaneden sorguluyor yurdunda olup biteni: "Üzerinde görülmüştür damgası bulunan zarfı evirirsin, çevirirsin; sorarsın kendi kendine: Bu zarfları neden kapatmazlar?"

JAPON GÜLÜ

İlhan Selçuk'un özgün deneme yazıları. Özgür aklın ve pozitif bilimin çağımıza katkılarının insana yakışır duyarlılıkla birleşime ulaşmasından oluşan denemeler. Yarım yüzyılı aşan yazın ve düşün yaşamının süzgecinden geçen aydınlık düşünceler demeti.

ENEL HAKK'IN HAKKI

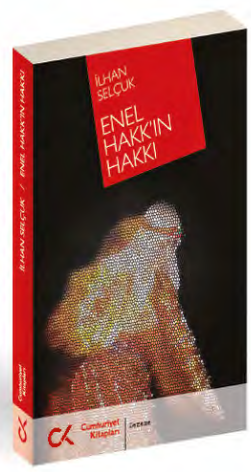

Toplumdan kovulmak istenen Alevi Bektaşi kesiminin İlhan Selçuk tarafından kucaklanması: "Bilge insan, kaç yüz yıl önce dile geldi, 'Enel Hakk' dedi. Söyleyenin derisini yüzdüler, ama bir söz bir kez söylendi mi dünya değişir; artık hiçbir şey eskisi gibi olamaz."

DÜŞÜNÜYORUM ÖYLEYSE VURUN

Descartes'ın "Düşünüyorum öyleyse varım" diyerek insanlık onurunu yüceltmesinden yüzyıllar sonra "Düşünüyorum öyleyse vurun" diyerek düşünce özgürlüğü için yaşamını ortaya koyan aydınlanma bilgesi İlhan Selçuk'un köşe yazılarından bir demet.

RTE XIV. LOUIS Mİ

İlhan Selçuk, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın çizdiği farklı portreleri yorumlarken sormadan edemiyor: RTE yoksa hastalandı mı? RTE, Fransa Kralı XIV. Louis edasıyla diyor ki: Devlet benim! Bir solukta okunacak kitap.

DUVARIN ÜSTÜNDEKİ TİLKİ

İlhan Selçuk, ince ayrıntılarla düşündüren ve gülümseten bir yaşam panoraması çiziyor: "Bir kadeh içki içtiğim zaman; bir başka adam olurum. O bir başka adam; bir kadeh rakı ister... Bir yazı yazdığım zaman; bir başka adam olurum. O bir başka adam; bir yazı yazmak ister!"

ERGENEKON MERGENEKON

Ara rejimlerde işkenceden geçirilen İlhan Selçuk, AKP rejiminde sabaha karşı evi basıldığında 83 yaşındaydı ve silahlı örgüt yönetmekten sanık sandalyesine oturtulunca bir kara mizah başyapıtı olarak bu kitap ortaya çıktı.

Diğer Kitapları:
Ağlamak Gülmek, Deneme
İskele Sancak, Deneme

www.kitap.cumhuriyeti.com.tr

Merkez: Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sokak No: 2 Şişli Tel: 0 212 343 72 74
Ankara Şube: Ahmet Rasim Sokak No:14 Çankaya Tel: 0 312 442 30 50
İzmir Şube: H. Ziya Bulvarı 1352. Sokak No: 2/3 Pasaport Tel: 0 232 441 12 20
Dağıtım: İKİ A (0212 272 45 46), Alfa (0212 513 53 03), Final (0212 444 35 90)

Cumhuriyet Kitapları

KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ

UYUM UZMANI GÜN TANK, ENDİŞELERİN KÖKENİNE DİKKAT ÇEKİYOR

Sarrazin, tehlikeli bir altyapının ürünü

OSMAN ÇUTSAY

Almanya'da kitap satış listelerini altüst eden yayıncılık başarısıyla "Sarrazincilik", toplumsal eşitsizliğin etnikleştirilmesine, dinselleştirilmesine ve kültürel gerekçelere bağlanmasına tipik bir örnek kabul edilebilir. Alman toplumunda tehlikeli bir nefret duygusu Müslümanları hedefe alarak gelişmesini sürdürüyor..

Almanya'da "İslamofobi" denince, son aylarda ilk akla gelen, bir büyük yayıncılık başarısı. Gerçekten de, önce Berlin'de eyalet maliye bakanı ve sonra da Frankfurt'taki Federal Merkez Bankası'nda yönetim kurulu üyesi olarak görevler üstlenen Thilo Sarrazin, birkaç aydır da "mecburen" emekli, "Deutschland schafft sich ab" (Almanya Kendi Ortadan Kaldırıyor) başlıklı kitabıyla tüm satış listelerini altüst etti ve bir kitapla "mültimilyoner" oldu. Kitabı, 2010 yılının en önemli birkaç olayından biri olarak medyanın geleneksel yıl sonu dökümlerine ilk sıradan girmeyi başardı. Ama, bir endişe kaynağı da oldu.

Örneğin, Alman toplumundaki ilericileri, onun milyonerliğinin değil, böyle bir başarıyı mümkün kılan "altyapı"nın tedirgin ettiği gözlendi. Kitabın arka planında ne var? Büyük bir yazarla mı karşı karşıyayız, yoksa son derece tehlikeli bir "insani altyapıdan" beslenen kapsamlı zihniyet tuzaklarının önünde mi bulunuyoruz? Böyle sorular soruluyor.

Soranlardan biri, 3 yıldır Berlin'de Tempelhof-Schöneberg semtinde "uyum görevlisi" olarak görev yapan ve aralık ayında aynı kentte gerçekleştirilen "CrossKultur" adlı kapsamlı kültür şenliğinin de yöneticilerinden Gabriele Gün Tank. Yüksek öğrenimini İstanbul'da gazetecilik dalında yapan Berlinli genç kadın, Alman demokrasisinin nasıl bir tehdit altında olduğunu bu yayıncılık başarısının ortaya çıkardığını savunuyor. "Böse Mädchen" (Kötü Kızlar) adlı topluluğun da kurucu üyesi olan Tank, şunlrı söylüyor:

'Sarrazin, Berlin'de eyalet maliye bakanı iken de bu sosyal devletten ne anladığını her fırsatta açıkça ifade ederdi. Ancak, biliyoruz ki, sosyal devlet ilkesi Alman Anayasası'nda bulunuyor. 'Almanya Federal Cumhuriyeti demokratik ve sosyal bir federal devlettir.' (Madde 20, Fıkra 1GG). Sarrazin, insanları, bile bile gruplara bölüyor. Bunlardan çalışkan ve zeki olanlar, toplumdaki 'bir işe yaramayanlar' ile 'ahmakların' hayatını kolaylaştırıyor."

Thilo Sarrazin'in kitabıyla ortalığı kasıp kavurduğu dönemde haftalık "Die Zeit" gazetesine yaptığı açıklamalara da dikkat çeken Gün Tank, bu sosyal demokrat yöneticinin veya maliyecinin, eşitsizlikleri kültürel veya biyolojik nedenlerle açıklama hevesini, liberal ikizi ve Alman Dışişleri Bakanı Guido Westerwelle ile karşılaştırarak yorumluyor:

"Thilo Sarrazin'in 'Die Zeit'a yaptığı açıklama şöyleydi: 'Almanya göçten tamamen bağımsızlaşacak ve bu yüzden de ortalama olarak daha da ahmaklaşacaktır, zira ülkemizdeki doğum dağılımı çarpıktır. Zeka ile hangi toplumsal sınıftan olunduğu arasında güçlü ve olumlu bir korelasyon bulunmaktadır.' Aslında, Thilo Sarrazin ile neoliberal tezlerin diğer temsilcileri arasındaki büyük fark, yine Sarrazin'den kaynaklanıyor. Sarrazin, toplumsal eşitsizliği

kültürelleştiriyor ve biyolojikleştiriyor. Kitabı yayımlanmadan birkaç ay önce Guido Westerwelle'nin basmakalıp ırkçılığı kullanmaksızın, aynı neoliberal telden çalmasını bizzat yaşadık. Westerwelle başarısız oldu. Ama Sarrazin attığı çentikleri kültür ve dinle bağlantılandırarak 'başarılı' oldu. İşte bu ülkedeki demokrasi için asıl tehlike, tam da burada."

Müslümanlar hedefte

Almanya'da bir "İslamofobi" tehlikesiyle karşı karşıya bulunulduğunu kabul eden Gün Tank, Müslüman olan veya Müslüman olduğu düşünülen insanlara karşı geçmişle bağlantılı bir nefretin göz ardı edilemeyecek boyutlar aldığını belirtiyor. Üstelik bu nefretin sürekli büyüdüğünü düşünen Tank için "Ayrımcılık, aşağılama, başörtülü kadınların belli işlere alınmasına yasak getirmekle de başlıyor." Berlinli uyum uzmanı, Bavyera eyaletinde okullardaki dinsel sembollerle ilgili yasal düzenlemelere işaret ederken, tuzakların büyüklüğüne de dikkat çekmiş oluyor:

"Aslında tarafsızlık için öne sürülen gerekçeler son derece kuşkulu bir görünüm arz etmektedir. Örneğin Bavyera'da eğitim ve öğretimle ilgili yasada şu ifadeler var: 'İlkokullarda erkek ve kız öğrenciler Hıristiyan inancının ortak esaslarına göre öğrenim ve eğitimden geçer.' Veya şu: 'Bavyera'nın taşıdığı tarihsel ve kültürel damga nedeniyle her sınıfta bir haç olması uygundur. Böylelikle inanç özgürlüğü korunarak Hıristiyan ve Batılı değerler temelinde anayasının en üst eğitim hedeflerini gerçekleştirmek için gereken irade kendi ifadesini bulmuş olur.' Kuşkulu bir tarafsızlığa örnektir bunlar. "

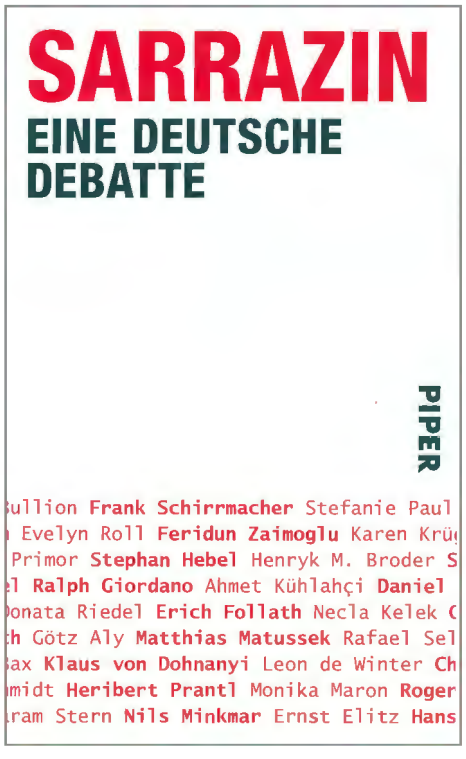

Genlere kadar varan bir ayrıntıyla insanların eşit olmadığını savunan Thilo Sarrazin, yeni bir ırkçılığın temsilcisi Tank'a göre ve bu yeni cephede mücadele vermek şart:

"Her kim ki, Thilo Sarrazin gibi, belli insan gruplarına ayrıksı genler ve kolektif nitelikler biçer, kendisini beter ırkçılar ve en kötü antisemitiklerlerle aynı safa yerleştirmiş olur. Belli gruplar oluşturularak, o gruplardan bireylere toptancı bir biçimde, kafadan, belli nitelikler yakıştırılan her yerde hepimiz buna karşı çıkmak zorundayız. Sarrazin 'Vatanlar Avrupası' diye yazıyor. Bu kavramı NPD ve Republikaner gibi neonazi partiler kullanmaktadır. Zaten Sarrazin'in Lettre International dergisinin Eylül 2009 sayısındaki şu ifadelerini göz önünde tutarsak, Müslüman karşıtı ırkçılığı ve antisemitizmi belirginleşecektir. 'Devletten yaşayan, bu devleti reddeden, çocuklarının eğitimini makul bir biçimde sağlamayan ve sürekli yeni küçük başörtülü kızlar üreten hiç kimseyi kabullenmek zorunda değilim. Bu, Berlin'deki Türk halkının yüzde 70'i, Arap halkının ise yüzde 90'ı için geçerlidir.' Sarrazin, kitabında da şöyle diyor: 'Torunumun torununun 100 yıl sonra da, eğer isterse, Almanya'da yaşayabilmesini isterdim. Torunlarımın ülkesinin büyük bölümüyle Müslüman olmasını, ülkenin çok geniş bir bölgesinde Türkçe veya Arapça konuşulmasını, kadınların başörtüsü takmasını, günlük işlerin müezzinin ezanına göre belirlenmesini arzu etmezdim. Böyle bir şey yaşamak istesem, Doğu'ya bir gezi için yer ayırtmam mümkün.' Doğrusu, böyle ırkçı ifadelerden sonra 'göç' ve 'uyum' konusunda tartışmalar yapılmasını özellikle kuşkuyla karşılıyorum: Burada antidemokratik ve ırkçı bir partinin seçim programının doğruluğunu denetlemiyoruz, demek ki şimdilik bu işten uzak duralım. Ancak, böyle bir tartışma kültürünün daha da sertleştirilmesinin, kızıştırılmasının bizleri nerelere götüreceği de anlaşılıyor. Berlin camilerine geçen günler içinde yanıcı maddelerle saldırılar oldu. "

Sarrazin'e suç duyurusu

Annesi Azize Tank ile birlikte, avukatları aracılığıyla, Thilo Sarrazin hakkında, halkı kışkırttığı, belli dinsel cemaatlere hakaret ettiği, onlar hakkında kötü konuştuğu ve iftira ettiği gibi gerekçelerle suç duyurusunda bulunduğunu belirten Gün Tank, şunları söylüyor:

"Bu dava sürüyor. Halktan çok çeşitli tepkiler aldık, kimi destek verdi, kimi de tehdit etti. Sarrazin'in, geniş çevrelere yayılan, bu köktencilikle sadece antidemokratik aşırı sağ partilerce dillendirilen sloganları hatırlatan ifadeleri önyargılara yol açıyor. Bunlar, bu nedenle demokrasimiz ve değerler topluluğumuz için tehlikedir. Dünyadaki demokratik bir ülkenin verdiği resmi de bozar. Bu tür ifadeler anayasamızın temel haklar bölümüyle ve uluslararası yükümlülüklerle bağdaşmıyor, hatta tersine, açıkça insan haklarını ve uluslararası anlaşmaları çiğniyor."

Sarrazin'in, sürekli bir biçimde Federal Almanya'yı ABD ile karşılaştırdığına dikkat çeken Tank, arada ciddi farklar olduğu ve toplumun da gerekli tepkiyi göstermediği kanısında:

"ABD'nin bizdeki kadar belirgin bir sosyal güvenlik sistemi yok ve yüzyıllardır da bir göç ülkesi olarak tanımlanıyor. O yüzden zaten niye daha yüksek sesle feryat edilmediğini anlamıyorum... Sendikalardan çok kısık sesle karşı tepkiler gelmesi de beni şaşkınlığa düşürüyor. Ben, çok daha fazlasını beklerdim. Sarrazin, insanları bölümlere ayırıyor. İnsanların bir bölümü artıdeğer yaratırken, diğer bir bölüm ise onun gözünde topluma hiçbir şey getirmemektedir. Bir bölümü pahalıya mal olurken, diğer bir kesim o maliyeti üstlenmektedir. Kazançlarını maksimize edenlerin bu konuda pek büyük bir rol oynadığı söylenemez. Irkçılıklarla karışık bu tür ifadeler, 'Beyaz Alman' toplumunun bazı kesitlerinde rağbet görüyor, çünkü günah keçisi böylece bir servis tabağı üzerinde kendilerine sunulmuş oluyor. "

Gün Tank'a göre, Almanya'da toplum artık açıkça ikiye bölünmüş gibidir. Anne ve babaları veya büyükanne ve büyükbabaları bu ülkeye göç etmiş genç göçmenlerin, dışarıda kendilerine hep bir açık kapı bıraktıklarına tanık oluyor. Bu tutumu, endişeyle izliyor Tank:

"Bu insanlar özellikle mesleklerini bir başka yerde icra edebilecek ve oralara yerleşebilecek durumda olanlar. Böyle anlatıyorlar. Ama tabii yaşam planlarını bu dünyadaki Sarrazinlerin talimatlarıyla yapmak istemeyenleri de duyuyorum. Kısacası, Sarrazinciliğe geçit yok! " ■

BAŞARILI BİR SEMPOZYUMUN ARDINDAN KÜLTÜR ÜZERİNE BAZI DÜŞÜNCELER

Dil ve entegrasyon kıskacında bir "toplum"

HÜLYA SANCAK

Bir ülkedeki farklı azınlıkları din kimliği altında ulusal özelliklerinden ve dillerinden soyutlama işlemi uzun vadede başarılı olabilir aslında, ama o zaman da sözü edilen entegrasyon değil, asimilasyon olur. Bunun içindir ki toplumlar, bir kültür taşıyıcısı olarak anadiline sahip çıkmalıdır, eğer kendi kültürel değerlerini, varlıklarını korumak ve sürdürmek istiyorlarsa.

Geçen ekim ayında Essen'de, "Dil ve Eğitimi Destekleme İnisiyatifi" ve "Die Gaste" tarafından "Göçmenlerin Anadili Eğitim, Kültür ve Entegrasyon Sorunları" konulu bir sempozyum gerçekleştirildi. Sempozyum, geçen yıl düzenlenen "Göçmenlerin Anadili Sorunu ve Çözüm Önerileri" sempozyumunun devamı niteliğindeydi. Kapsamı, "entegrasyon ve kültür" başlıklarıyla bu yıl biraz daha genişletilmişti. Birbirinden değerli katılımcılarla oluşturulan program oldukça yoğundu ve iki gün süren sempozyuma ilgi de beklenenin üzerindeydi. Hemen hemen tüm oturumlar, eşzamanlı (simültane) çeviri yöntemiyle iki dilli olarak yapıldı, ki bu da takdire şayan bir noktaydı.

İki günlük oturumda, genel hatlarıyla değinmek gerekirse, başarılı bir eğitim için anadili ve kültürler arası eğitimin önemi, ikidilliliğin geliştirilmesi için uygulanması gereken programlar ve Almanya'daki uygulamalar, anadil bazlı Almanca öğrenimi projesi, Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyelik sürecinde göçmenlerin katkısı ve bunun entegrasyon sürecindeki rolü, neo-liberal eğitim politikalarının göçmenlere yansıması, Alman ve Türk hukuku açısından yurttaş-göçmen hakları, Türkçe-Almanca edebiyat ve medya, göçmenlerin kültürel bir olay olarak sinema ve tiyatroya yaklaşımı, Türkiye'deki siyasal gelişmeler ve bunun Almanya'daki Türklere yansıması gibi konu başlıkları ele alındı.

Ana tema: Entegrasyon

Yukarıdaki içerikten de anlaşılacağı üzere, aslında ele alınan konuların her biri için başlı başına bir gün ayırmak gerekir – ve bu da yetmez- demek sanırım yanlış olmaz. Toplantının ilk günü, daha çok dil eğitimi ve entegrasyon konularına ayrılırken ikinci gün, hukuk, kültürel yaşam ve Türkiye bazlı siyasi gelişmelerin Almanya'daki göçmenlere yansıması üzerine kuruluydu.

Zamanlama açısından sempozyum, Thilo Sarrazin'in özellikle Müslüman, dolayısıyla Türk göçmenlerle ilgili hakaretamiz açıklamalarının etkisinin henüz geçmediği dönemlere denk geldiği için, aslında iki güne de damgasını vuran konu, entegrasyon oldu.

Bunun dışında dinleyenlerin özellikle ilgilendikleri konu, hukuk bölümünde "çifte vatandaşlık" konusuydu. Bu sorundan muzdarip olanların sayısının çokluğu henüz dikkatlerden uzaksa da, sorun tüm ihtişamıyla varlığını sürdürüyor.

Türkiye'deki siyasi gelişmeler ve Türkiyeli göçmenlere yansıması, ikinci günün son konusuydu. Gerek konuya, gerekse konuklar, Prof. Dr. Süheyl Batum, Dr. Haluk Gerger, Dr. Haluk Şahin ve Güray Öz'e olan ilgi de kayda değerdi. Bu bağlamda, Almanya'da yaşayan Türkiyeli göçmenlerin önemli bir kısmının Almanya'daki siyasetten daha çok Türkiye'deki siyasete odaklandıklarını belirtmekte fayda var. Burada hemen şu soruyu da sormadan geçmemek gerekiyor: Bu Türkiye siyaseti odaklı yaklaşımın, Almanya'daki entegrasyon süreci ile doğrudan veya dolaylı bir ilgisi var mı?

"Dili, dini, kültürü ile ötekileştirilenlerin yönelecekleri yer elbetteki köklerinin bulunduğu topraklar olur" diye bir yanıt verebiliriz bu soruya.

Sorun çözmede somut adımlar nasıl atılır?

Bu tür toplantılar düzenlenmeli elbette, sorunlara farklı bakış açıları getirmesi açısından, hatta sorun belirleme ve çözüm üretme özürlü olanlar için, en azından so-

runların kaynağının ne olduğunun gösterilmesi açısından bunlar önemli çalışmalar. Ancak nereye kadar? Her yıl böyle toplantılar düzenleyip konuşmalar yaparak nereye varılabilir? Sorunlarla ilgili çözüm önerileri için somut adımlar atılması, yani yaptırım uygulanması mümkün müdür?

Sempozyumun ilk gününde açılış konuşması yapan KRV Eyaleti Eğitim Bakanı Sylvia Löhrmann, anadili ve Almanca öğreniminin önemi konusuna değinirken, Amerika'ya göçen Avrupalıların entegrasyon sürecinden örnekler vererek, Almanya'daki entegrasyon sorunlarına göndermeler yaptı; entegrasyonun zaman aldığını ve alacağını belirtti. Konuşmasını Goethe'den "Hoşgörü aslında bizi kabul etmeye götüren geçici bir tavır olmalıdır; -çünkühoşgörmek aslında- hakarettir"* alıntısıyla bitiren Löhrmann'ın konuşması, genel olarak "uyumlu" Alman siyasetçilerinin söylemiyle aynıydı.

Alman siyasetçilerin, entegrasyon konusunda zaten iki temel söylemi vardır: Birincisi, "uyumsuz"luktan söz eden ve bu durumdan külliyen göçmenleri sorumlu tutan, sorunun "halli" için de genellikle cezai yaptırım tadında öneriler getiren söylemdir. Diğeri de, yine "uyumsuz"luktan söz eden, ama bunda suçu biraz da kendilerinde arayan, yani bir anlamda "özeleştiri" yapan ve sorunun çözümü için, dilek şart, istek kipli tümceler kuran söylemdir.

Entegrasyonun günah keçisi

Almanya'da yaşayan yaklaşık 3 milyon Türkiye kökenli insan, entegrasyon tartışmalarında özellikle de olumsuz örneklerde, günah keçisi konumunda. Bu konuya biraz daha yakından bakmak için bir araştırmadan, olabildiğince az (ve yuvarlak) sayılı ve kısa bir örnek vereceğim.

Neredeyse her ay bir yeni bir araştırma yayımlanıyor göçmenlerle ilgili, özellikle de olumsuz sonuçlar içeren. Bu yılın ortalarına doğru Welt-Online'da yayımlanan**, İçişleri Bakanlığı'nın, Federal Göç ve İlticacılar Dairesine yaptırdığı bir araştırmaya göre, Türkler incelenen alanlarda en sorunlu grup seçilmiş. Onları takiben eski Yugoslavya vatandaşları, İtalyanlar ve Yunanlar geliyor. Ancak en büyük grup oldukları ve araştırmada başı çektikleri için de, tüm entegrasyon tartışmaları Türkler üzerinden yapılıyor.

Araştırılan alanlardan biri eğitim düzeyi: Türkler arasında diplomasızlık oranı yüzde 13. Yüksek öğrenim oranı yüzde 10. Temel eğitim diploması diyebileceğimiz, çalışma hayatında kişilere kapı açmaya pek yaramayan bir diplomaya sahip olanlar yüzde 61. İtalyanlar arasında bu oran yüzde 60.

Almanca hakimiyeti konusunda, Türkler, İtalyanlar, Yunanlar ve Polonyalılar aynı vasatlıkta olsa da, Türkler yine başı çekiyor. Ancak dikkat çekici olan, bu gruplar kendi anadillerine de çok iyi düzeyde hakim değiller.

Araştırmada diğer bir başlık da kadınların iş yaşamına katılımı. Burada yüzde 43 "ev kadını" ortalamasıyla açık ara Türkler,

Prof. Dr. Sylvia Löhrmann

Can Akbel

Güray Öz - Haluk Şahin

Haluk Gerger - Süheyl Batum - Güray Öz - Haluk Şahin

Sempozyum, son derece canlı tartışmalara sahne oldu. Göç toplumu çeşitli yüzleri ile masaya yatırıldı. Şu görüldü: Sorun, çoğunluk toplumunun uzun yıllar iç içe ama ayrı yaşadığı, kendisinden dinsel ve kültürel olarak farklı bir kitleyi kabullenip kabullenmemesinde yatıyor.

Yugoslavlar, İtalyanlar ve Yunanlardan önde. Ve bu kültürel bir fark olarak öne çıkarılıyor tabii ki: Kadınların geleneksel yapı gereği evde oturdukları, erken evlendikleri, en az iki çocuk yaptıkları ve yüzde 70'inin bir meslek sahibi olmadığı belirtiliyor.

Bir diğer inceleme başlığı da -ki bu aynı zamanda Almanların en çok canını sıkan konulardan biri- işsizlik yardımı ve çocuk parası. Türkler arasında işsizlik yardımı alanlar yüzde 62 çocuk parası alanlar yüzde 49. Bu sayılar aslında diğer gruplarda da hayli yüksek; hatta Türklerin epey üzerinde.

Böyle bir araştırma örneğinden yola çıkmamın nedeni şu: Entegrasyon tartışmalarında, gerek kitabıyla ve açıklamalarıyla gündemi sarsan Thilo Sarrazin örneği olsun, gerekse daha geçenlerde Müslüman gençlerin şiddet eğilimi konusunda açıklamalar yapan Federal Aile Bakanı Kristina Schröder olsun, vurgu yapılan aslında hep Müslümanlar. Müslümanlar, eğitimde toplumun gerisinde, sosyo-kültürel olarak toplumun gerisinde; Aile Bakanı Schröder'e göre de şiddet eğilimli.

Bu araştırmada da Türkler dışında ağırlıklı olarak Müslüman bir kitle yok (Eski Yugoslavya'dan bazı ülkeler hariç, ki onların da oranı çok yüksek değil). Entegrasyon tartışmalarında Almanların -ve hatta Avrupalıların- bir türlü dile getiremedikleri ya da zar zor ifade ettikleri, onları rahatsız eden şey aslında kültürel "öteki"ler. Ötekiler diyorum, çünkü, diğer gruplar da Almanlardan kültürel olarak farklı ama Türkler kadar değil; yani öyle görülmüyor, onların farklılıkları o kadar "rahatsız edici" değil.

Aslında entegrasyonu zor olan, ya da rahatsızlık veren diyelim, ne diploma seviyeleri ne de dil hakimiyetleri, çünkü sayılar gerçekten mercek altına alındığında ve doğru okunduğunda, hiç de medyada dillendirildiği gibi olmayabiliyor. Sonuçta, "Türkler ve Müslümanlar devlete yük oluyor" diyen zihniyete, Polonyalılar ya da "İtalyanlar hiç mi yük olmuyor?" diye sorulabilir; Alman kökenli Ruslara ise hiç değinmiyoruz, çünkü araştırmalarda da ayrı tutuluyor bu grup.

Yani şöyle bir söylem, üzerinde düşünülmesi gereken: Entegrasyon sorunlarının temelinde, aslında ne eğitim düzeyi ne de Almancaya hakimiyet yatıyor. Bunlar başka bir sorunun yan etkileri olarak ortaya çıkıyor: Sorun, çoğunluk toplumunun uzun yıllar iç içe ama ayrı yaşadığı, kendisinden dinsel ve kültürel olarak farklı bir kitleyi kabullenip kabullenmemesinde yatıyor. Kabullenmedeki isteksizlik, sorunu tüm yönleriyle görmeyi, dolayısıyla da çözüm üretmeyi zorlaştırıyor.

Her ne kadar "Avrupa İslamı" potasında yeni bir kitle şekillendirilmeye çalışılsa da, sorun iyi belirlenemediği için üretilen çözümler de kısa vadede başarılı olamamakta. Bir ülkedeki farklı azınlıkları din kimliği altında ulusal özelliklerinden ve de dillerinden soyutlama işlemi uzun vadede başarılı olabilir aslında, ama o zaman da sözü edilen entegrasyon değil, asimilasyon

olur. Bunun içindir ki toplumlar, bir kültür taşıyıcısı olarak anadiline sahip çıkmalıdır, eğer kendi kültürel değerlerini, varlıklarını korumak ve sürdürmek istiyorlarsa.

"Dil"in çıkmaz sokaklarında

Almanya'da "Entegrasyon" konusunda konuşmaya başlayanların vurgu yaptığı en önemli konu dil. Konunun tarafları açısından bakacak olursak, Almanlar Almancaya, Türkler Türkçeye vurgu yapar. Son zamanlarda Türk tarafından sivil ve resmi yetkililerin yoğun çalışmalarıyla, Almanya'da Türk çocuklarının Türkçeyi anadili olarak okullarda öğrenebilmeleri için eyaletler bazında önemli adımlar atılmıştır. Ancak bunlar yeterli ve optimal adımlar mı, tartışılır.

Başka devletlerde halkların anadillerini öğrenmesi konusuna oldukça duyarlı olan Alman kurum ya da kuruluşlarının, kendi ülkelerindeki en büyük azınlık grubunu oluşturan Türklerin anadillerini öğrenmelerine isteksiz ve ayak süreyerek yaklaşması da oldukça düşündürücüdür. Şöyle ki, geçenlerde Diyarbakır Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Merkezi'nin Heinrich Böll Vakfı'nın desteğinde hazırladığı bir raporda, iki dilli eğitimin gerekliliği savunuluyordu. Ben herhangi bir Alman vakfının Almanya'daki Türklerin iki dilli eğitim hakkı ile ilgili bir rapor hazırladığını duymadım.

Almanya'da Türklerin anadilini öğrenmeleri, azınlık haklarının bir gereği. Nitekim T.C. Berlin Büyükelçisi Ahmet Acet, Kuzey Ren Vestfalya eyaleti ziyaretlerinin akabinde yaptığı basın toplantısında, "Türkçe evrensel bir dildir, anadilde eğitim, azınlık haklarının en temel öğelerinden biridir" diyerek, konunun önemine vurgu yapıyordu,.

Evet, dünyada 220 milyon*** insanın konuştuğu bir dil olması bağlamında (tüm lehçeleri ve ağızlarıyla) Türkçenin evrensel bir dil olduğu söylenebilir, ancak bu, Türkçenin resmi platformlarda ciddiye alınması ve tanınması için yeterli bir koşul/veri değil ki, resmi bir dil olarak ne Avrupa Birliği'nde ne de başka bir yerde tanınıyor. Dünyada en çok konuşulan 5'inci dil*** olan Türkçe, Avrupa'daki dil araştırma enstitülerinin, ya da dille ilgili çeşitli kurum ve kuruluşların ilk 10 sıralamasına bile girmiyor. Bu durumu "ignore etme" olarak değerlendirmek, yanlış olmaz sanırım.

Kültür politikasında dilin önemi

Almanya'nın kültür politikası çerçevesinde, Alman dilini yurtdışında teşvik etmek, uluslararası kültürel ilişkileri geliştirmek, sosyo-kültürel ve siyasi yaşamla ilgili geniş bir Almanya imgesini yurtdışına iletmek. Yaklaşık 60 yılllık bir tarihi olan Goethe Enstitüsü'nün tüzüğünden açık ve seçik ifadeler bunlar. Almanca öğrenmenin gerekliliğine ilişkin şu tümceler de çok ilginç: Almanca dünyada en çok konuşulan diller arasındadır. Bilimsel dil olarak tercih edilen ikinci dildir. Almanca ile Orta Avrupa'nın sosyo-ekonomik, edebi ve kültürel dünyasına giriş yapabilirsiniz. Ve Almanya, yıllık yeni yayınlar sıralamasında dünyada 5'inci sıradadır. Bugün Goethe Enstitüsü, 149 enstitü, 11 şube ile 92 ülkede, -Dışişleri'nin kendisine verdiği görevi- Almanya'yı, Alman dil ve kültürünü yaymak-tanıtmak için çok çeşitli çalışmalar yapmaktadır.

Şimdi bu bilgiler ışığında şu soruyu sorabiliriz: 87 yıllık cumhuriyetin böyle bir kurumu var mı? Ya da neden yok? Ya da Türkiye Cumhuriyeti'nin nasıl bir kültür politikası var? Türkçe bunun neresinde?

Bu sorulara verilen yanıtlar çok önemli ve bunlar, bugün Türkçenin ve Avrupa'da yaşayan Türkçeli insanların içinde bulunduğu üzücü durumun da yanıtlarını içinde barındırıyor. Eğer siz devlet olarak dilinize sahip çıkmaz ve onun saygın bir dil olduğunu dünyaya göstermezseniz, onların da sizin çocuklarınızın anadillerini öğrenmeleri hiç umurlarında olmaz, dilinizi tanımaz.

Son zamanlarda gündeme getirilen Yunus Emre Enstitüleri var. Çok geç kalınmış bir çalışma olsa da sevindirici bir girişimdi. Ancak kat edilen yola bakıldığında, çalışmaların son derece yetersiz ve amacına erişemediğini gözlemliyoruz. Kültürüne yatırım yap(a)mayan bir toplum çok şey kaybeder.

Kültür taşıyıcısı dil

Kültür taşıyıcısı olarak dil, bir toplumun kültürel değerlerini yeni nesillere aktarmasında en önemli araçtır; bir ulusu ulus yapan, olmazsa olmaz öğelerden biri de, kültür taşıyıcısı olarak dildir. Bu nedenle her ne kadar toplumsal bütünleştirici bir çimento olarak son yıllarda farklı öğeler öne çıkarılsa da, bunun doğru olmadığını görmek ve Türkçeye, bir ulus-kültür dili olarak gereken önemi vermek gerekiyor. Nasıl ki başka devletler, dillerini bilim dili, kültür ve eğitim dili olarak tanıtıyor ve bunun için gereken tüm çalışmaları yapıyorsa, Türkçe için de ciddi bir politika oluşturulmalı ve ivedilikle uygulamaya geçilmelidir.

Burada bir şeyin altını çizmekte yarar var: Elbette devletin dili ile ilgili yapması gerekenlerin yanı sıra sivil toplumun da diline sahip çıkması gerekiyor. Ancak yurtdışında yaşayan Türkler pek çok konuda ihmal edildiği gibi sosyo-kültürel gelişimleriyle ilgili konularda da ihmal edilmişler. Buna bir de kendi ilgisizlikleri ve boşvermişlikleri eklenince, ortaya çıkan tablo pek de iç açıcı değil.

Bunda yabancı ve genellikle de kabul görmedikleri bir toplumda yaşamalarının da etkisi büyük. Dolayısıyla içinde yaşadıkları topluma kendilerini kabul ettirebilmek için anadillerini bir kenara bırakıp, yarım yamalak da olsa evsahibi toplumun dilini öğrenmeye çalışmışlar, çocuklarının iyi Almanca öğrenmesini istemişler ama Türkçesini savsaklamışlar; "Türkçe bilse ne olacak" diyen ebeveynlerin varlığı sır değil. Bunu hiçbir Alman'dan duyamazsınız, çünkü o anadilini içselleştirmiştir, devlet ona anadilinin önemini öğretmiştir.

Dil, bireylerin inisiyatifine terk edilemeyecek kadar önemli bir unsurdur. Bir dilin kültür dili olması, o dilin konuşulduğu devletin buna ciddi biçimde sahip çıkmasıyla yakından ilgilidir. Almanya bu bağlamda örnek alınacak bir ülke. ■

NOTLAR:

* "Toleranz sollte eigentlich nur eine vorübergehende Gesinnung sein; sie muß zur Anerkennung führen. Dulden heißt beleidigen." (Goethe, "Maximen und Reflexionen", s: 151.)

** www.welt.de/politik/deutschland/article7222075 /Tuerken-sind-die-Sorgenkinder-der-Integration.html

*** Prof. Dr. Şükrü Halûk Akalın (TDK Bşk.)

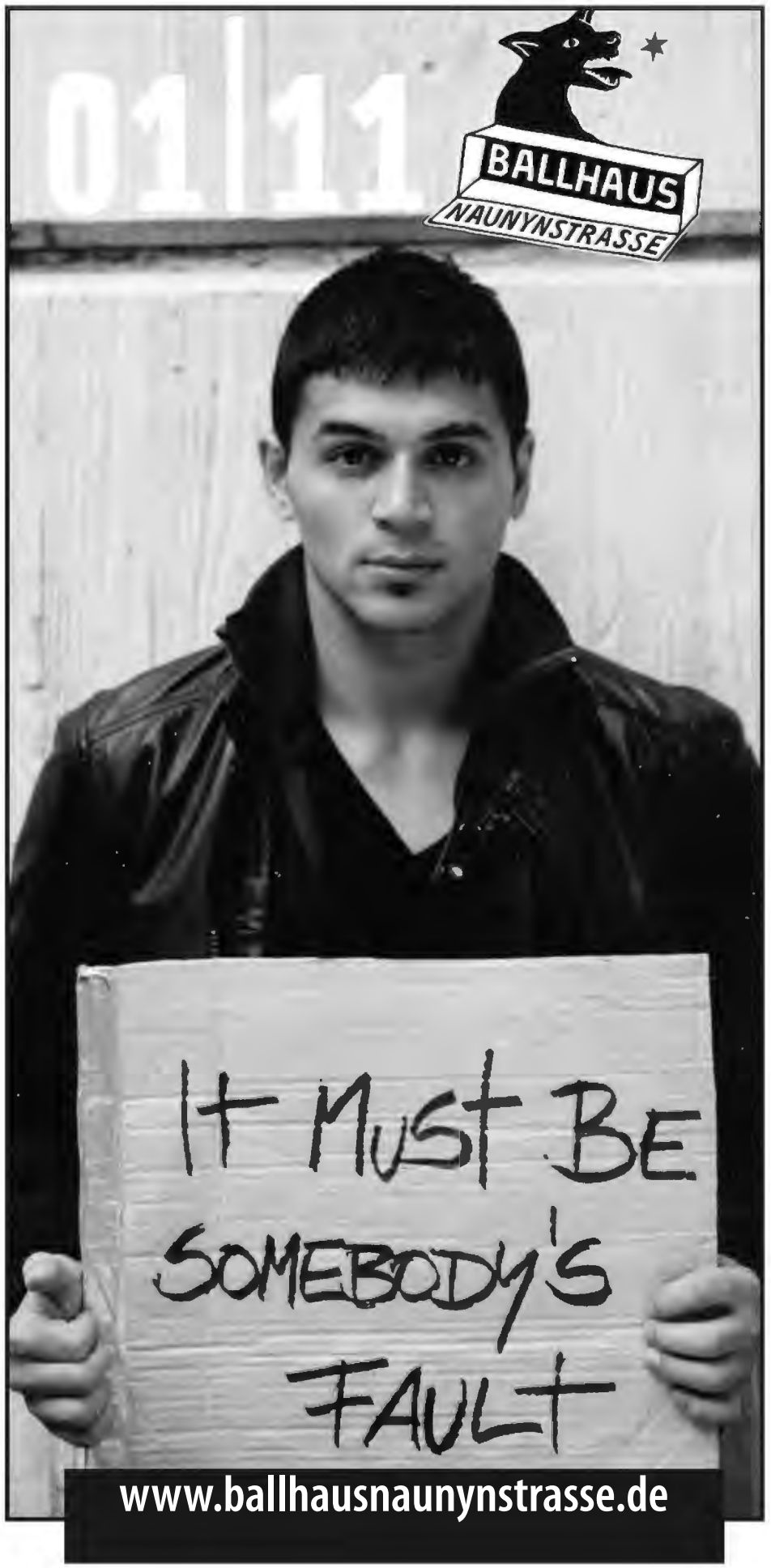

TİYATROCU ATİLLA CANSEVER, ALMAN MEDYASININ İLGİSİZLİĞİNİ ANLAYABİLİYOR

"Valla, eroin kaçırsak Alman basınına daha çok çıkardık"

IŞIN SIGEL

Türk medyası da Alman medyası da Avrupa'daki Türklerle ilgili kültürel etkinlikleri duyurmayı, işlemeyi ihmal ediyor. Yıllardır her türlü yoksunluğa rağmen ayakta durmayı başaran Türk tiyatrocu Atilla Cansever'e göre, ortada neredeyse "taammüden işlenen" bir cinayet var.

Babası subay olmasını çok istemiş, ama o sahneyi seçmiş. Almanya'ya bir cumartesi günü gelmiş ve pazartesi günü de Almanca kursuna başlamış. Sarışın, uzun boylu ya, Almancayı öğrenince bu kez de "Bravo, Türkçeyi çok iyi konuşan bir Almansınız" yakıştırmasıyla sık sık karşılaşmaktan yana dertli.

Almanca için hissettiklerini, "Almanca çok başka bir dil. Zor. Bugüne kadar Almanca rüya görmedim. Almanca âşık olmadım. Almanca düşünmedim. Ancak Almanca, bir disiplin, toplumla iletişim kurma, kendini ifade etme ve hayatını idare etme aracı. Okulum ve mesleğim gereği çok Almanca kitap okudum" sözleriyle tarif ediyor.

Kemal Sunal'la birlikte bir filmde rol alan, aynı zamanda Almanya'daki yabancı çocuklara tiyatro kursları vererek, onları sahneye de hazırlayan Atilla Cansever, Türkiye'de lisedeyken tiyatro dünyasına İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatrosu kurslarıyla adım atmış.

Bir amatör tiyatro topluluğunda rol almış. Tiyatroya tutkusunda küçüklüğünde sıkça kantolara, Ramazan eğlencelerine, tiyatro oyunlarına gitmesi etkili olmuş.

Yüksek öğrenim için Berlin'e gelmiş ve burada Klasik Yunan Dili ve Edebiyatı ve Tiyatro Bilimleri Bölümü'nde 3 yıl öğrenim gördükten sonra, bölüm değiştirerek ekonomi bölümünden mezun olmuş. Buna paralel olarak da Vasıf Öngören'in Berlin'de kurduğu "Kolektif Tiyatro"da profesyonel tiyatro yaşantısına başlamış. "Zengin Mutfağı"nda Selim rolünü oynadıktan sonra Berlin Tiyatrom'da 12 yıl boyunca oyuncu ve yönetici olarak çalışmalarını sürdürmüş.

Bugün ise tam 12 yıldan bu yana canlandırdığı Memet Efendi karakteri kendi adını gölgede bıraktı.

"Tiyatro Ulüm"

Avrupa'yı boydan boya turlayan, Almanyalı Türk'ün aileden biri saydığı "Mehmet Efendi", göçün 50'nci yılı dolayısıyla yeni serüvenlere koşmaya hazırlanadursun, Almanya'nın Ulm şehrinde 1998 yılında kurulan "Tiyatro Ulüm"ün sanat yönetmeni ve Taş Kafalı Mehmet Efendi'nin ta kendisi Atilla Cansever, Cem Özdemir'den Sarkozy'e, Horst Seehofer'den, "Avusturyalılar Türkleri virüs gibi görüyor" yorumunda bulunduğu için Avusturyalı politikacıların görevden alınmasını talep ettiği Büyükelçi Ecvet Tezcan'a dek, düşündüklerini hiç çekinmeden ve bir o kadar da samimi bir dille Kültür'e anlattı.

- Memet Efendi nasıllar bugünlerde?

ATİLLA CANSEVER - Memet Efendi bugünlerde tangoya merak sardı. Fikriye'yle birlikte tango kursuna gidiyorlar... Keh keh.. Şaka bir yana, Memet Efendi bugünlerde, Türkiye'den Almanya'ya göçün 50'nci yılı dolayısıyla yapacağımız yeni oyunumuzla ilgili olarak tarih karıştırıyor. Zurna değil bu, göçün 50 yılını anlatmayı deneyeceğiz. Zor iş.

- Bugüne dek kimler geldi geçti, kimleri eve gönderdiniz, hepimiz şahidiz. Helmut Kohl'ü, Gerhard Schröder'i uğurladınız. Oysa siz tam 12 yıldır Taş Kafalı Memet Efendi olarak dimdik ayaktasınız. "Merkel'i de uğurlarım Cem'i ağırlarım" diyor musunuz?

ATİLLA CANSEVER - Hem de nasıl diyorum. Cem Özdemir Yeşillerin kongresinde yüzde 88 oy oranıyla yeniden eşbaşkan seçildi. Bir de Cem'i Almanya'ya başbakan seçersek, işte o zaman tadından yenmez bir durum çıkar ortaya. Ama birileri de delirir herhalde.

- Oyunlarınızı Türkiye'nin güçlü kalemlerinden gazeteci-yazar Aydın Engin yazıyor. Onun da geçmişinde bir Almanya macerası var. Ve hatta "Ulüm Tiyatrosu" ile birlikte bu macera sürüyor. Aydın Engin İstanbul'da yaşamasına rağmen Alman ve Türk halkına söylemek istediklerini 6 oyunla birlikte 98'den beri seslendiriyor. Onun yarattığı Memet Efendi karakterine siz can verdiniz. Şimdi artık Memet Efendi'siz yapabilir misiniz?

ATİLLA CANSEVER - Oyunlarımızın hepsini oynadığımız için, zaten onsuz yapamam. Haftanın en azından birkaç günü Memet Efendi'yim. Oyunlar bittikten sonra ne olur bilmiyorum, ama onsuz yaşayamam herhalde. Çünkü her daim onun olaylara olan saf ve dürüst bakışına ihtiyacım var, üstelik sadece benim değil, onu sevdirdiğim binlerce seyircimizin de ihtiyacı var, diye düşünüyorum.

- Seyirci kendisini sizde buluyor, Memet Efendi, Fikriye Daş ve çocuklardan kurulu Daş Ailesi ile Avrupalı Türk kendini özdeşleştiriyor. Peki Avrupalı Türk izleyicisi artık Memet Efendisiz yapabilir mi? Veya ne zaman sizsiz yapar?

ATİLLA CANSEVER - Valla Cem Özdemir'i Almanya'ya başbakan yapabilirsek, herhalde o zaman Memet Daş'a ihtiyaç kalmaz. O zaman zaten işin boyutu değişir ve belki Memet Daş da müsteşar falan olur, keh keh... Şaka bir yana, burada yaşadığımız sürece, Daş ailesi gibi aydın, çocuklarına birlikte karar verme hakkı tanıyan, onların eğitimi için yatırım yapan, kadın haklarına saygılı, entegrasyona açık örnek bir aileye her zaman gereksinim duyulacaktır.

- Müzikli güldürülerinizdeki Daş Ailesi'nin maceralarının çok sevilmesinde ne etkili oldu?

ATİLLA CANSEVER - Ağırlıklı olarak yurt dışındaki sorunlarımızın oyunlarımızda işlenmesi, izleyenlerin kendilerinden ve yakın çevrelerinden birilerini mutlaka sahnede görmeleri, gülmeleri, ağlamaları ve belki en önemlisi doğru konuları, doğru bir şekilde ve doğru oynayarak hikayemizi anlatmamız çok etkili oldu.

- Tam 32 yıldır Almanya'da sanatını anadilinde icra eden bir Türk sanatçısı olarak, yabancılar sorunlarını da sık sık sahnede irdeliyorsunuz. Yabancılara yönelik uygulamalarda bu süreçte olumlu gelişmeler de gözlemleyebildiniz mi?

ATİLLA CANSEVER - Hayır gözlemleyemedim. Hatta her geçen gün buraya gelmeyi, burada kalmayı daha da zorlaştıran bir zihniyet var.

- Avrupalı Türk'ün kimlik değişiminden söz etmek sizce mümkün mü?

ATİLLA CANSEVER - Kesinlikle mümkün. İçinde yaşadığımız toplumdan (her ne kadar istenmesek de) etkileniyoruz. Tatil alışkanlıklarımızdan, düşünce sistemimize kadar her şey değişiyor, gelişiyor. Kimlik konusu özellikle burada doğup büyüyen gençlerimiz, çocuklarımızla ilgili bir sorun. Ben nereye aitim? Kimim? Yarı Alman, yarı Türk müyüm? Benim kültürüm önemsiz mi? Bu gibi sorular çocuklarımız, gençlerimiz soruyorlar. Aileler ellerinden geldiğince, onları anlamalı ve yardımcı olmalı. Olamıyorsa bizim oyunlarımıza getirmeli. Biz, bu ve bunun gibi birçok bıçak sırtı konuyu oyunlarımızda işliyoruz ve birçok aile ve gençler bu soruların cevaplarını oyunlarımızda buluyorlar, Memet Daş'tan, Fikriye'den öğreniyorlar.

- "Atilla Bey, helal olsun, çok iyi entegre olmuşsunuz" diyene rastladınız mı? Rastladıysanız bu tür yaklaşımlar sizde hangi duygulara yol açıyor?

ATİLLA CANSEVER - Hayır rastlamadım, çünkü onlar hâlâ bana (Alman zannettikleri için) "Ne güzel Türkçe öğrenmişsiniz" diyorlar. Evet, böyle bir durum var tabii. Çok kötü bir durum. Siz ne kadar burada doğup, Alman kimliğine sahip olup, Almancayı anadiliniz gibi konuşsanız da, Alman sayılmıyor, "iyi entegre olmuş Türk" şeklinde isimlendiriliyorsunuz. İşte bu

durum bazı insanlarımızın, özellikle burada doğanların canını acıtıyor. Bizim, benim ya da Memet Daş'ın zaten böyle bir sorunumuz yok. Bize böyle diyenlere, biz de "Olur anam, biz de zaten çok meraklıydık" deyip geçiyoruz. Keh keh...

-Viyana büyükelçimiz Ecvet Tezcan'ın Avusturya gazetesi Die Presse'ye yaptığı açıklamalar Türk, Alman ve Avusturya kamuoyunda bomba etkisi yarattı. Bugüne dek kimsenin söylemeye cesaret edemediği şeyleri dile getirdi. Ortalık karıştı. Siz de oyunlarınızda sık sık uyum, yabancı düşmanlığı, kimlik sorunu gibi konuları ağırlıklı olarak ele alıyorsunuz. Size bu röportajdan bol malzeme çıkmıştır! Mesela hâlâ Avusturyalılar Türklerden korkuyor olmasın? Gazetecinin sorularından biri de nitekim şöyle: "Belli ki pek çok Viyanalı bazı semtlerde azınlık durumuna düşmekten ve Türk kültürünün hakim olmasından korkuyor." Ne dersiniz, biz mi gettolaşıyoruz, yoksa gettolaştırılıyor muyuz?

ATİLLA CANSEVER - Sayın Büyükelçi'nin ağzına sağlık. Bizim yıllardır oyunlarımızda anlattığımız şeylerin altını çizmiş. Biz yıllardır Avusturya'da da oyunlarımızı oynadığımız için, oradaki gelişmelerden haberdardık. İnanılmaz kötü uyum politikaları ve Türklere karşı önyargılı, korku dolu davranışlar maalesef uyumu baltalıyor. Yoksa bizim insanımız salak değil. Her işte başarılı olur. Ama istenmediğini bildiği bir toplumun parçası asla olmaz. Geçen sene Viyana'da oynadık, dönüyoruz, benzincide benzin aldık, kasada parayı öderken bir Avusturya gazetesi gördük, başlığı aynen şöyleydi: (Türkçeye çeviriyorum) "Avusturya'daki Almanlar entegre olmak istemiyorlar." İşte böyle. Ortada şizofrenik bir durum var yani.

Kültürel kuraklık

-Ömrünü Almanya'da anadilde tiyatroya vermiş bir sanatçı olarak, sizce, çokkültürlü konsept gerçekten tutmadı mı?

ATİLLA CANSEVER - Valla bana göre Berlin, Köln, Hamburg gibi birçok büyük kentte tuttu. Tutmadı diyenler tutmayan yerlerde neden tutmadığına baksınlar. Mesela Güney Almanya. Stuttgart'ın, Ulm'ün güneyindeki şehirlerde Türkçe olarak ya da Almanca ama Türkleri de ilgilendiren hangi etkinlikler yapılıyor? Neredeyse hiç. Yani kültürel anlamda o kadar kurak yerler var ki, bırakın çokkültürlülüğü, tek kültür bile gelişemiyor, olduğu yerde sayıyor.

- Son dönemde Avrupa'da özellikle de Almanya'daki Türk kökenli komedyenlerin sayısında şaşırtıcı bir artış var. Çoğunu Alman televizyon kanallarında izliyoruz. Gösterileri yok satıyor. (Başlıca izleyicileri Almanlar. Türkleri pek göremiyoruz.) Sektör bu kadar doğurgan mı? Üstelik de Türk kökenli komedyen ya da stand-up'çı doğurup duruyor.

ATİLLA CANSEVER - Bunlar birkaçı hariç burada doğup büyüyen gençlerimiz arasından çıktılar. Tabii ki güzel bir gelişme. Ancak bazıları çok "ticari", yani "tamamen duygusal" düşünerek bu işi yapıyorlar. Zaten Alman seyircileri güldürmek için Türkleri ve diğer yabancıları eleştiriyor ve dalga geçiyorlar. Bazı Alman kurumları da yıllardır bu arkadaşlara ödüller veriyorlar. Neden acaba? Bari biraz insaflı davransınlar. Bu stand-up'çıların aileleri de asilzade değil herhalde.

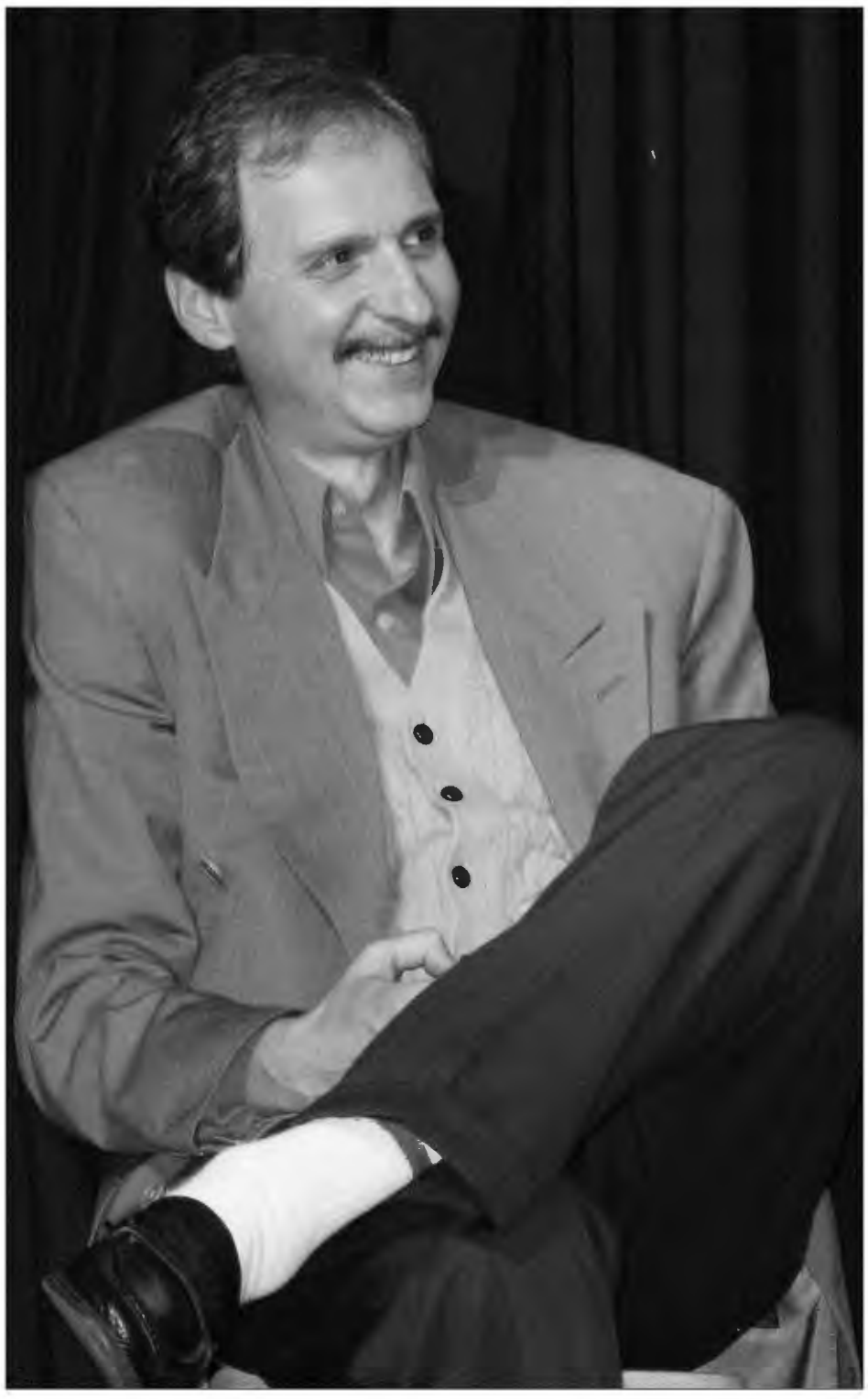

- Gösterilerde, oyunlarda konu genelde Türk-Alman ilişkileri. Neye gülüyor Almanlar sizce bu kadar?

ATİLLA CANSEVER - Çünkü bu stand-up'çılar olaylara çoğunlukla Almanların baktığı pencereden bakıyor, ilişkileri onların görmek istediği gibi görüyorlar. Yoksa çuvaldızın ucu biraz da kendilerine batsa, gülemezler.

- Türkler neden Türk kökenli Alman komedyenlerin gösterilerine mesafeliler? Türkiye'den Cem Yılmaz, Beyaz falan gelince aile boyu oradayız. Nedir bu çelişki?

ATİLLA CANSEVER - Çünkü kendileri ile dalga geçiliyor, sürekli kendilerine vuruluyor. Bir de belki sadece kendi anadillerinde gülebiliyorlar ondan.

- Size en iyi malzemeyi hangi politikacı, hangi parti veriyor?

ATİLLA CANSEVER - İsim vermek belki doğru olmaz ama muhafazakar partilerin hepsi veriyor.

- Bir sanatçı olarak, gerek Türk gerekse Alman basın-yayın organları Türk kültürünün, sosyal yapısının yansıtılması açısından üstüne düşeni yapıyor mu?

ATİLLA CANSEVER - Hayır yapmıyor. Bu konu derin bir konudur. Ağlanacak halimiz ve "gazetecilerimiz" vardır. Allah sizi başımızdan eksik etmesin. Alman basınına hiç girmeyelim. Eroin kaçırsak herhalde 12 yılda daha çok Alman basınına çıkardık.

- Sohbetin sonuna gelirken kafama takılan bir soruyu yeniden yöneltmek istiyorum. Sivaslı Memet Efendi kızı Remziye'yi zorla evlendirir mi?

ATİLLA CANSEVER - Hayatta evlendirmez. Kızı onun bitanesidir, nasıl böyle bir şey yapar. Ayrıca yaparsa Fikriye, Memet Daş'ın gözünü oyar vallaha.

- Almanya'dan ev satın aldı. Ev alırken bol Türk'ün yaşadığı semti mi seçti?

ATİLLA CANSEVER - Hayır, "Urdeutsche" (safkan Alman) olarak "prominenten" bir "Virtel"de ev aldık. Keh..keh.. Olur mu canım, tabii ki bizim hemşolarla aynı mahallede ev aldık. Türk bakkalımız var, kahvemiz var, Türk garılarının gittigi dernek var, simit fırınımız var, yani her bi şeyimiz var.

- Oğlu Remzi Hauptschule öğrencisi mi? Sık sık şiddet olaylarına karıştı mı?

ATİLLA CANSEVER - Hayır oğlan, eyi okudu maşallah, Uni'ye gidiyor, da bölümünü tam gaptıramıyom. Dilim dönmüyo ona biliyon mu? Sosyal'li bir şey de. Neyse öğrenirim onu da.

"Hem Türk hem Alamanız"

- Eşektepeli karısı Fikriye'yi döver mi? Onu ikinci sınıf olarak mı görür?

ATİLLA CANSEVER - İşte o sıkar biraz. Fikriye dövülür mü be! Taş olur insan valla. Zaten soyadımız Taş, yarın öbür gün ahirette de taş olurum. Fikriye'yi her zaman, bırak birinci sınıfı, lüks mevki olarak görmüşümdür.

- Alman vatandaşı mı?

ATİLLA CANSEVER - Tabiikine. (Bu lafa çok gıcığım.) Hem Türk hem Alamanız.

- Kızı Remziye'nin Alman erkek arkadaşı olursa namus cinayeti filan aklından geçer mi?

ATİLLA CANSEVER - Baştan çok kızar ama, çocuğun durumuna göre davranışını belirler. İyi bir çocuksa, kız da seviyorsa, hee der. Yoksa olmaz.

- Almanya'daki yasalara ve asayişe saygılı mı?

ATİLLA CANSEVER - Hemi de nasıl. Gece saat 02.00'de bile lambada bekler keriz.

- Avrupalı Türk seyirci kendisini Daşlarla özdeşleştiriyor demiştiniz. Buradan Sarrazin ya da Seehofer'e selamınız var mı?

ATİLLA CANSEVER - Bu iki zatı da çok severim. İkisini de geçenlerde Ulm'de tiyatromuzda kutladığımız 12'nci yıl balomuza davet ettik. "Yiyecek içecek var, program Almanca olacak" dedik. Çok teşekkür edip, başka randevuları nedeniyle gelemeyeceklerini bildirdiler. Gelseler kendilerine patlıcan oturtma ikram edecektik. Çok "Schade" oldu yani. Neyse herkese "frohe Weihnachten"lar dilerim... Keh keh.. ■

BİR AYDIN ALMAN OKURUN, GAZETESİNE GÖNDERDİĞİ MEKTUP BİRÇOK SORUYU AÇIĞA ÇIKARIYOR

Alman halkı, medyası, Türkiye ve AB Türkleri

OSMAN ÇUTSAY

2010 yılının son günleri itibariyle Türkiye'de 50 gazeteci ve yazarın "içeride" bulunduğu açıklanmıştı. Daha öncesinde ve sonrasında bunun Alman medyasında "sorunsallaştırıldığına" tanık olunmadı. 3 milyona yakın Türkçeli insanın yaşadığı Almanya'daki Türkiye ve Türkler algısı, Almanca medyanın politikaları sonucu, eşine az rastlanır bir AKP mantığıyla yaralı. Yayıncı ve öğretim görevlisi Helga Jokl'un eleştirileri, bu mantığın gücünü sorguluyor.

Sonuçta, bütün Almanların, tek bir tornadan çıkmış gibi, aynı şekilde düşünmediğine bir kez daha tanık oluyoruz. İşlerin, tereyağından kıl çeker gibi "yolunda gitmesini", yani egemen siyaset sınıfının çizdiği sınırlar içinde yürümesini engelleyenler de yok değil. Doğrusu, bütün bir halkın, hem de içinden Bertolt Brecht'ler çıkarmış bir halkın, "âlem budur ve kral da biziz" diyenlerce formatlanması zor. Avrupa'nın motor ülkesinde, itiraz edenlerin de etkili olabileceğine dair örnekler hiç eksilmedi. Ama, ana akım medyanın yarattığı bir kamuoyu çerçevesinde, bu kadar tipik bir örnek bulmak, kolay değildir.

Yayıncı ve Münih Teknik Üniversitesi'nde de öğretim görevlisi olan Helga Jokl, Türkiye'deki 12 Eylül referandumunun hemen ardından, yıllardır okuru olduğu gazetesi Süddeutsche Zeitung'a dikkatli bir dille, ama son tahlilde pek acı uyarılar içeren bir mektup yazdı. Süddeutsche Zeitung, demokrat kamuoyunun yakından izlediği, Almanya'nın da en etkili günlük gazetelerinden biri. Genelde merkezde, daha iyimser olanlarca da, merkez solda kabul edilir. Dolayısıyla klasik Alman sağının Türkiye politikalarından ve haberciliğinden farklı bir yol izlemesi gerekiyordu. Ama öyle olmuyordu.

İşte Helga Jokl, Türkiye ve Türkçeyi yakından tanıdıkça, Alman medyasında, bu arada her gün okuduğu gazetesi Süddeutsche Zeitung'daki Türkiye tablosuna inanmakta güçlük çekiyordu. Almanya'daki entegrasyon kurslarında da öğretim görevlisi olarak çalışan Jokl, sonunda dayanamadı ve gazetenin Genel Yayın Yönetmeni Hans Werner Kilz'e hitaben bir mektup kaleme aldı. Bekleneceği gibi gazetenin okur mektupları arasında yer almayan, yayımlanması herhalde sakıncalı görülen bu serzenişte, Helga Jokl'un, şaşkınlığı gizliydi. "On yıllardır sadık bir okuru olduğum Süddeutsche Zeitung'un Türkiye'den yaptığı haberciliği son birkaç yıldır özel bir ilgiyle izliyorum" diyen Bayan Jokl, gazetesinin Türkiye muhabiri Kai Strittmatter'in geçtiği haber ve yazıların, gerçek Türkiye'yle pek ilişkisi bulunmadığını şaşkınlıkla saptadığını belirtiyordu:

"Giderek hiç gizlenmeye bile gerek duyulmayan AKP hükümeti yandaşlığı ve parlamento dışı olsun parlamento içi olsun muhalefetin hemen hemen tamamen aşırı eleştirel bir yaklaşımla yargılanması, bana iyi bir gazeteciliğin temel ilkeleriyle bağdaşır gibi gelmiyor. Elbette bir muhabirin, olan bitenler hakkında kendi yargısını öne alma özgürlüğü var, tam bir nesnellik elbette hiçbir zaman olamaz. Ama okura da, siyasal manzaranın hiç değilse bir yere kadar adil ve kapsamlı bir biçimde aktarılmasına dayanarak bir fikir edinmesi için bazı olanaklar verilmesi gerekirdi. Bay Strittmatter'in siyasi yazıları, kısa bir süre önce yapılan referandum örneğinde de özellikle görüldüğü gibi, böyle bir şeye pek nadir izin veriyor. Bütün referandum karşıtları otomotikman Türkiye'nin demokratikleşmesine karşı çıkanlarmış gibi, gerçeğe aykırı törpülenmiş bir argümantasyonla, gazeteniz, maalesef AKP hükümetinin argümantasyon siyasetinin tuzağına düşmüş oldu."

Helga Jokl için durum göründüğünden de vahimdi. Ortaya konulan Türkiye resmi, neredeyse "kör kör gözüm parmağına" denecek kadar açık bir çarpıtmanın ürünüydü, öyle ki, Alman yazar ve yayıncı, dilini öğrendiği, yakından bağlantı içinde olduğu bu ülkenin gazetedeki resminin bildiği Türkiye ile bağlantısını kurmakta güçlük çekiyordu. Özellikle 12 Eylül 2010'da yapılan "referandum" çerçevesinde, Alman

halkının medya üzerinden karşı karşıya bırakıldığı çarpıtılmış "gerçeklik", yeni sorulara neden oluyordu. Jokl, mektubunda soruyordu:

"Sadece muhalefet partileri içinde yoğun bir direniş ve kutu yoktu, ayrıca parlamento dışı grupların geniş bir cephesi de vardı. Ama bu konuda pek az haber yapıldı, tıpkı, bir anayasa reformunun kaçınılmazlığı konusunda geniş bir uzlaşmanın egemen olduğu ve reform önerilerinin büyük çoğunluğunun muhalefet tarafından da desteklendiği konularında pek az haber yapıldığı gibi. Evet, hatta muhalefetin yargı reformuyla ilgili en sert tartışmalara neden olan maddelerin oylama dışı bırakılması ve böylelikle diğer maddelerin parlamento çoğunluğuyla karar bağlanması yolunda bir yapıcı önerisi de vardı. Ama bu öneri de AKP tarafından şiddetle reddedildi ve bu konuyu gazetenin okurları hiçbir yazıdan öğrenemedi."

Helga Jokl, oynanan referandum oyununa uluslararası hukuk ve ilkeler çerçevesinde yanıt bulmaya çalışıyordu. Türkiye'nin de üyesi olduğu Avrupa Konseyi'nin Venedik Komisyonu'nca oluşturulan yönergeyi hatırlatan Jokl, 21 Aralık 2006 tarihli "Code of Good Practice on Referandums" bünyesindeki "Respect for Unity of Content" kuralına işaretle, halkın içerik olarak birbiriyle bağlantılı olmayan birden çok soruyu tek bir oyla karara bağlamak zorunda bırakılamayacağını vurguluyordu. AKP'nin ve Türkiye'deki hükümetin Alman medyası üzerinde nasıl bir "demokratik baskı" kurabildiği bu itirazlardan çıkarılabilirdi. Jokl'un mektubunda şu noktalara da dikkat çekiliyordu:

"Erdoğan hükümetinin açık hedefi, yargıdaki son derece sorunlu değişiklikleri, diğer değişiklikler kalabalığı içinde kabul ettirmekti. Böyle bir tutum, seçmenlere şantaj yapmaktı, ama Avrupa Konseyi -ki Türkiye de üyedir- Venedik Komisyonu'nun yönergesi hakkında Süddeutsche Zeitung'da hiçbir şey okumak mümkün olmadı."

Böyle bir ifade kullanmaksızın, AKP'nin, Almanya'nın önemli bir gazetesini kendi argümanlarıyla adeta teslim aldığı uyarısında bulunan Helga Jokl, referandum karşıtlarının hep geçmişte yaşayan ve ayrıcalıklarına sahip çıkmak isteyenlerle militaristlerden oluştuğu yolundaki bir etiketin, bütün gerçek demokratların ve solun yüzüne atılmış bir tokat olduğunu savunuyor, "referanduma karşı çıkan bu gerçek demokratlarla solcuların, askeri hükümetler döneminde hapishanelere atıldığını, vatandaşlıktan çıkarıldığını ve benzeri baskıları yüklenmek zorunda kaldığını" da hatırlatıyordu. Sadece muhalefet partilerince değil, parlamento dışındaki her renkten referandum karşıtında yoğun bir direniş ve kuşku bulunduğunu kaydeden Jokl, "Ya bu durum Almanya'da olsaydı?" sorusuna da, Kai Strittmatter ve Christiane Schlötzer gibi Süddeutsche Zeitung'un Türkiye'deki iki muhabirini anarak, yanıt arıyordu:

"Eğer Almanya'da yönetim erkinin yargı erkinin bağımsızlığına böyle benzer bir saldırısı sadece düşünülmüş bile olsaydı, tüm toplumdan, hepsinden çok da Alman basınından müthiş bir haykırış yükselirdi. AKP tarafından Türk seçmenlere yönelik bu şantajı ve güçler ayrılığı ilkesinin altının böyle oyulmasını, Bay Strittmatter ve Bayan Schlötzer'in yaptığı gibi, demokrasinin zaferi olarak adlandırmak, doğrusu mevcut durumu ihmalcilikle yanlış değerlendirmektir diye düşünüyorum."

Helga Jokl, bir dönem Sol Parti milletvekili Prof. Dr. Hakkı Keskin ile birlikte çalıştı...

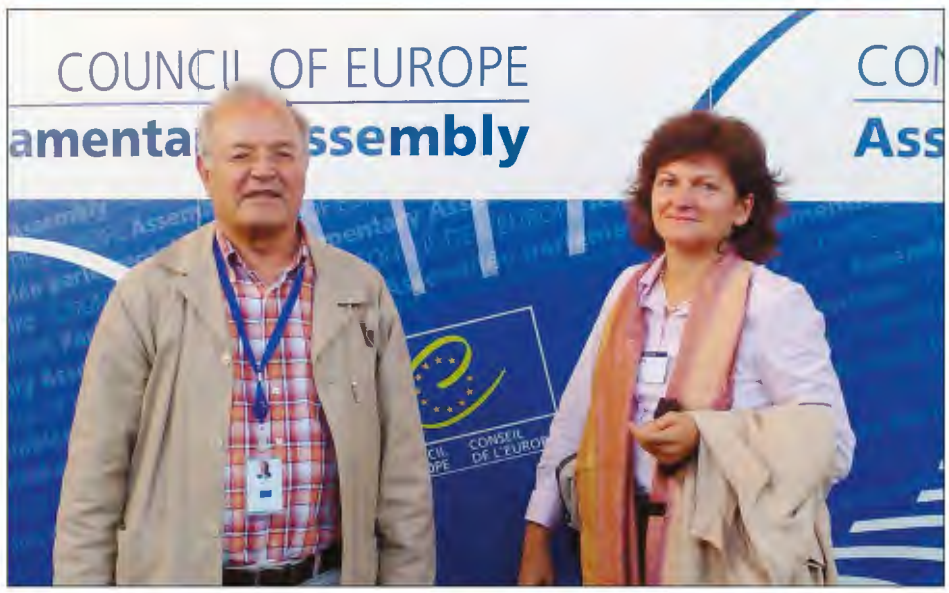

Ama asıl sorun bir başka noktadaydı. Helga Jokl, Türkiye hakkında ahkam kesen ve ona sürekli demokrasi dersi verenlerin Türkçe bilgilerinin de sorgulanmasından yanaydı. Nitekim mektubunda, muhabirliğinin yanı sıra Türkiye üzerine kitapları da bulunan Kai Strittmatter'in kendi ifadelerine dayanarak, Türkçeyi yeterince bilmediğini hatırlatıyordu. Jokl'a göre, Strittmatter de elbette kendi politik tutumunu temsil edebilirdi, ama gazetenin Türkiye gibi büyük ve önemli bir ülkeye, Türkçeyi yeterince bilmemesine rağmen böyle bir muhabir göndermesi ve görüşlerine geniş yer ayırması, önemli bir sorundu. Bu dili yeterince bilmediğini Kai Strittmatter kendisi söylemişti. Bunun anlamı, değerlendirmeleriyle Alman kamuoyunu Türkiye konusunda bilgilendiren ve bilinçlendiren Strittmatter ve benzerlerinin, gelişmeler karşısında, haberlerin seçimi, çevrilmesi ve değerlendirilmesi konusunda çalışma arkadaşlarının yardımına bağımlı sayılmasıydı. Jokl, bu bağımlılığın büyüklüğünü tartışmak zorunda olmadıklarını kabul ediyor, ama geçerken altını çiziyordu: "Egemen bir partinin ve hükümetin, eger yabancı muhabirlerin redaksiyonlarına kendisinin işine gelen bilgi ve çalışanları sızdıramamışsa, ne kadar yetersiz olacağı çok açıktır. Süddeutsche Zeitung'un Fransa veya İtalya'ya o ülkenin dilini yeterince bilmeyen bir muhabir gönderip göndermeyeceğini bilemem. Ama Türkiye bu kadar mı az önemli ya da gerçekten de iyi Türkçe bilen bir gazeteci mi bulunamıyor?" Jokl, gazetesini, satır aralarında, Türkiye'ye hak ettiği önemi vermeye davet ediyor, sadece böyle muhabirler üzerinden dış ülkeler hakkında daha yetkin, uzmanca, bağımsız ve sorumluluk bilinci içeren siyasal habercilik yapılabileceğini kaydediyordu.

Yaptığı bir başka karşılaştırma, Almanya'da göçmenlere yönelik entegrasyon kursları da düzenleyen Helga Jokl'un kendi günlük çalışma yaşamını yakından ilgilendiriyordu:

"Ülkemize gelen insanlardan 600 ders saati içinde kendisini toplumsal yaşama katılabilecek duruma getiren bir dil yetkinliği bekliyoruz. Ve bunlar çoğunlukla eğitim ve gelir düzeyi düşük insanlardır. Süddeutsche Zeitung gibi büyük bir gazetenin muhabirlerinden, 5 yıl sonra, bulundukları ülke dilini sadece 'gazetelerin manşetlerini çözecek kadar' -bunu Kai Strittmatter 11.9.2010'da Münih'teki 'Yazarlar Gecesi'nde söylemişti- değil, o ülke hakkında bir fikir sahibi olabilecek kadar iyi bilmelerini istemek, çok şey mi istemektir?"

Eşine pek sık rastlanmayan bir okur olarak Helga Jokl, bu serzenişleri içeren mektubu sonrasında, sorularımızı da yanıtladı. Türkiye'den yapılan habercilik ile Almanya'daki Türklerle ilgili haberciliğin birbirinden ayrı irdelenmesinden yana olduğunu belirten Jokl'a göre, Türkiye'nin iç politikasındaki olay ve gelişmeler, Almanya'da zaten sınırlı düzeyde ilgi uyandırmaktadır. Bu nedenle tüm dünyadan akan haberlerle rekabet içinde, bu tür habercilikte bazı noktalar önemli olmaktadır habercilik açısından. AB'ye üyelik sürecinde yaşanan ilerleme veya gerilemeler, önemli seçimler, doğal afetlerden aile dramlarına kadar her türlü felaket, azınlık sorunları, böyle konuları oluşturmaktadır. Bu noktada da sağlam arka plan gözlemi değil, sansasyon önem kazanmaktadır. Helga Jokl, "maale-

sef tüm alanlarda ve hemen hemen tüm medya organlarında gözlenen bir gelişme"den söz ediyor. Türkiye'de uzun yıllar yaşamış, bağlantılar kurmuş, iyi Türkçe bilen dış muhabirlerin yeterince bulunmadığına dikkat çekiyor. Bulundukları ülkenin siyasal, ekonomik ve toplumsal durumunu iyi bilen ve uzun vadeli eğilimleri de değerlendirebilecek nitelikteki muhabirleri olmayan bir medyanın, yüzeysel, birçok durumda sözde eleştirel, hep aynı konular çerçevesinde dönüp duran bir Türkiye resmi dışında bir şey veremeyeceğini belirtiyor. Helga Jokl, Türkiye ile ilgili habercilikten umudunu epey bir kesmiş görünüyor. Ancak Almanya Türklerinin medyadaki yeri hakkında aynı karamsarlıkla hareket etmiyor. Tam tersine...

Kimisi Alman vatandaşı da olmuş, Almanya'da yaşayan Türklerle ilgili haberci-

Helga Jokl: "Görev politikada."

likte, çok daha farklılaştırılabilmiş bir resim bulmak mümkün Jokl'a göre. Konu tartışılmaktadır ve bu tartışma, "kirli istasyon köşelerinden" çıkıp politikanın gerekli adımları atmasını hemen sağlamasa bile, toplumun göç ve entegrasyonla, dolayısıyla da Türklerle ilgili daha farklı bir ilişki kurmasını sağlamıştır:

"Ancak -özellikle seçimler öncesinde- anlaşılan kökü bir türlü kurutulamayan popülist ve adeta halkı kışkırtıcı pozisyonlar var. Tıpkı Thilo Sarrazin'inkiler gibi. Ama toplumsal açıdan son derece önemli ve olumludur bence son yılların entegrasyon tartışmalarının geride bıraktığı görünüm. Alman kamuoyunda, bu arada tüm medyalarda özgür düşüncenin mümkün olan tüm yüzeylerinde, olumlu ve olumsuz görünümleri üzerine, tartışılıyor, didişiliyor. Şu kuşkulu elit Türklerin yanı sıra son derece normal insanlar da söz alıyor. Göstermelik, örnek Türkler ile sorun Türkler arasında bir normallik resmi yaygınlık kazanıyor. Alman medya organlarınının redaksiyonlarında daha çok Türk çalışsaydı, bu resim kuşkusuz çok daha bir çeşitlilik arz ederdi."

Helga Jokl, Türkiye içinde olsun, AB Türkleri içinde olsun, reformlar yapılması gerektiğini tartışılmaz bulunuyor. İlginç vurgularla:

"Kaldı ki, Alman basınının bu reformlara neden daha önce girilmediği sorusu meşrudur. Ancak meşru olmayan, kuşkusuz toptancı bir biçimde yapılan suçlamadır. 'Kemalist seçkinler yıllarca sadece kendi eski ayrıcalıklarını korudular', ilerlemeye karşı içlerine kapandılar ve genelde de Avrupa düşmanı bir anlayışa sahiptirler gibi suçlamaları sık sık okumak mümkün. Bu değerlendirmelerin nedeni, bana kalırsa, Kemalist pozisyonlara karşı genel bir karşıt tutumdan çok, siyasal güçlerin olağan oyunlarında yatıyor. Her ülkede, kendi pozisyonunu kamuoyunda yerleşik kılmak muhalefet için daha zordur. Bu, içerideki basın için geçerlidir, ama ondan çok daha fazla olarak da yabancı medya organlarıyla ilişkiler için geçerlidir. Hangi reformların Kemalistler tarafından yapıldığı, bir başka hükümet yönetiminde kalsaydı bugün ülkenin nerede olacağı gibi farazi projeksiyonları anlatmak zordur. Buna karşı hamle yapan iktidardaki AKP, Kemalist pozisyonlara tam da uluslararası alanda dikkat çeken konular üzerinden saldırmaya çalışıyor, onları hep geçmişte yaşayan frenciler olarak, reform ve Avrupa düşmanı olarak gözden düşürme çabası gösteriyor. Görünen o ki, AKP hükümeti bunu bir alanda özellikle iyi başarıyor: Türkiye'nin laik anayasasını savunmayı din özgürlüğüne bir saldırı diye yermek..."

Bütün bu kompleks sorunları iletişimsizlikle açıklamaya çalışmak, tarafların birbirlerine kendilerini bir türlü anlatamadığını ileri sürmek, Helga Jokl'un yöntemi değil. Son derece yoğun siyasal ve ekonomik çıkarların yerleşikliği, elbette bir rol oynuyor. Ancak taraflar arasındaki iletişim zorluklarının da olduğundan küçük görülmemesinde yarar var. Jokl, şu görüşte:

"Türkiye birçok alanda çok başka bir yolda gitti ve temelden öylesine farklı sorunlarla karşı karşıya kaldı ki, tarihsel olarak ortaya çıkmış birçok pozisyonu Alman perspektifinden anlamak kolay değildir. Biz Almanlar için de yakın tarihimiz nedeniyle belli konular tümüyle farklı bir yük taşır, örneğin ordunun rolü, siyasal önderlere kült olarak saygı gösterilmesi ve ulusal sembollerin sergilenmesi, diğer etnik gruplarla ilişkiler ve ulusal kimlik sorunu... Bu noktada, özellikle karşılıklı konuşulacak Kemalistlerle aradaki yanlış anlamalar, adeta önceden programlanmıştır."

Bu sorunların ortadan kaldırılması halinde, Alman ve Türk taraflarının, acele yargılar yerine birbirleri için daha çok anlayış geliştirebileceklerinden emin Helga Jokl. Ama bir başka şey daha var. Alman toplumu içinde sağlıklı bir aydın duyarlılığının yattığını, mevcut durumdan yararlanmak isteyen siyaset sınıfının, bu sağlıklı duyarlılığı, en azından etkisiz kılmanın yollarını aradığını söylemek mümkün. Bunun için tek görevin Helga Jokl'lara düşmediğini, Türkçenin içinden çıkarak büyük Batı dillerinde kendisini hissettirecek yeni bir aydın hareketinin de zor görevlerle karşı karşıya kalacağını artık görmek gerekiyor..

Grafik+
illüstrasyon...
ve bunlarla
ilgili ne
varsa...

ÖMER YAPRAKKIRAN
MOBIL +49 [0]172 · 673 84 87
TELEFON +49 [0]6102 · 8168 78
E-MAIL info@yaprakkiran.de

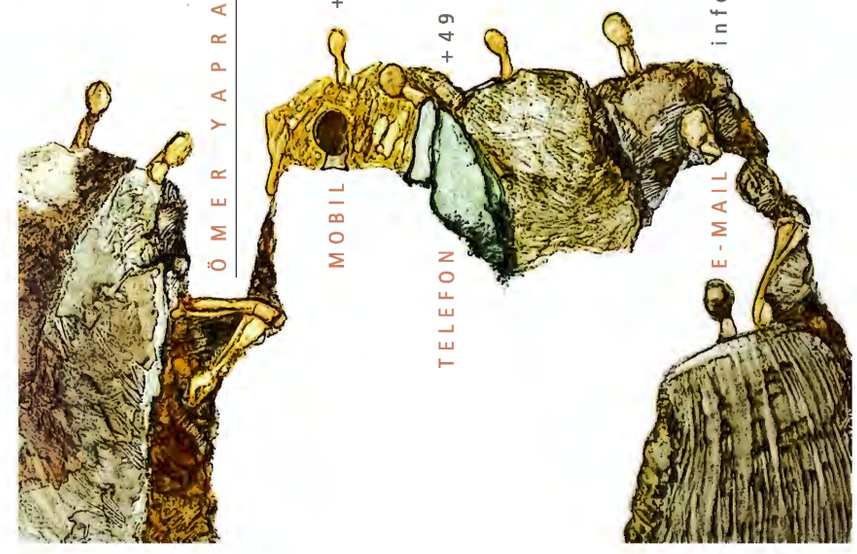

IMPRESSUM/KÜNYE

KÜLTÜR
Üç Aylık Kültür Sanat Gazetesi

Yayımlayan **Ömer Yaprakkıran**

Yayın Yönetmeni (V.i.S.d.P.) **Osman Çutsay**

Tasarım ve Uygulama **Atelier Yaprakkıran**

Baskı **Hürriyet Zweigniederlassung Deutschland**

An der Brücke 20-22 · 64546 Mörfelden-Walldorf

Dağıtım **ASV Vertriebs GmbH**

Adres **Atelier Yaprakkıran "Kültür"**

Rathenaustr. 15-21 · Gebäude: H/I · 63263 Neu-Isenburg

AZİZ NESİN'İN ÇOCUKLARA SÖYLEYECEKLERİ VAR...

Uyusana Tosunum
Aziz Nesin'in çocuklar için seçtiği öyküleri
resimler: Yalçın Çetin
192 sayfa

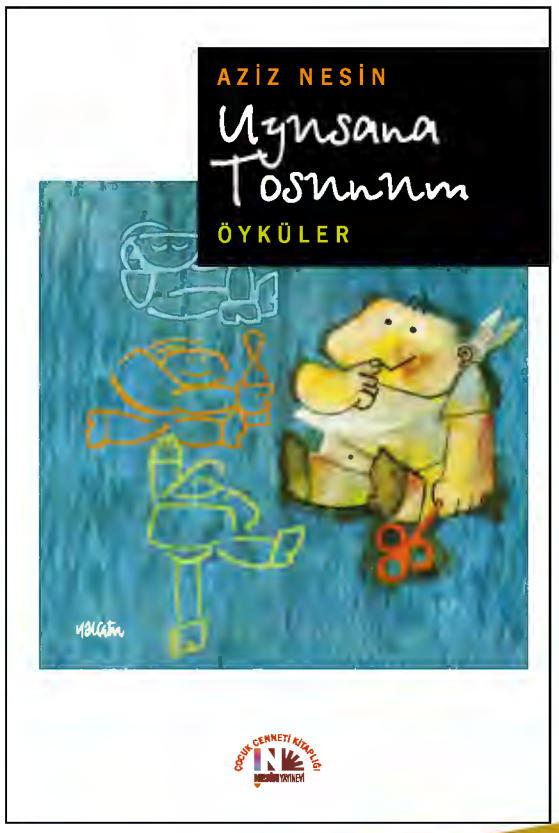

Hayvanlar Takımı
Aziz Nesin'den seçme hayvan öyküleri
resimler: Mustafa Delioğlu
88 sayfa

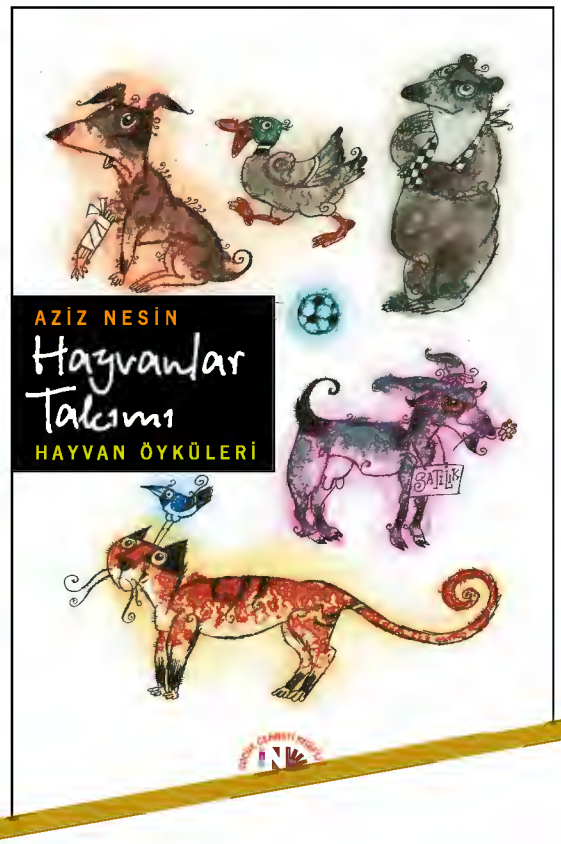

Aziz Dede'den Masallar
Aziz Nesin'in çocuklar için yazdığı masallar
resimler: Arda Soykan
56 sayfa

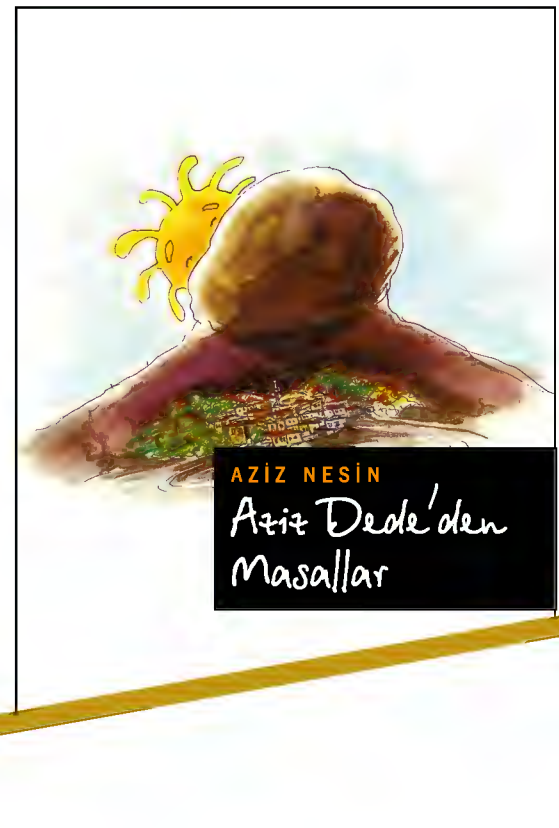

KENDİ BAŞINA BİR İNSAN...

"Kendi kendileriyle konuşanlar, içinden konuşanlar, konuşacak kendilerinden başka kimsesi olmayanlar, tıpkı benim gibi, gözümüzün önünde eriyen mumlardan, yani an an geçişine tanık olduğumuz zaman artıklarından yapılmış bir bütüne kendilerini (sorunlarını, dertlerini, gizlerini, özlemlerini, imgelerini) anlatırlar.

Bu kitabımda benim yaptığım budur."

AZİZ NESİN'in günü gününe tuttuğu notlar bireysel ve toplumsal geçmişimize olduğu kadar geleceğimize de ışık tutuyor. Görmek ve anlamak isteyenlere...
Hiç yayımlanmamış çok özel notlarıyla Aziz Nesin'in güncesi: *Mum Hala I-II*, *toplam 928 sayfa*

NESİN YAYINEVİ

www.nesinyayinevi.com

FERZAN ÖZPETEK İÇİN ÖNEMLİ OLAN, ÖNYARGILARLA MÜCADELE EDEBİLMEK

Hayat denilen sinema, sinema denilen hayat

OSMAN ÇUTSAY – ÖMER YAPRAKKIRAN

Bence 2001'den sonra çok şey değişti. Dünyayı son dönemde değiştiren üç olay var. Birincisi, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. Bence erkendi. Çünkü Berlin Duvarı yerine bir sürü yeni duvar ortaya çıktı. Onun ardından, ikinci olarak, belki çok hafif bir şey gibi ama, Prenses Diana'nın ölmesi veya öldürülmesi var. O ölüm, masumiyetimizi kaldırdı gibi. Üçüncü olay da, New York'taki İkiz Kuleler'e saldırıdır. 11 Eylül yani. Bu saldırıdan sonra, insanoğlunun başka bir insana karşı tavrı tamamıyla değişti zaten.

Kökleri şu veya bu şekilde Türkiye'de olan bir sinema olgusu, hızla Avrupa'ya yayılıyor. İtalyan sinemasının önde gelen yönetmenlerinden Ferzan Özpetek, bu alandaki şaşırtıcı gelişmelere tipik bir örnek. İstanbul'da liseyi bitirir bitirmez gittiği İtalya'da, 30 yılı aşkın bir süre sonra, kendi ayakları üzerinde durmayı ve kendi sinema dilini herkese kabul ettirmeyi başaran Özpetek, bu alanda yakın gelecekte birçok yeni sürprizle karşı karşıya kalacağımızdan emin. "Ben Türk sinemasından büyük çıkışlar olacağına inanıyorum, Avrupa'da da bunun yansımalarını göreceğiz" diye konuşuyor. Artık olgunluk dönemine giren ve dünyanın dört bir yanından gelen davetlerden başını alamayan İstanbullu yönetmen, yapıtlarının toplu gösterimi için bulunduğu Frankfurt'ta sorularımızı yanıtladı.

- Almanya'da büyük ilgiyle karşılanan son filminizin özel bir önemi mi var?

FERZAN ÖZPETEK - Gerçekten de Almanya'da en iyi giden filmim bu "Serseri Mayınlar" (Mine Vaganti - Männer al Dente) oldu. Ötekiler hiç bunun kadar olmadı. Bunun etkisi de değişik oldu. Hatta Ertuğrul Özkök'ün bir yazısı vardı. Doğrusu Türk kamuoyu da beni ilk kez bu kadar iyi karşıladı.

- Avrupa'da ilginç bir biçimde bir Türk sineması ortaya çıktı. Siz bu Türk sinemasını nasıl görüyorsunuz?

FERZAN ÖZPETEK - Fatih Akın'ı mesela çok çok beğeniyorum. Çok beğeniyorum, çünkü dünya diline ulaşmış bir adam. Hayata karşı bakışını, tavrını da çok beğeniyorum. Birdenbire bir şeyler söylüyor, şaşırtıyor insanları, işte bu çok hoşuma gidiyor. Çok iyi yönetmenlerimiz var gerçekten. Nuri Bilge Ceylan gibi bir ismimiz var mesela. Şimdilerde yeni bir film var, herkes ondan bahsediyor, "Çoğunluk" diye... Çok önemli, çok hoş işler çıkıyor ortaya...

- Futbol ve sinema sevgisi gibi, İtalyan ve Türk toplumlarını birbirine yakınlaştıran duygular var. Toplumlar birbirini andırıyor, sevgileri de birbirini andırıyor. Siz 35 yıl kadar önce Roma'ya indiğinizde, Diyarbakır'dan İstanbul'a gider gibi oldunuz?

FERZAN ÖZPETEK - Çok söylerim: Sicilya'dan Roma'ya gider gibi oldum ben. Gerçekten de iki ülke, İtalya ve Türkiye birbirine çok benziyor. Ama şu son 35 yıllık dönemdeki gidiş gelişlerimde Türkiye'nin çok fark attığını da gördüm. Türkiye çok değişti. Şöyle bir şey var: Gerek estetik açısından, gerek merak açısından –merak çok önemli bir şey hayatta–, gerek ilgi, gerek teknik açılardan Türkiye'yi birçok "Avrupa" ülkesinden çok daha ileri görüyorum. Ben İtalya'ya ilk gittiğimde Türkiye çok egzotik geliyordu insanlara. Bir süre sonra çok zor olmaya başladı Türk olmak...

- Nasıl bir zorluktu bu?

FERZAN ÖZPETEK - Şöyle bir zorluk başladı: "Geceyarısı Ekspresi" filmini hatırlarsınız. Yıllarca Türk ve İstanbul dediğiniz zaman size bu Geceyarısı Ekspresi'nden bahsederlerdi. Bayağı zor bir meslekti Türk olmak yurtdışında. Fatih'te de o var, bende olan olan bir şey var, belki sizde de vardır: Bizim fazladan, başka bir kolumuz, fazladan bir gözümüz oluyor, çünkü bir şeyleri kapatmak zorundaymışız gibi bir duygu var üzerimizde. Ben 16 yıl yönetmen yardımcılığı yaptım. İtalya'nın en aranan, en pahalı yönetmen yardımcılarından birisiydim. Yönetmenliğe başladım, ilk filmim hemen bütün dünyaya çıktı, Cannes'a gitti.

Ben buraya, Frankfurt'ta gelirken, havalanında otomatik bilette saçmaladım, görevlilerden bana yardımcı olmalarını rica ettim. Yardımcı da oldular, teşekkür ettim yardımları için. Görevliler "Asıl biz size teşekkür ederiz" dediler. Hemen tanıdılar. Çok hoşuma gitti. Şimdi hava atıyorum gibi geliyor, ama içten bir ilgiydi gösterdikleri. İnsanların belli sinirlerine dokunduğunuza inanıyorsunuz. Türkiye'yi temsil ediyoruz tabii...

- Siz Türkiye'den bir üçüncü göz mü getirdiniz? Kariyerinizde, Türkiye'nin nasıl bir yeri oldu?

FERZAN ÖZPETEK - Tabii, aslında bir kompleks var. Benim düşüncem, bu. Çünkü insan hep açıklamaya çalışıyor. Neden dünyanın en önemli müzelerinden biri, New York Modern Sanatlar Müzesi (MoMA) kalkıp İtalya'ya CineCitta'ya benimle ilgili bir mektup yazıyor ve "Özpetek'in bütün filmlerini sunmak istiyoruz" cesareti. Bana öyle geliyor yani. Ben hayatımda, başından beri, hep istediğim şeyleri yaptım. İlk filmim de, "Hamam", o zaman için yenilikti, 5 yıl sürdü bir prodüktörle bu filmi hazırlamak. Bana hep şöyle dendi: İki dilli olmasın, filmde iki adam öpüşmesin, Türklerle Türkiye daha az olsun, İtalya'ya da daha çok yer ver, komedi daha çok olsun. Hep bunlar vardı; kağıt üzerinde sorular... Ama ben kafamdakilerden hiç vazgeçmedim.

- Bunu, kafanızdakileri gerçekleştireceğinizi fark ettiler mi peki?

FERZAN ÖZPETEK - Tabii, ama çok sonra. Film çıktıktan sonra. Aslında her filmde işe yeniden başlıyorsunuz. İster gişe şampiyonu olun, ister aldığınız eleştiriler çok iyi olsun, ama bazı yerlerde hep ilk filminizdeki gibi davranıyorlar size. Hep bir şeyleri ispat etmek zorundasınız.

- Bu sizin için avantaj mı dezavantaj mı? diyor? Niye? Şaşırdım... Bertolucci'sinden tutun en büyük, dünya çapında yönetmenler var. Ben bunların yanında... MoMA'daki gösterimde direktörün açılış konuşması vardı: "Çok cesur bir kariyer" diyor, "cinselliği, dini, ırkları, kültür farklılıklarını, hepsini işleyen ve bunların hepsinin arasından çizgi bulan bir kariyer" diyor. "Hiçbir zaman seçimlerinden ödün vermeden yapıyor bunları..." Öyle konuştu...

- Bir cesaretiniz var demek ki... Görmüşler. Peki, biz bu cesaretinizi, Türkiye'den çıkarken beraberinizde taşıdığınız, İtalya'ya getirdiğiniz sorunlarla da bağlantılandırabilir miyiz?

FERZAN ÖZPETEK - O, benim farkında olmadığım bir cesaret aslında. Bir tür cahil

FERZAN ÖZPETEK - Büyük bir avantaj aslında. Mesela şu son filmimde, "Serseri Mayınlar", 15 dakikalık bir son bölüm var. Senaryo sırasında yoktu, benim aklıma senaryoyu okurken geldi. "Şöyle bir şey yapalım" dedim. Prodüktör, "Ama bak bu söylediğin, çok tehlikeli bir şey. Komik olabilir, tuhaf olabilir, insanlar anlamayabilir" dedi. Herkes bir durakladı. O zaman içimden dedim ki kendi kendime "İşte biraz değişik bir şey söylüyorsun, insanlar hemen değişik bir tavır alıyor..." Tabii bunun çekimini yapıp gösterince, o zaman, "çok iyi olmuş" diyorlar. Ama onlar onu diyene kadar da hep kendi içinizde bir şüphe oluyor. Filmin bence en güzel bölümü o mesela, Sezen Aksu şarkısının da olduğu...

- "Hamam" filminden sonra bugüne gelirken, arada bir algı değişmesi oldu mu filmleriniz karşısında...

FERZAN ÖZPETEK - "Mükemmel Bir Gün" filmi yine mesela çok ilgi topladı. Herkes "Sen kafayı mı oynattın, nasıl böyle bir film yaparsın?" falan diyordu. Öyle bir filmdi. "Kutsal Yürek" filmi var... Ben, "Cahil Periler" ve İtalya'nın en çok iş yapan filmlerinden birisi olan "Karşı Pencere"den sonra "Kutsal Yürek" gibi bir film yaptım. Yani insanlar sizi dişleri uzamış bir biçimde, yemek üzere, bekliyor. Tabii, insanların belli duygularına dokunuyorum, dine dokunuyorum, Mevlana ile bir Saint Francis'in birbirine karıştığı bir şeyi anlatıyorsunuz... İnsanlar da öyle bekliyor sizi tabii..

- Belli konuların, yani din, cinsellik gibi riskli konuların sinemada yeni bakışla ele alınabileceğini ve bunun özgün bir tepki toplayacağını mı kanıtladınız? Din, cinsellik... Bunlar hep risk içeren şeyler...

FERZAN ÖZPETEK - Hayır, ben her zaman hayatı anlatıyorum, hayatta gördüğüm şeyleri, hayatın içindeki olayları anlatıyorum. Onun içindeki cinsel seçimleri, din seçimlerini falan değil, hayatını kendisini alıyorum. Yani ben cinselliği, dini falan değil, hayatı anlatıyorum.

- O, kendi yolunu bulur, doğru yere gider mi gidiyorsunuz?

FERZAN ÖZPETEK - "Kutsal Yürek" çok iyi iş yapmadı. Ama o da benim pek umurumda değildi. Benim filmlerim aslında her zaman parasını çıkartmıştır. Bazısı prodüktöre iyi para kazandırdı, bazısı da sadece kendini kurtarabildi. Ama insanın "Hayatımda her zaman istediğim şeyleri yaptım" demesi çok güzel.

- Filmlerinizin, başarılarınızın uluslararası konjonktürle bir bağı da yok mu? Gündemdeki değişiklikler, olaylar, filmlerinizin algılanmasını, onlara seyircinin yaklaşım biçimlerini de etkiliyordur herhalde...

FERZAN ÖZPETEK - Bence 2001'den sonra çok şey değişti. Dünyayı son dönemde değiştiren üç olay var. Birincisi, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıdır. Bence erkendi. Çünkü o duvarın yıkılmasıyla bir sürü yeni görünmeyen duvarları ortaya çıkardı. Demek ki insanların duvarlara ihtiyacı varmış. Berlin Duvarı yerine bir sürü yeni duvar ortaya çıktı.

Onun ardından, ikinci olarak, belki çok hafif bir şey gibi ama, Prenses Diana'nın ölmesi veya öldürülmesi var. O ölüm, masumiyetimizi kaldırdı gibi. İşte, Diana'nın hamile olduğu söyleniyor, onun bir Müslüman'dan hamile olması... Arkasında çok karanlık şeyler var. Bir de başkaldıran bir insanın öyle ölmesi çok kötü bir şey. Ben başkaldıranları çok seviyorum. Başkaldıranlara hayatım boyunca hayran kalmışımdır.

Üçüncü olay da, New York'taki İkiz Kuleler'e saldırıdır. 11 Eylül yani. Bu saldırıdan sonra, insanoğlunun başka insana karşı tavrı tamamıyla değişti zaten. Güven olayı... Geçenlerde, New York'ta falan olabilir, bir salonda bekliyoruz. Bu salona sakallı, entarili, başı tamamen traşlı bir adam girdi, elinde çantayla. Yüzünde de tuhaf bir ifade var. Herkes dönüp adama baktı. Ben de dönüp baktım. Herkesi bir korku sardı. Ben de kendi kendime "Bir şey var bu işte" falan dedim. Sonra da yine kendime dönüp, "Ne kadar aptalsın" dedim. Şuydu: Tabii, işte insanların kafssında yarattığı bazı malum tipler var. Dedim, "Sen de bu

ASLINDA HER FİLMDE İŞE YENİDEN BAŞLIYORSUNUZ.
İSTER GİŞE ŞAMPİYONU OLUN, İSTER ALDIĞINIZ
ELEŞTİRİLER ÇOK İYİ OLSUN,
AMA BAZI YERLERDE HEP İLK FİLMİNİZDEKİ GİBİ
DAVRANIYORLAR SİZE.
HEP BİR ŞEYLERİ İSPAT ETMEK
ZORUNDASINIZ.

tuzağa düşüyorsun..." Gerçekten de öyle tuzaklara hep birlikte düşüyoruz. Yani hayatta hiç kimseyi dış görünüşüyle, o andaki konuşmasıyla hemen damgalamayalım, bakalım nedir, neyin nesidir... Ondan sonra bir karar verelim...

- Ortamın, insanın tamamen değiştiğine tanık oluyoruz yani...

FERZAN ÖZPETEK - Kesinlikle...

- Peki bu, sinemaya yansımıyor mu?

FERZAN ÖZPETEK - Tabii yansıyor. Bir sürü şeye yansıyor zaten. Sinema hayatı anlattığına göre, elbette ona da yansıyor. Her şeye yansıyor...

- Türkiye'de İtalyan sineması çok sevildi. Türkler kendi sinemalarını da, "yerli filmlerini" yani, çok sevdiler. Bu arada, biliyoruz ki, İtalyan solunun bu sektöre de yansıyan bir gücü var. İtalyan sineması-

- Peki, ya Türk sineması?

FERZAN ÖZPETEK - Tabii orada solun ne olduğuna da bakmak lazım. Sol kelimesinin altında ne yatıyor, ona bakmak lazım. İnsanların, halkın problemlerine eğilmek diyorsanız, o, soldur. Bir takım haksızlıkları anlatıyorsa bir sinema ve ona sol deniyorsa, evet soldur. Her şey bunun içindedir... Ama başka bir şey de şu: Birbirine çok benzeyen yanları var İtalya'yla Türkiye'nin. İtalya'da örneğin şu anda bir muhalefet yok. Demokrat Parti dediğimiz parti, çok güçsüz. İnsanlardan çok uzak, halktan çok uzak, insanların problemlerinden çok uzak. İtalya'da tek bir parti insanların çok zayıf duygularından yararlanarak yükseliyor devamlı. O da Lega dediğimiz parti. Beni nasıl görüyorlar, bilmiyorum, ama halka çok yakın insanlar...

- Benzer bir şey Türkiye'de de yok mu? Örneğin AKP'nin "başarısı"?

söylüyorlar, böyle yapıyorlar, gerçek yüzlerini göreceğiz" diyen arkadaşlarım var. Ben de diyorum ki, "Eee? 20 yıldır gerçek yüzlerini göreceğiz diyorsunuz, ama 20 yıldır görmedik gerçek yüzlerini..." Ben sadece bir sürü avantaj gördüm. İnternetten başla, birçok şeye kadar... Teknolojinin girişi, estetik vs... Birçok konuda başarılı buluyorum AKP'yi. Bundan 20 sene önce Türkiye'de binalaşma konusunda korkunç şeyler yapıldı. Birçok şeye çok dikkat ediliyor bugün. İstanbul, dünyanın en güzel şehirlerinden birisi, hatta dünyanın en güzel 5 şehrinden biri... Arkadaşlarımız gidiyor İstanbul'a, döndüklerinde övüyorlar, "Hiç böyle düşünmemiştik" diyorlar.

O yüzden İstanbul üzerine bir film yapıyorum şimdi. İstanbul derken, İstanbul-Mardin hattında geçecek film. Ama İtalya'da insanların kafasında bir İstanbul var; bakalım bu filmle nasıl bir İstanbul çıkacak ortaya? ■

İTALYAN SİNEMASI SOLDUR,

SOL BİR SİNEMADIR. O YÜZDEN ZATEN İTALYAN

SİNEMASINA ÇOK BÜYÜK SALDIRI VAR; BÜTÜN YARDIMLAR

KESİLMİŞ DURUMDA. DİZ ÇÖKMÜŞ BİR DURUMDA

YANİ ŞU ANDA İTALYAN SİNEMASI.

3-4 TANE YÖNETMENİN DIŞINDA

PEK ŞANS YOK...

nın devleri sola açık, solcu insanlardı...

FERZAN ÖZPETEK - İtalyan sineması soldur, sol bir sinemadır. O yüzden zaten İtalyan sinemasına çok büyük saldırı var; bütün yardımlar kesilmiş durumda. Diz çökmüş bir durumda yani şu anda İtalyan sineması. 3-4 tane yönetmenin dışında pek şans yok... Ki bunlardan biri de benim; çok şanslıyım. Ben bir film yapmak istediğimde prodüktörler kuyruk olur karşımda. Böyle büyük bir şansım var. Tabii 5 tane filmle büyük gişe yapmışsanız, krediniz devam eder. Hatta 3-4 tane boş çıkan, iş yapmayan film bile yapabilirsiniz. Ama şu anda gerçekten İtalyan sinemasına karşı güçlü bir saldırı var. Diş biliyorlar. İtalyan sineması hep sol olmuştur çünkü.

FERZAN ÖZPETEK - Bakın, ben dışarıdan bakıyorum ve gördüğüm şu: İstanbul'da CHP'nin olduğu zamanlarla şimdi AKP'nin olduğu zamanları karşılaştırıyorum da, bin kere şükrediyorum AKP'ye. Böyle olmak lazım. Bir de Türkiye'deki problemlere baktığımız zaman, AKP'nin çözdüğü bir sürü şey var. Niye bunu inkar ediyoruz? Ben birçok konuda, takdir ettiğim, çok hoşuma giden uygulamalar görüyorum. Bunu bana çok beğendiğim CHP hiçbir zaman vermedi, uzun yıllardır vermedi. Sakın ha, AKP'yle İtalya'daki hükümet partisini bir tutmayalım. Epey farklılar. Ama bu, benim gözlemim. Ben de Türkiye'nin içinde yaşamıyorum. İtalya'nın içinde yaşıyorum. Ama gördüm. Her gelişimde gördüğüm tavır: İşte, "Şimdilik böyle

EDEBİYATIN LONDRA'SI

MUSTAFA KEMAL ERDEMOL

AMERİKALI ŞAİR-YAZAR EDGAR ALLAN POE'NUN DA 1815-1820 YILLARI ARASINDA İLKOKULU OKUDUĞU STOKE NEWİNGTON GÜNÜMÜZDE SİYAHLARIN, YOKSULLARIN YAŞADIĞI BİR SEMT. SON YILLARDA ÇOK ÖNEMLİ SANATÇILARIN, YAZARLARIN, MUHALİFLERİN YAŞAMAK İÇİN TERCİH ETTİKLERİ BİR YER HALİNE GELDİ. LONDRA'NIN EN EDEBİ SOKAKLARINDAN BİRİSİDİR BURASI.

Fotoğraflar: Mustafa KÖKER

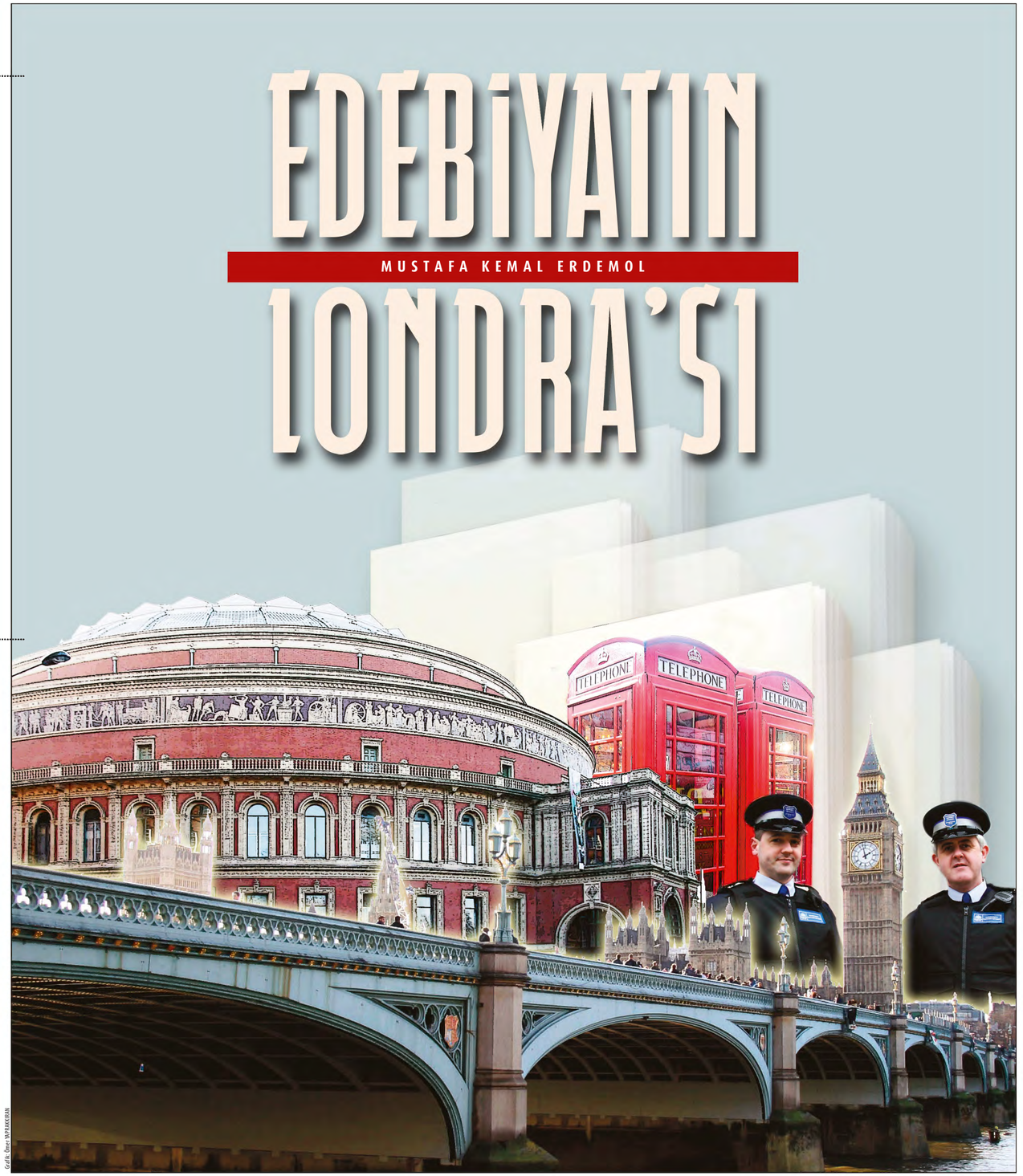

Grafik: Deniz BARAKBAN

Şimdi, tabii ki görüntü olarak kelimenin ifade ettiği anlamı taşımıyor ama, Londra'nın kalbi Soho, tam bir batakhane. Hiçbir anlamı olmayan, Fransızcadan devşirme şu "Soho" sözcüğü, eski zaman aristokratlarının avlanırken attıkları çığlıktır aslında. "So hooo, sooo hooo" diye bağırırlarmış, nedense.

Ancak, "haz endüstrisinin" (iyi bir tanımdır bu, fuhuş merkezi demek zorunda kalmıyor insan) kalbi olan Soho'nun tarihinden birazcık haberdar olunsa, nasıl edebi bir zenginlik taşıdığı ya da sakladığı görülmüş olacak.

Batakhane ya da fuhuş merkezi derken bunun bugüne özgü olduğunun sanılmasına yol açmış olmayayım. "Confessions of an English Opium Eater" adlı muhteşem kitabın yazarı Thomas De Quincey, 15 yaşındaki "fahişe" aşkı ile burada yaşamıştır, 1800'lerde. O zaman da "haz endüstrisi"nin merkeziymiş belli ki.

Quincey'de duralım biraz. 1680'lerde yapılmış olan bu meydanda, "küçük fahişe" sevgilisi Ann, bir gün açlıktan bayılan âşığı Thomas De Quincey'ye "şarap ile atıştırmalık bir şeyler" bulmak için, o zamanlar da bugünkü gibi zenginlerin uğrak yeri olan Oxford Street'e koşmuştur. Bunları alacak parayı nasıl bulduğu herhalde sır değildir. Fahişelere, fahişe demek yerine "gezgin öğretmenler" demeyi tercih eden Quincey'nin, onları "en insani, çıkarsız cömertliğe sahip cesur insanlar" olarak tanımlamasında bu olayın da etkisi vardır belki, kim bilir?

Durumları Quincey'den daha iyi olduğu anlaşılan "Tristram Shandy"nin ünlü yazarı Laurence Sterne ile döneminin tanınmış günlük yazarlarından Funny Burney, farklı dönemlerde buradaki maskeli balolarda çok zaman harcamışlardır.

İngiliz yoksulunun öyküsünü eserlerinde en iyi yansıtan romancı olduğu konusunda kimsenin şüphe duymadığı Charles Dickens'in, "A Tale of Two Cities" adlı öyküsünde, öykü kahramanı Dr. Mannette'nin aklına soktuğu ev olan, günümüzde, düşkünlerle, evsizler için hostel olarak kullanılan St. Barnabas Evi de, yine Soho'dadır. Edebiyat dünyasının hatırı sayılır afyon müptelalarından, meraklısı "Hound of Heaven" adlı muhteşem kitabından anımsayacaktır, Francis Thompson'un müşterileri arasında olduğu "The Pillars of Hercules" adlı pub da buradadır.

Bir yanıyla, çok başarısız ürünler vermiş de olsa yazar sayılması gereken (Zweig ne de güzel anlatır onu) meşhur çapkın Casanova da Soho'nun önemli sokaklarından Greek Street'te dolanmıştır bir hayli.

Ünlü İngiliz edebiyat adamı Dr. Johnson'un kurduğu ilk edebiyat kulübü üyeleri 1700'lü yıllarda, her pazartesi saat 7'de bir araya gelirlerdi. Toplandıkları yer de, şimdi yerinde yerler esen bir pub idi. Adı, "Türk Kafası".

Mavi plakaların izinde

Yolunuz düşerse, Soho'da Shaftesbury Avenue üzerindeki Kettner's Restaurant'ı bulun. 1868 yılından beri faaliyet gösteren bu restoranın adını taşıyan Ketntner's'in "Masa Kitabı", mutfak araç gereçleriyle ilgili kitapların İncil'i kabul edilir. Oscar Wilde'ın da en sevdiği restorandı burası. Wilde, sevgilisi Lord Alfred ve Lord'un babası Queensberry Markizi, 1892 ekim ayının bir gecesinde burada hep birlikte yemek yediler. Bu yemekten sonra, kendisiyle ilgili sözleri yüzünden Markiz'i mahkemeye veren Wilde'ın hayatını alt üst eden bir gelişme oldu bu dava. Trajiktir gerçekten de.

Özellikle ilk geldiğim yıllarda, düşünce dünyamın mimarlarının izlerini çok aradım ben bu Soho'da. Her sokağında, her bulvarında, her irili ufaklı meydanımsı alanında, bir edebi ya da politik figüre ait ize rastlamamak olanaksız neredeyse.

O günlerden kalma bir "mavi plaka" okuma tutkum da vardır. Bu plakalarda, asılı bulunduğu binada ya da evde, hangi edebiyatçı ya da politikacı, felsefeci , hangi tarihlerde yaşamış, yazılıdır hep. Başka Avrupa ülkelerinde olduğu gibi tabii. Tek tek notlar aldığım da olurdu.

Sonradan çok yararını gördüm bunun.

Bugün ciddi ciddi bir kılavuz formasyonuyla doluyumdur. Dean Street üzerinde bulunan Quo Vadis adlı İtalyan lokantası benim için adeta kutsal bir yerdir. Lokantanın üzerindeki iki odalı dairede büyük Karl Marx, 1851'den 1856 yılına kadar yaşadı. Karısı, üç çocuğu ile. Evinden çıkar, pek uzak sayılmayan British Museum'a giderdi. "Das Kapital" üzerinde çalışmak için.

Dean Street ile Old Compton street arasında, French House adlı bir bina vardır. Bu Soho'nun en tanınmış birahanesidir. Ününü de hak etmiyor değil doğrusu, çünkü çok sayıda edebiyatçının yanısıra, İkinci Dünya Savaşı sırasında, başta Charles de Gaulle olmak üzere bir çok Fransız direnişçisinin de buluşma yeriydi. Üst katındaki odalarda toplanır, planlar yaparlardı.

Bu birahenin sahibi olan Gaston Berlemont'a hepimizin bir teşekkür borcu var. Büyük, gerçekten büyük ama, İngiliz şair Thomas Dylan'ın, oturduğu yerde unutup gittiği "Under Milk Wood" adlı eserinin müsveddelerini bulmuş, yok olmaktan ya da tahrip edilmekten kurtarmıştır. Nasıl teşekkür edilmez? Bir ya da iki kere gidip, bira içmişliğim vardır French House'ta.

Londra'nın en turistik alanlarından biri olan Covent Garden da Soho'yla bitişik gibidir. Her türlü "sokak sanatı"nın icra edildiği bir yer olarak, elbette ilginçtir. Sokak sanatı, endüstriyel sanata bir tepki tabii ki. Arada, "aracı" olmadan "güzel sanat"ın muhataplarıyla buluşması çok güzel. Covent Garden bu anlamda da gerçekten bir "merkez".

Aslında bu bölge, Londra'nın ünlü dini yapılarından Westminister Abbey'e bağlı bir bahçeydi. Adı oradan geliyor. Abbey, manastır demek, malum. Covent de aynı anlamı taşıyor. On altıncı yüzyıldan başlayarak rahipler bu bahçeyi bir bağ olarak kullanmışlar, kendilerine aldıktan sonra artan ürünleri de satmışlar.

Burada, Bow Street Mahkemesi vardır. Oscar Wilde, tüm yaşamını altüst eden o meşhur davası için iki hafta bu mahkemede beklemek zorunda kaldı. Zamanın medyası duruşmayla ilgili gelişmeleri duyurdukları haberlerinde, diğer mahkumlarla tek bir kelime bile konuşmayan Wilde'ın sık sık inlediğinin duyulduğunu da yazmışlardır. Sık sık geçerim önünden bu mahkemenin. Çünkü şu meşhur Asil Nadir ile Gülay Aslıtürk davaları da bu mahkemede görülmüştü. Hem ünlü bir yazar hem de hukukçu olan Henry Fielding, çocukluğumun en güzel kitaplarından biri olan Tom Jones'u burada yazdı. Bu kitap 1748 yılında basıldığında en çok satan kitap olmuştu derler. İlk yıl on bin adet basılmıştır ki, o dönem için bu rakam inanılmaz bir rakamdır.

Covent Garden, Londra'nın belki de "en edebi" sokaklarından biri olan Russell Street'i de barındırıyor. Her şeyden önce burada, Londra'nın en eski tiyatrosu olan Theatre Royal Drury Lane vardır. 1663'den beri buradadır. Ünlü, büyük günlükçü Samuel Pepys, o tarihte, sıklıkla buraya gelip, oyunların ilk temsillerini mutlaka izlermiş. İçi de muhteşemdir. Eskiden daha sık giderdim ama, son zamanlarda yılda bir ya da iki kez gider olduğum bir sanat mabedidir.

"İkisinin arasındayım baylar"

Benim bu tiyatroya sempatim, sahipliğini bir ara İrlanda asıllı İngiliz politikacı (dramatistliği de vardır) Richard Sheridan'dan gelir. Hazırcevaplılığına, orta halli bir aileden (babası bir tiyatrocuydu) gelmiş olmasına rağmen dönemin aristokratlarıyla mücadelesine, elbetteki onu dünyanın en büyük "humourist"leri arasına sokan nüktedanlığına pek bir hayranımdır.

Birini belirteyim yeri gelmişken: Bir gün parlamentonun bahçesinde rastladığı, iki burjuva kökenli burjuva milletvekilinin, "Tam da sizden söz ediyorduk bay Sheridan. Sizin deli mi yoksa aptal mı olduğunuza bir türlü karar vermedik" demeleri üzerine, istifini de hiç bozmadan, bu iki ukalanın arasına girerek "İkisinin arasındayım baylar" der.

Ölümü sırasında yaşananlar da pek trajiktir. Alacaklıları tabutuna el koymak üzerelerken, zengin dostlarından birinin borcunu ödemesi sonucu gömülebilir ancak. Ülkesinin edebiyatına, sahne sanatlarına büyük katkısı olmuş bu büyük, bu sevimli adama, sanki bir vefa borcum varmış da bunu ancak böyle ödeyecekmişim

gibi, sahibi olduğu bu tiyatroyu da çok severim.

Bow Street'in çıktığı Wellington Street de edebiyat dünyası için bir hayli önemli bir caddedir. Charles Dickens'in All the Year Round adlı dergisinin yönetim merkezi buradaydı. Dergi, o kadar popüler olmuştu ki, bir sonraki sayısını meraklıları gelip burada beklerlerdi.

Covent Garden Piazza adlı semt 1665'den 1974'e kadar sebze, meyve pazarıydı. Charles Dickens'in, parasız olduğu o çok yoksul dönemlerinde, burada satılan ananaslara nasıl özlemle baktığını yazar kimi kaynaklar.

Hayaletler kenti

Ben şu hayalet öykülerinden pek korkarım. İnandığımdan değil, insanın hayal gücünün bu korkuyu üretmesinden ürkerim daha çok. Gerçeğini görsem belki de hiç korkmayacağım o kadar çok hayalet öyküsü var ki İngiltere'de, ödüm patlıyor. Bir başka ülkede bu kadar olabileceğini hiç sanmam.

Bu İngilizler, hemen hemen her yıl, ölmüş bir ünlünün hayaletini görürler. Gazeteler de ciddi ciddi yazarlar bunu. Geçtiğimiz yıllarda Hampton Court Sarayı'nda geceleri Sekizinci Henry'nin hayaletinin dolaştığını yazdılar örneğin. Bir de güvenlik kameralarına yansıyan "görüntüler" yayımladılar televizyonda. Bu haberlerden iki yıl önce bu sarayda Avrupa Birliği zirvesi yapılmıştı. Gazeteci olarak zirveyi bu sarayda izledim. O sıralar bu haberler yayımlansaydı, hiçbir güç beni, zirve gündüz yapılıyor da olsa, oraya sokamazdı.

İnananı da çok. Evinizde hayalet olduğunu düşünüyorsanız, size yardımcı olacak Hayalet Avcıları Topluluğu adlı bir kuruluş bile var, düşünün. Uzak olsun. Onlar inandıkları halde korkmuyorlar, ben ise inanmadığım halde korkuyorum. Tuhaf.

Hayaletler arasında...

Ama hayaletseverler varsa aranızda, gelmeniz gereken yerlerden biri de işte bu Covent Garden'la aynı adı taşıyan metro istasyonudur. Burada, daha doğrusu burada bir zamanlar var olan Adelphi Tiyatrosu'nda, 1847-1897 yılları arasında, yani Victoria çağında yaşamış William Terris adlı bir aktörü bıçaklayarak öldürmüş manyağın biri. Aradan onca zaman geçmişken, 1950'de, Covent Garden metrosunun sorumluları bağlı oldukları birime yolladıkları bir raporda, "Çalışanlarımız, beyaz eldivenler giymiş heykel heybetinde bir figür görmüşlerdir. Görüntünün William Terris olduğu söylenmektedir" deyip, metroda hayalet olduğunu resmen açıklamışlar. Yanımda biri yoksa, sanata olan tüm sevgime rağmen, bir tiyatrocu da olsa Terris'in hayaletiyle karşılaşmayayım diye yolumu oradan geçirmem bu yüzden.

Bedford Street'e geldiğinizde orada Warren's Blacking Factory adını taşıyan, eski bir ayakkabı boyası fabrikası olan binayı göreceksiniz. Henüz 12 yaşındayken, Charles Dickens, günlüğü 1 şiline, boya şişelerini bağlama, sonra da etiketleme işinde çalıştı burada. Bir kaç aylık bir çalışma olmasına rağmen, burada tanık oldukları tüm hayatını etkilemiştir.

Fleet Street, İngiltere'ye ilk geldiğim yıllarda en çok ilgimi çeken bölgeydi. Londra'daki Bab'ı-Ali idi bir bakıma. Tüm İngiliz gazeteleri, ajansları buradaydı. Sonra Bab'ı- Ali'nin başına ne geldiyse Fleet Street'in de o geldi. Gazetelerin, ajansların, dergilerin çoğunluğu kentin başka başka bölgelerine taşındılar. Bir ya da iki gazete kaldı ki, bunlar da bölgenin, "dünyanın en ünlü medya semti" ünvanını hatırlatıyorlar az da olsa.

Burada 33 numaralı binaya asılı bir plaket göreceksiniz. Burası ünlü yayıncı John Murray'in bürosuydu 1800'lü yıllarda. Murray tarafından basılan "Childe Harold" adlı şiir kitabı nedeniyle Lord Byron da sık sık ziyaret ederdi bu büroyu. O sıralar eskrime merak salmış olan Byron, gidip ders de almış bu konuda. Zaman zaman büroda öğrendiklerini tekrarlardı, diye anlatılır. Kötü olan şu ki, Lord Byron, hedef olarak kitapları da kullanırmış, Murray'ın kitap deposunda hasarlı kitap sayısı fazla olmuştur bu yüzden. Zaman zaman önünden geçerim bu binanın, aklıma Byron'un çılgınlığı gelir her geçişimde.

İçinde ölünecek kitabevleri

Londra'nın kalbinden biraz uzaklaşıp Piccadilly'ye doğru gidelim biraz. Haftanın en az üç gününü buradaki kitapçılarda geçirdiğim için avucumun içi gibi bildiğim bir yerdir burası. 1797'de kurulmuş olan ünlü Hatchard's kitabevi de en sık uğradığım yerdir. Kitap almanız şart değil, yeni çıkan yayınlara göz atabildiğiniz gibi kimi dergileri de okuma şansınız var. Lord Byron, Oscar Wilde, Bernard Shaw, Somerset Maugham gibi yazarların en gözde uğrak yeriydi bu kitabevi. Gerçekten görülmeye değer bir kitap sarayıdır burası. "Yılın Yazarı" partileri burada yapılır. Bu kitabevine olan hayranlığı o kadar büyüktü ki yazar Laurie Lee'in, "Burada kalp krizi geçirerek ölmek, en iyi ölüm biçimidir" derdi.

Piccadilly'nin en tanınmış sokaklarından biri olan Dover Street'de 1837 yılından beri faaliyet gösteren Browns Hotel de önemli edebi mekanlardandır. Rudyard Kipling ile eşi Caroline Balestier, evlendikten sonra burada birkaç gece geçirdiler. Otelin sahibi James Brown, çiftin ödemesi gereken 22 sterlini almadı. Yazara, "Otelime gelmekle bana şeref verdiniz" yazılı bir de not göndererek, bu ikramı düğün hediyesi olarak kabul etmesini istedi. Kipling daha sonraları da bu otele gelip zaman zaman kaldı. Yaklaşık yüz yıl sonra bir başka ünlü yazar Stephen King de bu otelde Kipling'in kaldığı odada kalmış, o sırada yazmakta olduğu kitabı üzerinde çalışmıştır. 1998 yılında Observer gazetesine verdiği bir röportajda "Odada Kipling'in masasında romanım Misery'yi elle yazdım. Sonra Kipling'in bu masada öldüğünü öğrenince, ürktüm, otelden ayrıldım" der. Yani King de, bir meslektaşı bile olsa, Rudyard Kip-

ling'in hayaletiyle karşılaşacak olmaktan pek hoşlanmamış demek ki.

Yukarıda söz ettiğim yayıncı John Murray'ın evi bu bölgede Albemarle Caddesi üzerinde 50 numaralı yapıdır. Yayıncı, bu evin birinci katında bulunan yemek odasında Byron ile arkadaşlarına partiler de vermiştir. Bu oda aynı zamanda, Murray'ın,1824 yılında, "ahlaksızlıkla" suçlanacağını düşündüğü için Byron'un hatıralarını yaktığı odadır. Bugün de bu yayınevinin Byron hayranı ziyaretçileri hiç eksik olmaz.

Özellikle hatıraların yakıldığı odayı, üzgün gözlerle izlerler, bu çok ilginç edebiyat adamının yakılan hatırlarıyla nelerin kaybedilmiş olacağını düşünürler.

Benim de özellikle 90'lı yıllarda uzun zaman her hafta sonu gittiğim tek kitabeviydi Foyle's kitabevi. 1904 yılında William ile Gilbert Foyle tarafından Charing Cross caddesinde kurulmuş harika bir kitapçıydı. Özenerek bakardım kitaplara, dergilere. O kadar parasızlığıma rağmen yine de istediğim kitapları alabildim çoğunlukla. Özellikle, pırıl pırıl olan, hiç hasar görmemiş satış fazlası olduğu için indirim uygulanan çok sayıda kitabı alma şansım oldu Foyle's'da.

Yakmayın, bize satın Bay Hitler

İkinci Dünya Savaşı'nda kapısının önüne bomda düşen bir kitabevidir Foyle's. Savaş sırasında, William'ın kızı Christina, Hitler'den bir mektup alır. Genç kız, Almanya'da bazı kitapları yakma planı olduğunu öğrendiği Hitler'e mektup yazarak, yakmayı düşündüğü o kitapları satın alabileceklerini belirtmiş. Hitler'in mektubu Christina'ya yanıttır. Faşist lider, genç kıza önerisi için teşekkür ediyor, "Ne İngilizleri ne de Almanları yozlaştırmaya niyeti olduğunu" belirtiyor. Yani, kitap yakmaktan vazgeçmediğini anlamış oluyoruz böylelikle. Foyle's'i bu yüzden de çok sevmişimdir. Sol ağırlıklı kitaplar vardı. Dünyanın değişik kültürlerine mensup çalışmaları içeren binlerce kitap yatardı deposunda.

Londra'ya gelen turistlerin neden görmek istediklerini bir türlü anlayamadığım şu pek bir anlamsız Madam Tusseau mumya müzesinin bulunduğu Marylebone semti de edebiyat açısından bir hayli zengindir.

Her şeyden önce Sherlock Holmes'un yaratıcısı Arthur Conan Doyle'un evi bu bölgedeki Wimpole Street, numara 2'dedir. Özellikle Sherlock Holmes'un başarı kazanmasından sonra kendisini tamamen yazmaya veren Doyle için Wimpole Street, kısa öyküler yazılacak en iyi yerdir. Çok sessizdir her şeyden önce.

Yakın zamanlarda, yani 1990 yılında kurulmuş önemli bir kitabevi vardır Marlyebone caddesi üzerinde. Kafedir aynı zamanda. Sık sık uğrardım bir ara. Sahibi, eski bankerlerden James Daunt. Londra'nın en şık kitabevidir burası. Ünlü birçok yazar gelir buraya. Ama benim en çok ilgimi çeken, karşılaşmaktan da çok mutlu olacağım yazar Magnus Hill'dir. "The Restraint of Beasts" adlı kitabını burada tanıtan Hill, bir otobüs şoförüdür. Londra'nın güneyinde yaşadığım yıllarda, kent merkezine gidiş gelişlerde kullandığım 137 numaralı otobüsün şoförü üstelik. Adı geçen kitabıyla, ülkenin en itibarlı ödülü olan Booker Prize'ın aday listesine girdiğinde şoförlük yapıyordu.

En edebi kilise

Marylebone'da önünden zaman zaman geçtiğim Marylebone Bölge Kilisesi'nin edebiyat dünyasında da adının geçtiğini çok sonra öğrendim ben. Bir kere Lord Byron'un vaftiz edildiği kilisedir burası. Victoria döneminin en etkili kadın şairlerinden Elizabeth Barret Browning, kendisi gibi şair olan Robert Browning'le bu kilisede gizlice evlendiler, 1846'da. Karı koca İtalya'ya giderler evlenir evlenmez. Öyle ki Elizabeth B. Browning, kızkardeşine bile veda etmeden kaçarcasına gider İtalya'ya. Sağlığına iyi gelmiştir bu ülke. On beş yıl süren mutlu bir evliliğin ardından kocasının kolları arasında, İtalya'da ölmüştür bu ilginç şair. Bu kilisede Browningleri hatırlatan kimi şeyler hâlâ vardır, şiirlerinin eski baskılarının yanı sıra. Evlendikleri gün olan her 12 Eylül'de dünyanın hemen her yerinden Browning tutkunları gelir, bu evlenme yıldönümünü bu kilisede kutlarlar.

Marylebone'a çok yakın olan Regent's Park, Browningler açısından anımsanması gereken yerlerden. Robert Browning, Elizabeth'le ilk burada buluşmuştur. Elizabeth ona, kızkardeşi Arabel ile birlikte topladıkları çiçeklerden hediye etmiştir. Bu muhteşem çiftin uğrak yeri olduğu için Regent's Park'a "şairler parkı" da dendiği olur.

Londra'da mutlaka görülmesi gereken yerlerden birinin British Library olduğunu söylemeye gerek yok. Ben, iki kez gidebildim bu muhteşem kütüphaneye ne yazık ki. Burada adını tüm edebiyatseverlerin duyduğu Reading Room vardır. Araştırmacılar, akademisyenler önceden izin almak koşuluyla, kamuya kapalı bölümlerde çalışabiliyorlardı. Hem de, Karl Marx'ın, Bernard Shaw'ın, Thomas Hardy'nin, George Eliot'nun, Browning'lerin, Kipling'in de çalıştıkları masalarda. Şimdi ne mutlu ki bu ünlü odayı, artık herkese açtılar. Marx'ın oturmayı en sevdiği bölüm K'den P harfine kadar tüm eski referans kitaplarının bulunduğu yerdi.

Peter Pan'ın doğduğu bölge Kensington

Edebiyat tarihine geçmiş ünlü semtlerden biri de Kensington'dur. Hepimizin okumaktan zevk aldığı Peter Pan, bu semtte "doğmuş"tur. James Matthew Barrie, kahramanını burada yarattı. Barrie'nin yaşamındaki en baskın kişi annesiydi. Tüm yaşamı boyunca hem de. Barrie'nin kendisinden birkaç yaş büyük ağabeyinin ölümü annesini perişan etmiştir. Annesine olan tutkusundan ötürü, yarattığı hikaye kahramanını ölen ağabeyinin yaşında tutmuştur Barrie. Özellikle büyütülmemiş, hep aynı yaşta kalmış bir kahramandır Peter Pan.

Ne güzel kitaptır Peter Pan. Kaç kez oku-

duğumu anımsamıyorum. Ama hep okudum. Nasıl yazıldığını, yazara neyin esin kaynağı olduğunu hep öğreneyim istedim bu yüzden. Barrie, Kensington Garden'da dolaşırken Lewelyn-Davies adlı kardeşlerle karşılaşmasaydı, bu kitabı yazmayı yine düşünür müydü acaba? Barrie, bu kardeşlerin anneleri Slyvia ile de dost olmuştur. Cinsellikten uzak hayli yakın bir dostluktu bu. Barre'nin kadınlarla cinselliği pek yaşayamadığı söylenir. Kaldı ki Slyvia'nın mutlu da bir evliliği vardır. Barrie, Slyvia'nın küçük çocuklarına öyküler anlatırken yarattı Peter Pan'ı.

Peter Pan'ın yazarı

Ne ilginç karşılaşmalar var yaşamda. Slyvia'nın ailesi dönemin bohem ailelerinden. Kızlık soyadı DuMaurier olan Slyvia'nın halası da özellikle "Rebecca" adlı romanıyla tanınan ünlü Daphne DuMaurier. Slyvia'nın kocası İngilizlerin hâlâ yayınını sürdüren asırlık dergisi "Punch"ın karikatüristlerindendi. Tiyatro oyuncusu olan erkek kardeşi, sonraları Peter Pan'daki kötü karakter Kaptan Cook'u canlandırmıştır.

Slyvia ile eşi çok genç yaşta öldüler. J.M. Barre, öyküler uydurup eğlendirdiği bu talihsiz beş kardeşe gerçek anlamda babalık yaptı. Çocuk sahibi olmayı hep istemiş olan yazara yaşamın bir hediyesiydi sanki bu.

Son yıllarda ne zaman Peter Pan'ı okusam Lewelyn-Davies kardeşler gelir aklıma. Onlar için yazılmış Peter Pan'la büyüyen çocuklardan biri de benim çünkü. Bir ara, Peter Pan'ın devamının yazılması için, bir çocuk kitapları yazarı seçilmişti. Eğer yazılırsa, çok güzel de olsa alıp okuyacağımı sanmıyorum. Peter Pan, Barre'ye aittir çünkü. O çocuklardan üçü çok talihsiz biçimde hayata veda ettiler. Michael henüz 20 yaşındayken Thames nehrinde boğuldu, George, Birinci Dünya Savaşı sırasında öldüğünde 21 yaşındaydı. Peter Pan'a adını veren Peter da 1960 yılında kendisini bir trenin önüne atarak yaşamına son verdi.

Teşhir direğindeki yazar

Robinson Crusoe'nun yazarı Daniel Defoe, yazdıklarıyla çok etkili olmuş, kendi başını da sık sık belaya sokmuş bir yazardı. "The Shortes Wal With the Dissenters" adlı kitabında din eleştirisi yaptığı için, hem para cezasına mahkum olmuş, hem de, daha kötüsü, üç gün boyunca bir meydanda direğe bağlanarak teşhir edilmişti. Ama, okurları bu üç gün boyunca onu çiçeğe boğdular adeta.

Londra'da haftanın birkaç günü mutlaka Stoke Newington'daki Defoe Sokağı'ndan geçerim. Daniel Defoe 1708 yılından 1730 yılına kadar sonradan adının verildiği bu sokakta yaşadı. Aralarında Robinson Crusoe ile Moll Flanders'in de bulunduğu en tanınmış kitaplarını yazdığı 95 numaralı evi hâlâ sapasağlam durur. Amerikalı şair-yazar Edgar Allan Poe'nun da 1815-1820 yılları arasında ilkokulu okuduğu Stoke

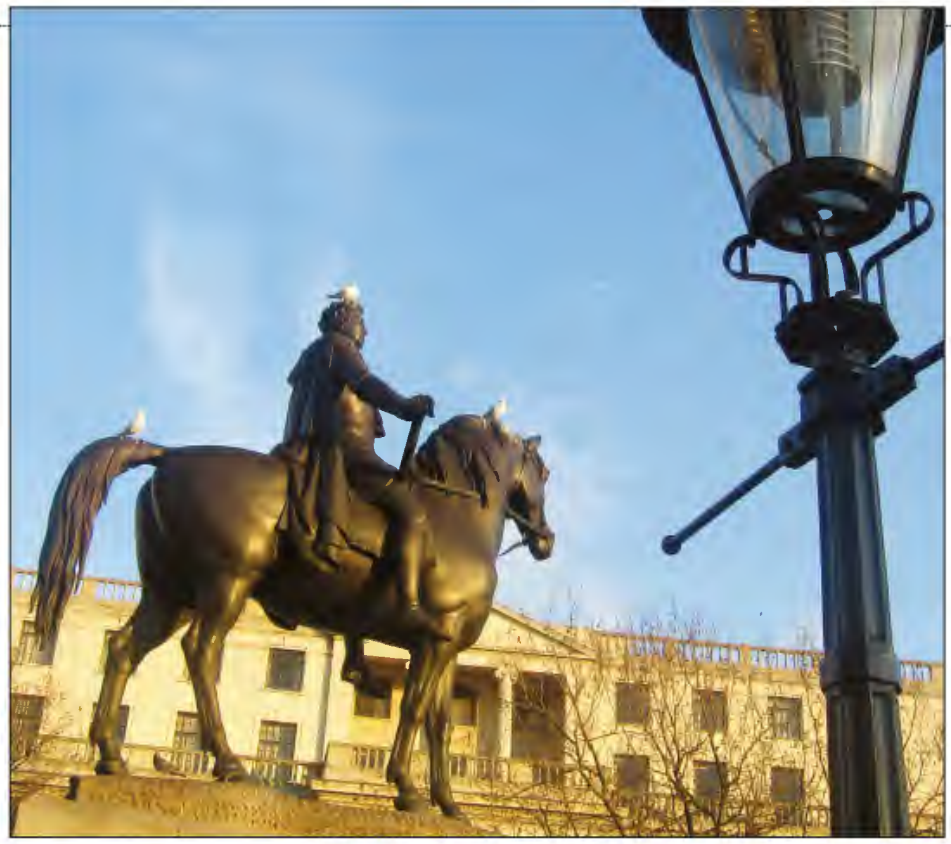

Newington, günümüzde siyahların, yoksulların yaşadığı bir semt. Son yıllarda çok önemli sanatçıların, yazarların, muhaliflerin yaşamak için tercih ettikleri bir yer haline geldi. Londra'nın en edebi sokaklarından birisidir burası.

Londra'yı anlatmayı denediğim bu yazıda, Cambridge'deki bir mekandan söz etmem garipsenebilir ama, Cambridge, Londra'ya bir saatten daha az bir mesafede. Kenar mahallelerden kent merkezine gitmek daha fazla zaman alıyor. O nedenle Cambridge'ten söz etmiş olmamda bir sakınca bulunmamalı.

Rupert Brooke adlı şair

Bu güzel üniversite kentinin yakınlarındaki Grantchester kasabasının hemen yanı başındaki The Orchard kafesi, dünya edebiyatının belki de en ünlü mekanı sayılmalı. Burası ününü, vaktinin çoğunu burada geçiren ünlü İngiliz şairi Rupert Brooke'a borçlu. Çok başarılı bir şairdi Brooke. "The Soldier" adlı şiirinin ilk kıtasında geçen "If I should die, think only this of me: / That there's some corner of a foreign field / That is forever England" dizeleri yazıldığı günden beri ezbere bilinir neredeyse herkesçe.

Brooke'un Yahudi düşmanlığı gibi büyük bir suçu vardı, maalesef. Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı savaşmak için gittiği Çanakkale'ye ulaşamadan, gemide sıtmadan öldüğünde 27 yaşındaydı. Çok genç bir ölüm. Bütün dünyayı İngiltere'den ibaret sanıyordu belki de, başka ülkeleri gezmiş olmasına rağmen. Birinci Dünya Savaşı'nı tanık olmuş sayılmaz tam anlamıyla. Yaşasaydı, İkinci Dünya Savaşı'nı da görmüş olsaydı, bu duygulu şairin başta Yahudi düşmanlığı olmak üzere birçok olumsuz düşüncesi değişirdi gibi geliyor bana.

Edebi Londra'yı bu küçük çaplı yazıyla anlatmak elbette mümkün değil. Ben çok çok küçük bir bölümüne değinebildim. Gerçekten de edebiyatseverler açısından her türlü edebi zenginliğin bulunduğu bir kenttir Londra.

Yolunuz düştüğünde, çok kısa bir zamanda bile, mutlaka edebiyatla ilgili birçok yeri ziyaret etme şansınız var. ■

Türkiye'deki 40 metrekare Almanya

TUNÇAY KULAOĞLU

Eğer bugün her sene binlerce Türkiye kökenli göçmen, özellikle kalifiye olanlar, akademisyenler, şansını Türkiye'de deniyorsa, bunda Almanya'nın göç politikalarının da bir etkisi var. Bu ilk etapta yasal olarak düzenlenmiş ırkçı uygulamalar, ikinci aşamada ise, hiçbir yasanın kavrayamayacağı bir yaşam duygusu.

Telefonlara Ralf Becker ya da Ilona Manzke gibi tipik Almanca isimlerle çıkıyorlar. Büyük bir sabır ve nezaketle hizmet verdikleri müşteriler bazen şirketlerinin nerede olduğunu sorduğunda "Güneydeyiz" diye yanıt veriyorlar. Frankonya ya da Baden şivesiyle veya kusursuz "yüksek" Almanca konuşan çağrı merkezi çalışanları, gerçekten de "Güneyde", İstanbul'un göbeğindeki klimalı büyük ofislerde çalışıyorlar. Lufthansa ve Neckermann gibi büyük Alman şirketleri için burada kalifiye ucuz işgücü bulmak kolay.

Bülent (30), Murat (39), Fatoş (43) ve Çiğdem'in (33) yaşamöykülerinde ortak bir yön var: Hepsi de çocukluk ve gençlik yıllarını Almanya'da geçirmişler. Ama İstanbul'da yaşamaya kendileri karar vermemiş. Fatoş ve Murat, kendi istemleri dışında ailelerince Türkiye'ye geri gönderilmiş; Bülent ise beş yıl önce sınır dışı edilmiş. İçlerinden sadece Alman pasaportuna sahip Çiğdem, İstanbul'a kendi isteğiyle gelmiş. Aradan geçen onca yıla rağmen, kendilerini memleketlerinde hissettiklerini söylemek pek mümkün değil. Aksine, İstanbul'da kendilerine bir "Yedek Almanya" kurmuşlar.

- Klasik bir soruyla başlayalım: Filmi çekmek nasıl aklınıza geldi?

MARTINA PRIESSNER - Filmin kahramanlarından Çiğdem'i uzun yıllardan beri tanıyorum. Bundan dört yıl önce Türkiye'ye dönme kararı aldı. Uzun yıllar çağrı merkezlerinde menajer olarak çalışmıştı. İşi iyi, rahatı yerindeydi. İstanbul'da yaşama fikrini anlattığında şaşırmadım değil, çünkü kesin dönüş yapan birçok insandan da biliyordum ki, Almanya'da doğup büyümüş, sosyalizasyonunu burada yaşamış Türkiyeliler açısından oraya uyum sağlamak kolay değil. Çiğdem İstanbul'a yerleşip bir Alman şirketi için bir çağrı merkezinin altyapısını hazırlamaya başladığında ilişkimiz sürmeye devam etti. Bir İstanbul ziyaretimde konu açıldı ve Çiğdem, İstanbul'daki Alman şirketlerinde çalışan Almancılardan bahsetti. Benzeri durumlar başka ülkelerde de var, bunu biliyordum. Örneğin Hindistan'daki çağrı merkezlerinde çalışan ve kusursuz İngilizce konuşan insanlara, İngiliz kültürü üzerine seminerler veriliyor. Müşteriler telefon açtıklarında karşılarında gerçek İngilizlerin olduğu izlenimini vermek, açık vermemek için. Benzer koşullar İstanbul'da da var ama orada çalışanlara Alman kültürü hakkında bilgi vermek gerekmiyor,

çünkü zaten hepsi Almanya'da doğup büyümüşler. Ama Türkiye'ye dönüş nedenleri çok farklı, birçoğu istemleri dışında yaşıyor orada. Her çalışanın hayat hikayesi Almanya'ya işgücü göçüyle yakından ilintili. Fikir böyle oluştu. İstanbul'da çok farklı bir dünyanın, "yedek memleket" olarak nitelenen bir dünyanın içine girme fırsatı doğdu.

- Nasıl bir "yedek memleket" bu?

MARTINA PRIESSNER - İstanbul'un göbeğinde günde 8-10 saat durmadan Almanya'dan arayan müşterilerle Almanca konuşuyorsunuz. Noel gibi resmi tatil günlerinde örneğin siparişler artıyor, dolayısıyla Kurban Bayramı ya da Şeker Bayramı ile değil, Almanya'daki resmi tatil günleriyle haşır neşir oluyorsunuz, müşterilerin Noel'ini kutluyorsunuz. Bazen müşterilerle havadan sudan da konuşuluyor, o zaman Almanya'nın gündemini, hava durumunu, politik gelişmeleri, futbol maçlarının sonuçlarını bilmek avantaj. Ama çağrı merkezlerinde çalışanlar zaten Almanya'yı yakından takip ediyorlar. Uydu anteniyle RTL'i seyrediyorlar, Almanya'daki yakınlarıyla telefonlaşıyorlar. Tam bir kopuş söz konusu değil. Tam tersine bir kopamama durumu var.

- Filmde portresini çizdiğiniz Murat mesai arkadaşlarına tipik Alman peynirli turtası yapıyor...

MARTINA PRIESSNER - Evet, çünkü İstanbul'da yok, memleket özlemi bazen bir turtayla gideriliyor. Filmin bugüne kadar gösterildiği festivallerde seyircilerin en çok hoşuna giden sahnelerinden birisinde mesela Murat, "40 Metrekare Almanya" filmine gönderme yaparak, Almanya'dan ziyarete gelen arkadaşına dairesini gösteriyor ve "Burası da benim 50 metrekare Almanyam!" diyor. Eğer insanların Almanya'ya dönebilme ya da en azından ziyaret etme şansları olabilseydi, bu hasret de bu kadar yoğun yaşanmazdı.

- Murat yıllar sonra Hessen'de büyüdüğü kasabaya dönüyor ama...

MARTINA PRIESSNER - Evet, ama oradaki Yabancılar Dairesi'nde, bundan sonra Almanya'ya yerleşme şansının olmadığını da öğreniyor. Aileleri tarafından zorla Türkiye'ye gönderilmiş ya da sınır dışı edilmiş Türkiyelilerin Almanya'ya tekrar yerleşme şansları yok. Üstelik Almanya'nın vize politikası çok sert uygulanıyor, yani bu insanların memleketlerini ziyaret etmeleri konsolosluktaki bir memurun oluruna kalmış. Uygulama o denli saçma ki, vize başvurusu için zaten her türlü güvenceyi önceden vermeniz gerekiyor, davetiye, hastalık sigortası, hatta uçak biletinizi bile önceden alıp konsolosluğa göstermeniz gerekiyor. Sonra ret yanıtı geliyor, bilet yanıyor. Başka tanıdıklarımdan da biliyorum, gayrımenkullerini, evlerini, tarlalarını güvence olarak gösterip vize almaya çalışıyorlar. İnsanları aşağılayan bir pratik bu. Filmde yer alan ve Almanya'ya gelme şansları olmayan Murat, Bülent ve Fatoş için çok uğraştık. En azından Almanya'daki festivallere ve gösterimlere davetli olarak gelmeleri için. Fakat vize pratikleri o denli belirsiz ki, örneğin Fatoş çekim aşamasında, yanında büyüdüğü Alman bakıcı ailesini 20 yıl sonra ziyaret edebildi. Sonrasında defalarca denemesine rağmen vize başvuruları reddedildi. Sonuçta uluslararası festivallerde gösterilen bir filmde yer alan birisi olmak da ikna etmiyor Alman makamlarını. Kafaları sadece tek şey için çalışıyor: Almanya'ya gelirler de geri dönmezlerse, o zaman ne olacak? Tam bir paranoya durumu.

- Ama Almanya'ya bu kadar özlem duyan insanların burada kalmak istemesi de doğal değil mi?

MARTINA PRIESSNER - Tabii ki, ama 20 yıldır orada yedek de olsa bir yaşam kurmuşsunuz ve Alman yasalarını tanıyorsunuz. Yani bugünden yarına pılını pırtını toplayıp Almanya'ya yerleşmek zaten mümkün değil. Ama en azından ziyaret edebilmek, hasret gidermek, tatillerde aileyi, arkadaşları ziyaret etmek, bu bile yaşam kalitesi açısından çok önemli. Ama izin verilmiyor. Memleket duygusu çok karmaşık birşey. Bu biraz önce de dediğim gibi bazen bir pastaya denk düşüyor, bazen bugün belki kesinlikle ikamet etmeyeceğiniz salaş bir mekana ya da seslere, kokulara... İçinizde var bu ve kimse söküp atamaz, ama birileri sizi engelliyor. İşin en korkunç tarafı, yasalar, siyasi pratikler sizi hep muğlakta bırakıyor, dışlıyor, "Sen bize layık değilsin" diyor. Hoş Almanya'nın göçmen politikası bunu sadece "dışarıdakilere" değil "içeridekilere" de uyguluyor.

- Çiğdem gibi Alman pasaportlular açısından bir sorun yok gibi gözüküyor.

MARTINA PRIESSNER - Yasal anlamda öyle. İstediğin zaman girip çıkabilirsin Almanya'ya. Ama Çiğdem örneğinde, günümüz politikalarının kaçırdığı fırsatlar da gözler önüne seriliyor. Eğer bugün her sene binlerce Türkiye kökenli göçmen, özellikle kalifiye olanlar, akademisyenler, şansını Türkiye'de deniyorsa, bunda Almanya'nın göç politiklarının da bir etkisi var. Bu ilk etapta yasal olarak düzenlenmiş ırkçı uygulamalar, ikinci aşamada ise, hiçbir yasanın kavrayamayacağı bir yaşam duygusu. Farklı kültürlere ait olmak hep bir dezavantaj gibi gösteriliyor, hep homojen bir toplum modelinden yola çıkılıyor. Bu sadece Almanya'ya özgü değil, evrensel bir sorun.

Oysa küreselleşen dünya modeli, farklı kimlikleri, farklı yaşam biçimlerini bir arada tutmayı gerektiriyor. Ama sistem o kadar acımasız ki, dünya çapında milyonlarca insan hayatını tehlikeye atıp bir ülkeden diğerine geçmeye çalışırken, küreselleşmenin nimetlerinden yararlananlar için neredeyse hiç sınır yok. Ve bu noktada sisteme yarayan ve yaramayan insanlar ayrımı gündeme geliyor. Sarrazin gibi ırkçıların söyledikleri "sisteme yaranamayanlar" üzerine kurulu. Ama fikir olarak bu bütün dünya metropollerinde uygulanagelen bir pratik. Soru aslında basit: Herkesin yapımına katkıda bulunduğu pastadan kim ne kadar yiyecek?

- Tekrar filme dönelim: Son yıllarda Almanya'da bir İstanbul modası peydah oldu. 2010 Avrupa Kültür Başkenti projesi, bienaller, Almanya'da düzenlenen sayısız festival, bundan beş yıl öncesine kadar, sanat camiası da dahil olmak üzere, tek tük insanın uğradığı İstanbul'u, deyimi hoşgörün ama, ipini koparanın gittiği bir mekan haline dönüştürdü. Sizin filminiz de bu furyada gerçekleşti. Ama filmde alışıldık İstanbul görüntüleri yok.

MARTINA PRIESSNER - Her durumda içinde büyük çelişkiler barındıran bir gelişme bu. İstanbul son yıllarda moda oldu, bu kesin. Kente küreselleşen dünyanın nimetlerini tadanların penceresinden bakarsanız, İstanbul kuşkusuz bir cennet. Ama tek İstanbul yok, nasıl Berlin ya da Londra da, ana akım medyada lanse edildiği gibi, tek bir kent değilse. Bir kenti insansız tasavvur etmek mümkün değil. Klişe resimlerden yola çıkarsak, İstanbul, Boğaz ve martılar olmadan mümkün değil tabii, ancak insana odaklandığınız anda, bakış açınızı, yani kenti, hem küçültmek hem de derinleştirmek zorundasınız.

Belgeselin ön araştırmaları için İstanbul'a gittiğimde, kente farklı bir pencereden bakmaya çalıştım. Daha önce de defalarca geldiğim bu kente, teoride bildiğim bir takım gerçeklikleri bizzat yaşayarak girmek istedim. Avcılar'dan kalkıp şehir merkezindeki bir çağrı merkezinde çalışmaya gelen Bülent her gün üç saatini yollarda geçiriyor. Ve servis aracı, kentin turistik tabloları önünden geçmiyor; hoş, geçse bile bunu bir süre sonra kanıksamak zorundasınız zaten. Ana akım medyada egemen olan klişe tablolar bu insanların gündelik yaşamlarında belirleyici değil. Boğaz'ı, Ayasofya'yı ve benzeri yerleri filme çekerek, bu insanların gerçeklikleriyle örtüşmeyen bir İstanbul tablosu yaratmak sahici olmazdı. O yüzden Bülent'i çoğunlukla işyerinde ya da babasının yaptığı evde görüyoruz, Avcılar'da. Yaşadığı yerlerde. Turistik tablolar yok mu? Var, ama onlar da örneğin Çiğdem'in yaşam gerçekliğiyle örtüşüyor, çünkü kendisi Galata Kulesi'nin dibinde, teraslı bir dairede oturuyor. Ve bu tesadüf değil, çünkü onun ekonomik durumu diğerlerinden farklı.

Her kent, nüfusu kadar bir haritaya sahip diye düşünüyorum, çünkü kentsel mekanı somut kılan, orada yaşayan insanların yolları, durakları, mekanları... Yani İstanbul'un 10 milyonun üzerinde haritası var. Belgesel bunu da göstermek istiyor. Körlerin fil tarifi hesabı, İstanbul'u neresinden tutarsanız, kenti öyle betimliyorsunuz. O anlamda kent dipsiz bir kuyu. Buna mümkün olduğunca yaklaşmaya çalıştım.

- Aynalardan, camlardan, pencerelerden yansıyan görüntüler filmde önemli bir rol oynuyor. Hatta filminizin afişi bile İstanbul ve Almanya'da varolan ama bu haliyle hiç görülmemiş iki semt ve kasabanın "yansıması" üzerine kurulu. Kimi görüyoruz aynada?

MARTINA PRIESSNER -İzleyenin ve izlenenin farklı gerçekliklerini. Kör gözüm parmağına hesabı bir görüntü dili yaratmak zaten mümkün değildi. Görüntü yönetmenim Anne Misselwitz de İstanbul'u iyi tanıyor ve projenin başından itibaren, filmde yeralan insanların duygu dünyalarını nasıl resmederiz diye kafa patlattık. İnanın, eğer ilk kez bu film için gitmiş olsaydık İstanbul'a, ortya çok daha sığ görüntüler çıkardı. Ama kahramanlarımızla olan ilişkilerimiz, kenti daha önce de klasik tabloların ötesinde algılamış olmamız sonuçta bizi belli bir görsel konsepte 'mahkum etti". Çekimlere başlamadan önce kahramanlarımızın gündelik hayatına eşlik ettik. Çekimler de uzun bir süreye yayıldı. Bir yıl boyunca, değişik mevsimlerde, kahramanlarımızın hayatlarından önemli dönüm noktalarına ulaştıkları anları yakalamak istedik. Ve bu. filme de yansıdı. Kimi zaman yaz aylarında hüzünlü hikayeler, kimi zamanlar da puslu ve soğuk havalarda umut dolu gelişmelere tanık olduk. Herşeye rağmen dışarıdan bakan insanlardık. O yüzden de mümkün olduğunca dolaylı kalmak istedik. Camlar, pencereler, aynalar o anlamda seyirciye şu mesajı veriyor bence: Sonuçta izlenen sahnenin gerisinde, ne kadar duygusal da olsa, ne kadar sıradan da olsa, görünmeyen bir ekip var her şeyi kaydeden. Diğer yandan, kahramanlarımızın iç dünyalarını mümkün olabildiğince sahici yansıtmak istedik. Demek istediğim, çekim sırasında hiç beklemediğimiz şeyler de çıktı ortaya ve bu sahneleri de kaydettik.

- Klasik bir soruyla başladık, yine klasik bir soruyla kapatalım: Bir sonraki projenizin konusu nedir?

MARTINA PRIESSNER - Bir yol hikayesi... Türkiye'den Almanya'ya göç bağlamındaki tek yol hikayesi aslında: E5! Yıllar önce Nürnberg'deki Türkiye-Almanya Film Festivali'nde Tuncel Kurtiz'in 1978 yılında çektiği "E5-Ölüm Yolu" adlı filminden müthiş etklenmiştim. Birinci kuşak göçmenlerin bu yolu geçerken duyumsadıkları gurur, hasret ve bilinmezlik bu filmde kusursuz bir dille veriliyor. Peki sonraki kuşaklar ne yapıyor? Projemin ana sorusu bu. 1990'dan önce gaz pedallarına tuğla konularak geçilen Zagreb-Niş yolunda örneğin bugün birçok ülke sınırı oluştu. Birinci kuşak, o da hâlâ gidebilenler, yolu derin bir nostaljiyle geçiyor bugün, ikinci kuşak ise farklı bir şekilde algılıyor bu yolu, çocukluk ve gençlik anılarıyla. Üçüncü kuşak, hiç bilmiyor ama ona rağmen gidiyor bu yoldan.

Benim ait olduğum Alman kuşağı ise yolun Hırvatistan'a kadar olan bölümünü biliyor, zamanında Dalmaçya'ya tatile giderken yollarda tepesine kadar televizyon ve buzdolabı yüklü göçmen arabalarını hayretle izleyen Alman ailelerin çocukları olarak. Şu an yoğun bir ön araştırma içindeyim. Her kuşaktan insanı kazanmak istiyorum bu projeye ama özellikle birinci kuşaktan, çünkü artık emekliye ayrılıyorlar, sağlıkları izin vermiyor bu yolu tekrar kat etmeye ya da yitiriyoruz onları yavaş yavaş.

Yolun bir anatomisini çıkarmak istiyorum, sadece yolun değil, yolcuların ve aynı zamanda coğrafyaların da. Ve hepsinden önemlisi göç tarihinin bir anatomisini. E5 gibi bir mikrokozmos üzerinden 50 yıllık göç tarihini anlatmak kuşkusuz kolay değil ama Tuncel Kurtiz'in filminin ruhu, ki bu film kuşkusuz bir başyapıt, artı E5'i geçenlerin eski Süper 8 milimetre kameralarla çekilmiş kayıtları, projenin sahici görüntülerini oluşturacak. ■

Türkische Branchenbücher in Süddeutschland
Güney Almanya'da Türk İş Rehberleri

Hem kitapta, hem internette
Sowohl als Buch als auch im Internet

www.nerede.info

2011/12 Türkische Branchenbücher
Baden-Württemberg & Bayern
NEREDE
GÜNEY ALMANYA İŞ REHBERLERİ 05/2010 - 05/2011 www.nerede.info

Baden-Württemberg ve veya **Bavyera**

Bücher + Internet

Kitap + İnternet

2 Eyalet
2 Kitap
1 İnternet

15% FRÜH-RABATT bis 31.12.2010 für alle Formate
Frühreservierer sind ab sofort im Internet

NEREDE 2011/12
Mayıs 2011'de Çıkacak!

Şimdiden yerinizi alın
Erken rezervasyon olanaklarından yararlanın

www.nerede.info

Merhaba – Die größte türkische Regionalzeitung in Süddeutschland
Merhaba werbeagentur – Ihre Werbung federweit sichtbar für alle türkische Zeitgruppe
NEREDE – Die ersten und einzigen türkischen Branchenbücher in Süddeutschland
Merhaba online – Internet Portrom für Zeitung, Werbeagentur, Branchenbuch, Verlag, Kalender und noch mehr...
Merhaba VERLAG – Ihre Adresse für interkulturelle Medien
MerhabaTV – Nachrichten und Spots als Video im Internet
Merhaba KALENDER – Deutsche und türkische Feiertage, wichtige Tage... ...und na klar, gibt es im Merhaba Kalender

Sabahattin Ali'nin Berlin'i

GÜLTEKİN EMRE

Türk romanının ünlü ismi Sabahattin Ali, 1920'lerin sonundaki Berlin'i, unutulmaz bir aşkın mekânı olarak seçmişti. Kürk Mantolu Madonna romanını okurken, bir yandan Raif Efendi'nin iç dünyasındaki çalkantılarla, bir yandan da Berlin'in çeşitli kesitleriyle yüz yüze geliriz. Sabahattin Ali, gençlik yıllarının önemli bir kesitini geçirdiği ve iki büyük savaş arasının yaşlı kıtanın kültür başkenti de sayılan Berlin'i, kırık bir aşkın merceğinden görmeyi denemişti. Kürk Mantolu Madonna, Sabahattin Ali'nin hayata, aşka ve Berlin'e ne kadar bağlı olduğunun kanıtlarıyla örülmüş bir romandır.

Kentlerle bütünlenen yapıtlar vardır: "Ulysses" Dublin'i hayata geçirdiği için kenti kişileştirmiş ve onu unutulmaz kılmıştır. "Kara Kitap"ta Orhan Pamuk İstanbul'un gizemli dünyasına sokmayı başarmıştır okurunu. "Berlin Aleksander Meydanı" romanıyla Alfred Döblin kent halkının dünyasına farklı bakışlar nakışlamıştır. 1943'ten beri "Kürk Mantolu Madonna" da Sabahattin Ali'nin Berlin'ine ışık düşürüyor kenti bir roman kahramanı gibi ele aldığından.

Baştan başlayalım ve Sabahattin Ali'nin Berlin'e gelişinin sırasını bozmayalım:

"Bir 1928 günü", "(k)üçük bir öğrenci grubu, Sirkeci'den yola çıkan trenle Avrupa'ya" hareket eder. "Çeşitli dallarda öğrenim yapmak üzere devlet tarafından Almanya'ya gönderilen bu grubun içinde Sabahattin Ali de" vardır. Aynı öğrenci grubunda yer alan Melahat Togar o günlere ilişkin anılarında şunları yazıyor: "Yol arkadaşlarım Berlin yakınındaki tarihi Potsdam kentine yerleştiler, orada, bugünkü Goethe enstitülerinin eski şekli olan Deutsches Institüt für Ausländer'de Almanca öğrenecekler"dir.

SABAHATTİN ALİ, EĞLENCELİ VE AĞDALI BİR DİLLE BERLİN'E GİDİŞİNİ "MUFASSAL CERMENİSTAN SEYÂHATNÂMESİ"NDE UZUN UZUN ANLATIR.

Sabahattin Ali, eğlenceli ve ağdalı bir dille Berlin'e gidişini "Mufassal Cermenistan Seyâhatnâmesi"nde uzun uzun anlatır. Berlin'e ilişkin şunları okuyoruz bu gezi izlenimlerinden: "...(G)eniş caddelerle büyük meydanları bir yere topla, Berlin şehri meydana gelir, demek münâsib olur; mu'azzam binaları da tabii ilâve eylemelidir... Hele bir mağazası var ki nâmı Wertheim'dır, bir ucundan bakıldıkta öbür ucu görülmez, bir mahalleden kebîr bir nesnedir; rivâyet-ı mevsûkaya göre derûnunda 5000 müstahdem mevcûd imiş..." On beş gün Berlin'de kalıp ellerindeki avuçlarındaki parayı son kuruşuna kadar harcadıktan sonra "makaam-ı Sefâret bizi merhameten Potsdam şehrine" yollar. Orada da "Çabuk, papağan misâli lisân-ı Alamanı elde edesiz!" diye de sıkı sıkı tembih ederler.

1928 yılının sonuna doğru yazdığı "Daussıla" (Özlem) şiiri Potsdam'ı ve içindeki sıkıntıyı anlatıyor:

"Bugün de Potsdam'dan süzerken
Potsdam'ı,
Yaktı yine içimi kimsesizliğin gamı.
Gözlerim inhinâsız uzayan caddelerde,
Dedim: Bu soğuk şehir nerde,
İstanbul nerde?...
Ve istedim birazcık size dert yanmağı,
Hayâlen memlekete doğru
bir uzanmağı...

Burada her şey:
Şehirler ve insanlar nursuzdur;
Alamanlar, âdeta besili bir domuzdur.
Sokaklar saatlerce uzanır bükülmeden
Alamanlar dolaşır üzerinde gülmeden...

Burada tebessümün de günü,
saati vardır;
Dükkânlar hep bir çeşit,
evler hep bir karârdır..."

...

Bu şiir, Sabahattin Ali'nin Potsdam'daki yalnızlığını, yabancılığını, ülkesine duyduğu özlemi, Almanlara ilişkin olumsuz izlenimlerini gözler önüne seriyor.

Dört yıl kalacağı Almanya'dan, Türklere "asalak" diyen bir Alman öğrenciye tokat atınca, öğrenimini tamamlamadan geri yollanır 1930 yılında.

Gelelim onun Berlin'de geçen romanı Kürk Mantolu Madonna'ya: Roman, "Hakikat" gazetesinde,18 Aralık 1940 - 8 Şubat 1941 tarihleri arasında "Büyük Hikâye" başlığıyla tefrika edilmiş. 48 bölüm. 1943 yılında da Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmış. Romanın kadın kahramanı Maria Puder'dir. Sabahattin Ali'nin öğrencilik yıllarında âşık olduğu bir kadındır, bu. Onunla sinemalara, müzelere gider Berlin'de. Aralarında bir şey geçmemiştir ama Sabahattin Ali onu romanının kahramanı yapmıştır. Romanın erkek kahramanı Raif Efendi'dir. Sabunculuk eğitimi için Berlin'e okumaya gelen Raif Efendi'yle Maria Puder'in derin aşkını ele alıyor Sabahattin Ali Kürk Mantolu Madonna'da. Roman, Raif Efendi'nin kendisi üzerine yazdığı biyografik bir romandır aslında.

Bir baltaya sap olamamış Raif Efendi'yi babası, son çare olarak, Almanya'ya yollamak ister. "Almanya'da, paranın kıymetini kaybetmesi yüzünden ecnebilerin gayet ucuz, hattâ İstanbul'dakinden daha az bir para ile geçindiklerini bir yerden" duyan babası, "sabunculuk, bilhassa mis sabunculuğu" eğitimi görmesini ister oğlundan. Balıkesir Havran'daki zeytinyağı fabrikalarında sabunculuğu geliştirmek ister Raif Efendi'nin babası. Onun için de oğlunu Almanya'ya yollamayı tek çare olarak görür.

Bir hafta içinde hazırlanan Raif Efendi "Bulgaristan üzerinden trenle Berlin'e hareket" eder. Hiç dil bilmez. Yolda bir dil öğrenme kitabından bazı sözcükleri ezberler. İstanbul'dayken defterine yazdığı pansiyona yerleşir. "İlk haftalar", kendine yetecek kadar dil öğrenmekle "ve hayran hayran" etrafına "bakınarak şehri dolaşmakla" geçer. İlk günlerin şaşkınlığı çabuk geçer: "Sokakları biraz daha geniş, çok daha temiz, insanları daha sarışın bir şehir"dir Berlin. Düşlediği Avrupa'yla karşılaşamamak onu hayal kırıklığına uğratır. Hayalindeki Avrupa "daha başka, birçok harikalarla dolu bir yer"dir. Hayalindeki Avrupa'nın nasıl bir yer olduğunu ve içinde yaşadığı kentin eksikliklerinin ne olduğunu kendisi de bilmez.

"Umumî Harpte" Türkiye'de bulunmuş bir subaydan Almanca dersleri almaya başlar. Almanya'ya niçin geldiğini, sabunculuk eğitimini babasından mektup gelince anımsar Raif Efendi. Henüz dil öğrendiğini, yakında bir işletmeye başvuracağını yazar babasına. Günleri birbirine benzeyerek geçer. "Bütün şehri, hayvanat bahçesini, müzeleri" dolaşır. "Bir milyonluk şehrin birkaç ay içinde tükenivermesi" ona "yeis" verir. Genellikle öğleden sonraları "büyük caddelerde, kalabalığın içinde dolaşır, yüzlerinde çok mühim işler yapmış insanlara mahsus bir ciddilikle evlerine dönen veya bir erkeğin koluna asılarak baygın gözleriyle etrafa tebessüm saçan kadınları ve yürüyüşlerinde hâlâ asker adımlarını muhafaza eden erkekleri" seyreder. Babasına "büsbütün yalan söylemiş olmamak için, birkaç Türk arkadaşın yardımiyle, bir lüks sabun firmasına müracaat" eder. "Bir İsveç grubuna ait olan müessesenin Alman memurları, henüz unutulmamış olan silâh arkadaşlığının verdiği bir alâka ile" onu gayet iyi karşılarlar. Havrandaki sabunhanede işine yarayacak, mesleğin inceliklerini ona göstermekten kaçınırlar nedense. Hevesli olmadığı için de yavaş yavaş fabrikaya uğramaz ve onlar da kendisini arayıp sormazlar.

Haftada üç kez "akşamüzerleri" eski subayla Almanca dersine devam eder. "gündüzleri müzelerdeki ve yeni açılan galerilerdeki tabloları" seyreder. Müzelerdeki "eski resim üstatları da artık" ona sıkıntı vermeye başlar. "National Galerie'deki bir tabloyu saatlerce" seyrettiği ve"sonra günlerce aynı çehreyi ve manzarayı" kafasında yaşatır.

Almanya'ya geleli bir sene olmak üzeredir. Gazeteleri karıştırırken "yeni ressamların açtığı bir sergi hakkındaki" eleştiri yazısı gözüne ilişir. Bu yenilerden fazla bir şey anlamaz kendisi de bir zamanlar resim yapmaya çalışmış Raif Efendi. Amaçsız bir biçimde sokakları dolaşırken kendisini gazetelerin söz ettiği serginin açıldığı binanın önünde bulur. Resimlere tek tek bakar ve pek ilgisini çekmez. "Yalnız orada, kürk mantolu bir kadının portresinin önünde" mıhlanıp kalır. "Bu portrede ne vardı"r onun ilgisini çeken? Bunu kendisine bile açıklayamaz. Bu resim onun hayalindeki tüm kadınların bir bileşkesi gibidir. Resmin altında " Maria Puder, Selbsporträt" yazıyordur. Romanın düğüm noktalarından biridir bu sahne. Çünkü, daha sonra ressamla karşılaşacak ve ona âşık olacaktır Raif Efendi.

İLK GÜNLERİN ŞAŞKINLIĞI ÇABUK GEÇER: "SOKAKLARI BİRAZ DAHA GENİŞ, ÇOK DAHA TEMİZ, İNSANLARI DAHA SARIŞIN BİR ŞEHİR"DİR BERLİN.

24 yaşındaki Havranlı bu delikanlının başından "bir kadın macerası" geçmemiştir. Resmini gördüğü kadınla aşk macerasına atılmak değildir niyeti, kendisine dost olarak görmek ister onu. Onun için de her gün galeriye gider ve resmin önünde çakılıp kalır. Galeridekilerin dikkatin çeker bu. Resmin ressamı merakını yenemez ve neden bu tablonun önünden ayrılmadığını sorar kendisine. Raif Efendi, annesine çok benzediği için resimden etkilendiğini söyler. Bir gece pansiyondaki Hollandalı dul Frau Tiedemann-'la biraya içmeye gider Raif Efendi. Dul bayan kendisine epeyce askıntı olur. O arada Maria Puder'i görür hayâl meyâl. Ressamın kendisini nasıl ayıplaya-

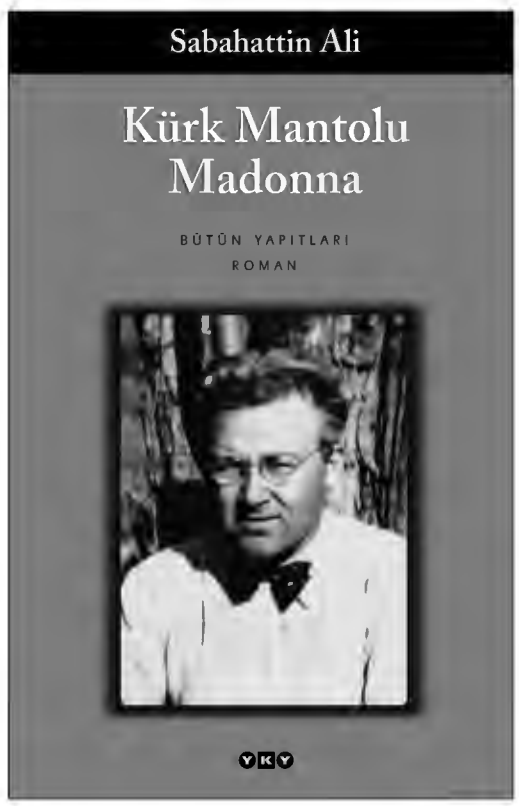

cağını düşünür ve kahrolur. Kitap okumaya çalışır, okuyamaz. Uyuyamaz. Sabahı zor eder. "Soğuk, rütubetli bir Berlin" sabahıdır. "Sokaklarda, küçük el arabalariyle evlere süt, tereyağı ve küçük ekmekler bırakan çıralardan başka kimse" yoktur. "Köşebaşlarında birkaç polis, duvarlara yapıştırılan ihtilâlci beyannameleri söküp yırtmaya" uğraşırlar. "Kanalın kenarını takip ederek Tiergarten'e kadar" yürür Raif Efendi. Fabrikaya gider. Kendisini Havran'da kuracağı "büyük ve modern sabunhanenin müdürü olarak" görür. "Mehmet Raif-Havran" damgalı kokulu sabunların tüm Türkiye'ye nasıl dağılacağının hayalini kurar. Babasının zeytinlikleri, Havran'daki iki fabrika ve bir sabunhane onu bekliyordur.

Akşam pansiyona gitmez, yemeğini dışarıda yer, "iki duble bira" içer. Wittenberg Meydanında "Ka De We dedikleri büyük bir mağazanın önündeki kaldırımlarda, ayaklarına kırmızı çizmeler giyip kadınlar gibi yüzlerini boyıyarak dolaşan birtakım delikanlılar, gelip geçenlere davet eden gözlerle bakar"lar. Saat gece on biri geçiyordur. Kürk Mantolu Madonna'yla dün gece karşılaştığı yere, Nollendorf Meydanı'na doğru yürümeye başlar. Aradığı, beklediği kadını görür ve peşine takılır. "Atlantik" tabelalı, dönemin ünlü barlarından (kabarelerinden) birine dalar. İçerisi kalabalıktır. Maria Puder, burada şarkı söyleyerek hayatını kazanan bir kadındır. Programdan sonra Raif Efendi ile oturup sohbet eder Kürk Mantolu Madonna. Berlin'de "Yalnız işte... Kimsesiz... Ruhan yalnız..." biridir Raif Efendi. Yalnız Berlin'de değil, "bütün dünyada" yalnızdır kendisi.

Kabareden çıkıp yürürler ve Berlin'de kendisine özgü "gezinti yerleri" olduğunu söyler. Lützow caddesinde oturan Raif Efendi, ertesi gün Maria Puder'i evinden alıp gezdirmek üzere sözleşirler. Sözleştikleri saatten çok önce yürüyerek Tiergarten'e kadar gelir. Aradığı kadını bulduğundan içi kıpır kıpırdır sevinçten. Bitki bahçesine gelirler yürüyerek. Burası Berlin'in en güzel yeridir. Berlin'de "senenin ancak yüz gününde hava açık ve güneşli, iki yüz altmış beş gününde kapalıdır." Bu kapalı ve kasvetli havaya rağmen, yine de çeşitli bitkiler yetiştiriliyor bu botanik bahçesinde.

Sonra yürümeye devam ederler yine bir birlerini iyice tanımaya çalışarak, konuşarak. "Şehrin garp taraflarında büyücek bir lokantaya" girerler. "İçerisi pek kalabalık değil"dir. "Bir köşede millî elbiseleriyle Bavyeralı bir kadın orkestrası gürültülü havalar çalıyor"dur. Kenarda bir masaya otururlar, yemek ve şarap ısmarlarlar. Maria Puder, babasından kalan para ile okur. Savaş sırasında hastabakıcılık yapar. Sonra resim akademisine devam eder. Küçük gelirleri enflasyonda erir. Para kazanmak zorundadır. Yemekten sonra, bir dönemin ünlü mü ünlü "Romanisches Kaffee"sine giderler. "Her zaman sanatkârlar tarafından ziyaret edilen bu kahvenin geceleri onbirden sonra yaşlı, zevk düşkünü, genç meraklısı ve paralı kadınlarla dolduğunu ve her milletten, her yaştan birçok jigoloların

bu zamanlarda oraya gidip kendilerini beğendirmeye çalıştıklarını" duymuştur Raif Efendi. Kahvede "geniş siyah şapkaları, uzun saçları ile Fransız mukallidi genç ressamlar, ağızlarında pipoları,uzun tırnaklı parmaklarıyle habire sahife dolduran muhariririler" oturuyordur.

O uzun geceden sonra Maria Puder'le sürekli birlikte olur Raif Efendi. El ele tutuşarak "müzelere ve resim galerilerine" giderler. Birkaç kez daha botanik bahçesine ve iki kez de operaya giderler. Fabrikaya öğleden önce gider ve pansiyondakilerle hemen hemen hiç görüşmez Raif Efendi. Yılbaşı yemeğini birlikte yerler. "Atlantik" barda programını tamamladıktan sonra Maria Puder, bir zamanların kalburüstü yeri sayılan Anhalter istasyonunun karşısındaki "Avrupa" bara giderler. "Burası küçük ve mahrem Atlantik'ten büsbütün başka"dır. "Göz alabildiğine büyük salonlarda yüzlerce çift habire dans" eder. Masalar içki şişeleriyle doludur. Savaş sonrası yıllarının "dizginsiz coşkunluğu burada bütün çıplaklığıyla görülüyor"dur.

Artık hep Maria Puder'le birlikte olan Raif Efendi, karamsarlığını bir türlü yenemez. Bir gün yürüye yürüye dolaşırken Berlin'in bir başka semtine gelir. Bir göl kenarında durmuştur. Bu, "Wansee" gölüdür. "Alman şairi Kleist ile sevgilisinin birlikte intihar ettikleri" yere çok yakındır burası. Sabahattin Ali'nin kaldığı Potsdam'a, "İkinci Frederick'in 'Gamsız' sarayının parkını gezmeye" de giderler. Raif Efendi, Maria Puder'le birlikteyken hem kendi, hem de sevdiği kadının hayatını, geleceğini düşünür. Maria Puder'in hastalığı sırasında Berlin'in ünlü hastanesi Charité'de sevgilisini ziyaret eder. "Maria Puder'i ne kadar" sevdiğini, "ve ona nasıl delice bağlı" olduğunu, "sabaha kadar yüksek taş duvarların etrafında" dolaştığını, "ve hep onu" düşündüğünü "tam mânasıyla" anlar.

"Ve bir gün her şey" biter.

Babasının ölümü üzerine eniştesi yol parasını yollar, hemen Havran'a dönmesini ister. Maria Puder'e durumu anlatır. İşlerini yoluna koyduktan sonra sevdiği kadını da yanına aldıracaktır. Ama düşündükleri gibi olmaz hiçbir şey. Raif Efendi Havran'da kalır. Mal mülk paylaşımı yapılır. Evlenir. Küçük, silik bir çevirmen olur. Maria Puder çocuğunu doğururken ölür.

Kürk Mantolu Madonna romanını okurken, bir yandan Raif Efendi'nin iç dünyasındaki çalkantılarla, bir yandan da Berlin'in çeşitli mekânlarıyla tanışırız. Tiergarten semtindeki Lützow sokağı etrafında geçer roman. Oradan yürüyerek Wittenberg Meydanı'na varılır. Ünlü KaDeWe mağazası bugün de görkemini ve önemini koruyor. Bu bölge lüks mağazalarla donatılmış durumda. Bir zamanların merkezi Anhalter civarındaki sanatçı kahveleri yok artık. Ünlü Botanik Bahçesi de kentin önemli ve görülmesi gereken yerlerindendir. Wansee, Potsdam da öyle...

Sabahattin Ali, Berlin'de geçen günlerini unutmamış. Romana Berlin'i atmosfer ve mekân olarak seçmiş: Böylece edebiyatımızın unutulmaz roman kahramanlarından Raif Efendi'yi Kürk Mantolu Madonna'da hayata geçirmiş. Balıkesir, Havran bölgesinin coğrafyasıyla birlikte yaşamını büyük bir ustalıkla ele almış.

"Meselâ, beni Havran'a bağlayan şeyler neydi? Üç beş zeytinlik, birkaç sabunhane, kendilerini tanımayı asla merak etmediğim birkaç akraba... Halbuki buraya bütün hayatımla, bütün yaşıyan taraflarımla merbuttum."

Kürk Mantolu Madonna, Sabahattin Ali'nin hayata, aşka ve Berlin'e ne kadar bağlı olduğunun kanıtlarıyla dolu bir roman. ■

KÜRK MANTOLU MADONNA ROMANINI OKURKEN, BİR YANDAN RAİF EFENDİ'NİN İÇ DÜNYASINDAKİ ÇALKANTILARLA, BİR YANDAN DA BERLİN'İN ÇEŞİTLİ MEKÂNLARIYLA TANIŞIRIZ.

DOST Kitabevi

SUNAR

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund
Telefon:
0049 (0) 231 863 49 41
Fax:
0049 (0) 231 863 49 42

Masonluğun gizli dili
İŞARET
H. Yılmaz Çebi
10,00 €

Batı'nın
politikaları bugün de aynı:
'BÖL ve YUT'
Banu Avar
16,00 €

AÇILIM KISKACI
Erol Bilbilik
14,00 €

YAYINCI SADIK USTA'NIN TÜRKÇE VE ALMANCA KİTAP DÜNYASINA YÖNELİK GÖZLEMLERİ

Çift anadilli insanların düşünsel zenginliği

Almanya'da yeni kuşağımız üniversiteleri zorlamaktadır. Almanların "Drang nach vorne" diye ifade ettikleri bir durumla karşı karşıyayız. Bu müthiş bir gelişme. Çok sayıda Türkiyeli, tıp, hukuk ve işletme okuyor. Keşke bunların önemli bir kısmı felsefe, edebiyat ve tarih de okusa. Bu sayede entelektüel üretim, önü kesilemez bir seviyeye erişir. Tabii bunun yayın faaliyeti olmalıdır ve araçları yaratılmalıdır.

Çalışmalarını bir süredir Frankfurt'ta sürdüren yayıncı, çevirmen ve yazar Sadık Usta, Avrupa'daki Türkçeli toplumun hem Türkiye hem de Avrupa için bir şans olduğunu savunanlardan. Sektörü ve iki dili yakından tanıyan Sadık Usta için yeni kuşak aydın adaylarımızın elinde, eğer gerekli özeni gösterirlerse, Türkçe ve Almanca gibi çok etkili iki araç bulunuyor. Bu araçların talep ettikleri özel inadın önemine dikkat çeken, bu arada Avrupa'daki Türkçe yayıncılıkta da yeni adımlar atılmasını isteyen Usta, sorularımızı yanıtladı.

- İlk gençliğiniz Almanya'da geçti, burada üniversiteye gittiniz, sosyalize oldunuz ve sonra Türkiye'ye dönüp uzun yıllar yazar, yayıncı ve çevirmen olarak çalıştınız. Şimdi tekrar Frankfurt'ta üniversite bünyesinde çalışmalar yapıyorsunuz... Bu arada bir ütopyalar dizisi başlattığınızı ve bunu sürdüreceğinizi öğrendik... Neden böyle bir "başlık ve konu" ihtiyacı duydunuz?

SADIK USTA – Ütopya yazınıyla 20'li yaşlarımda tanıştım. Paris ve Londra'yı kapsayan bir yolculuğa çıktığımda bir Alman dostum, trende okumam için bana bir kitap hediye etmişti. Bugün o kitabı, beni yeni ufuklara taşıyan bir kitap olarak hâlâ saklarım. Eric Frank Russell'in bir kitabı "Planet des Ungehorsams". Kitapta paranın, devletin ve toplumsal hiyerarşinin olmadığı bir gezegen anlatılmaktadır. 120 sayfalık çok hoş bir öykü. Siyasi anlamda sosyalizmi, sınıfsız toplum özlemlerini vs biliyordum, ama bu özlem için yılmadan, sapmadan çaba göstermeyi ve bu projenin "essah" olabileceğini ilk kez o kitapla anlamıştım. Bu, sıradan bir öyküydü, ama beni gerçek bir ülke anlatılmış gibi etkilemişti. Denir ya "bir kitap okudum hayatım değişti", benimki de öyle bir şey.

Hemen Almanya'ya döner dönmez bu kitaba benzer başka kitapların olup olmadığını araştırmaya başladım. Ve buldum da... Bu yazın türünün edebiyatta ve siyaset dünyasında kendine has bir tür olduğunu da bu sayede öğrendim. O gün bu gündür neredeyse otuz yıldır "ütopya" adı verilen bu yazın türünün izini sürerim.

Ütopya kavramı, günlük dilde hayal ve ulaşılamayacak şeyler için kullanılır. Bir bakıma doğrudur, ancak bu, "boş bir uğraş" olarak anlaşılmazsa tabii. Eski Türkçede buna "hayal-i muhayyel" denirdi.

Ütopya kelimesi bir kelime oyunudur ve babası da Thomas More'dur. 1500'lü yıllarda yaşamış bir İngiliz başbakanı. Thomas More bu kitabı, o günkü Avrupa toplumlarının içinde bulunduğu sefaleti, kilise ve aristokrasinin halk üzerindeki baskı ve sömürüsünü eleştirmek için yazmış. Sonradan başka şeyler bahane edilerek kafası kesilmiş. Ama yazdığı o kitapçık, o gün bu gündür milyonlarca insanın düş âlemini canlı tutmaktadır.

Ütopya kelime anlamı olarak "olmayan ülke" demektir. Yoktur, ama öyle canlı anlatılır ki, var sanırsınız. Bir bakıma "Hah işte, toplum böyle olmalı!" dedirtir insana. Bu tür yazın örnekleri antikçağda da var. Platon'un "Devlet"i, Jambulos'un "Güneş Ülkesi" vs. Sonradan bu gelenek Rönesans döneminde yeniden canlanmış ve ardından da 18'inci ve 19'uncu yüzyılda "Ütopik Sosyalizm" olarak doruk noktasına ulaşmıştır. Bu yazın türü bugün hâlâ, içinde bulunduğumuz toplumsal düzeni eleştirmek için kullanılmaktadır. Bu yazın türü, baskı ve sömürü düzeni devam ettiği sürece de devam edecektir.

Bunun doğal olarak Türkiye'de de örnekleri vardır. Türklerin ve Doğuluların ütopya geleneğine sahip olmadıkları sıklıkla iddia edilir. Doğru değildir bu. Yete-

rince araştırılmadığı ve bilinmediği için söylenmektedir bunlar. Bu yılın başında bununla ilgili bir araştırma dosyası hazırladık ve onu "Bilim ve Ütopya" dergisinde yayımladık. Ziya Paşa, Namık Kemal, İsmail Gaspıralı, Hüseyin Cahid Yalçın, Tevfik Fikret, Halide Edip, Müfide Tek, Yakup Kadri Karaosmanoğlu bunların bazı enfes örneklerini yaratmışlardı. Ayrıca Hindistan'ın, Çin'in, İran ve Arap halklarının da yazılmış ütopyaları vardır. Ancak şu söylenebilir: Bu ülkelerde bu yazın türünü araştıran ve inceleyen akademik bir gelenek bulunmamaktadır. Bu eksiğin giderilmesi zorunludur. Gerçi Türkiye'de kısmen başladı, ama gene de derinleştirilmesi iyi olur.

Ütopyalar keyifle okunan bir yazın türüdür, ama en önemlisi şudur: Ütopya metinleri toplum tasarımlarıdır ve dolayısıyla da devlet teorisinin özgün örnekleridir. Aristo "Politika" kitabında bu türden devlet tasarımlarından bahseder. Örneğin bu eserde Miletli Hippodamos'tan veya Kadıköylü Phaleas'tan bahseder. Hippodamos aynı zamanda modern kent mimarisinin babası sayılır. Her ikisi de Platon'dan önce yaşamışlar.

Anadolu toprakları bir bakıma insanlığın ilk ütopya örneklerini veren topraktır da. Dediğim gibi, bu alan, benim açımdan aynı zamanda devlet teorisinin ilk izlerini sürme faaliyetidir. Ama çok keyifli bir araştırma alanıdır. Bu çabanın örneklerini Kaynak Yayınları'nda bir araya getirdik. Tarihte ortaya çıkmış önemli ütopyaları bir dizi halinde yayımladık, ama bu dizi henüz bitmedi. Bu dizi kapsamında yayımlanacak üç önemli eser daha var: Biri Almanların ünlü ütopik sosyalisti Weitling'in eseridir, ikincisi Doğu ütopyalarıdır ve üçüncüsü de Amerika'daki eşitlikçi komünlerin tarihini anlatan özgün bir eserdir.

Frankfurt'a master tezimi bitirmek üzere yeniden döndüm ve ilgi alanım olması nedeniyle Türk Devrimi'nin ütopyalarını inceleyeceğim. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadarki 100 yıllık Türkiye tarihi aynı zamanda ülkemizin devrim tarihidir de. "Bilim ve Ütopya" dergisinde de belirttiğimiz gibi, bu ütopyalar, cumhuriyetle kurulan toplumsal düzeni teorik ve felsefi anlamda hazırlamışlardı.

- Türkçedeki aydın dünyasının göz ardı edilmesine karşı uyarılarda bulunuyorsunuz. Türkçedeki aydın etkinlikleri açısından, Avrupa dilleri ve bunlar içinde de özellikle Almanca, neden sizce böyle önemli? Almanca-Türkçe hattı mı, yoksa Türkçe-Almanca hattı mı daha ağırlıklı olmalı bugün?

SADIK USTA – Şimdi bir kere, Almanya'da yaşayan Türkiyeliler çok şanslı. Entelektüel dünyanın iki önemli alanı var: Felsefe ve tarih. Her ikisine de Almancayla girebilirsiniz. İngilizce ve Fransızca da lazım araştıran insana, ama Almanca başka bir derinlik katar. Sadece basit bir felsefe ve tarih dili olması nedeniyle değil.

Düşünsel alanlarda geliştirilen teoriler ifade edilirken, bunun kendine has bir dili de oluşur. Bugün modern dünyayı İngilizce bilmeden anlayamazsınız. Çünkü modern dünyayı biçimlendiren dil İngilizcedir. Fransızca diplomasinin yanı sıra erotizmin de dilidir. Neden, çünkü diplomasi ince ayarlanmış ifadeye ihtiyaç duyar. Erotizm de öyle. Bunu en iyi Fransızcayla yapabiliyorsunuz. Felsefe ve tarih de en iyi Almanca ile yapılabiliyor. Hümanizm denince akla eski Yunanca, hukuk denince de Latince gelir.

Her dilin kendine has bir kültürel altyapısı vardır. Diller basit birer iletişim aracı değildir. Her evrensel kavramın aslında içi boştur, ama bu kavramlar üretilirken onun içeriği belli bir anlamla da yüklenmektedir. Bu kavram hangi dille üretilmişse, zorunlu olarak, o dilin kültürel altyapısını da birlikte taşımaktadır.

Bu bakımdan Almanca burada yaşayan yurttaşlarımıza olağanüstü bir olanak sağlamaktadır. Çünkü onların Türkçenin yanı sıra, az önce bahsettiğim nedenlerden dolayı ikinci bir dilleri daha var. Bu çok büyük bir avantaj. Ama bu avantajları fark etmeden kullanamazsınız. Şunu anlatmak istiyorum: Bu avantaj her iki dilde üretilen ürünlerden yararlanarak olur. Yani Türkiye'yi bilmeden, Türkçenin ürünlerini bilmeden ve tanımadan, bize sunulan olanakları da değerlendiremeyiz. Türkiye'de çok sayıda edebiyat eseri yayımlanıyor, ama bunun çok az bir kısmı biliniyor. Buna dönük ilginin artması gerekiyor. Bunu şuradan da anlıyoruz. Her yıl Frankfurt'ta dünya çapında bir kitap fuar açılır, ama hem Türk yayıncılarının standları tam bir sefalet örneğidir hem de burada yaşayan Türkiyelilerin ilgisizliği bu durumu daha da katmerleştirmektedir. Ne yazık ki Türk devleti ve kültür kurumları da bu durumdan rahatsız değildir. İlerici çevrenin bu durumu kanıksamaması ve durumdan bilinçli bir çabayla çıkması gerekir.

Burada yaşayan yurttaşlarımızın Almancayı iyi konuşması ve yazması onları sıradan Alman ve Türk'ten daha avantajlı hale getirir. Ama bunu kendi dillerinden koparak yaparlarsa, yeniden çıkmaza girmiş olurlar. O zaman gerçek anlamda ikin- ci sınıf yurttaş olarak kalırlar. Çünkü onların yabancı kökenli oldukları ma-lum, ama onlar ikinci bir dille sıradan bir Alman'ın yapamayacağını da yapıyor olacaklar. İki dilli olunca sadece iki dili iyi bilmeyeceksiniz, aynı zamanda daha yüksek nitelikli bir sentez de yaratmış olacaksınız. İşte avantajları da burada saklı. Bu nedenle Türkiye'yi, yüzeysel değil, ciddi anlamda takip etmeleri gerekir. Burada bu açıdan çaba gösteren çevreler, kurum ve kuruluşlar da takdire layıktır.

SADIK USTA

1960 KAHRAMANMARAŞ DOĞUMLU. LİSEYİ FEDERAL ALMANYA'DA BİTİRDİ. STUTTGART VE FRANKFURT ÜNİVERSİTELERİNDE TARİH VE SİYASET BİLİMİ OKUDU. 1991'DE TÜRKİYE'YE DÖNDÜ. HALEN İSTANBUL VE FRANKFURT'TA YAŞAMAKTADIR. "2000'E DOĞRU", "AYDINLIK" VE "ULUSAL KANAL"DA GAZETECİLİK YAPTI. BİLİM VE ÜTOPYA DERGİSİNDE BİRÇOK ALANLA İLGİLİ MAKALELER YAYIMLADI. RADİKAL KİTAP'TA BİRÇOK YAZISI ÇIKTI. KAYNAK YAYINLARI'NDA VE YORDAM KİTAP'TA EDİTÖRLÜK VE ÇEVİRMENLİK YAPMAKTADIR. KAYNAK YAYINLARI BÜNYESİNDE "ÜTOPYALAR" DİZİSİNİ HAZIRLADI VE BUNLARDAN DÖRDÜNÜ DERLEYEREK, ÇEVİRDİ. YİNE KAYNAK YAYINLARI'NDA "BİLİMİN TÜRK-İSLAM KAYNAKLARI" BAŞLIKLI BİR BAŞKA DİZİNİN DE EDİTÖRLÜĞÜNÜ VE ÇEVİRMENLİĞİNİ YAPTI.

EN SON YORDAM KİTAP İÇİN GEORG FÜLBERTH'İN "KAPİTALİZMİN KISA TARİHİ" BAŞLIKLI KİTABINI ÇEVİRDİ. BU KİTAP KASIM 2010'DA YAYIMLANDI. GENE ŞU SIRALARDA YORDAM KİTAP İÇİN DÜNYAYI DEĞİŞTİREN DÜŞÜNÜRLERİN ESERLERİNDEN DERLENMİŞ DÖRT CİLTLİK BİR ESER HAZIRLAMAKTADIR. ÜTOPYALAR, DEVLET TEORİSİ VE EDEBİYAT ELEŞTİRİSİ BAŞLICA ÇALIŞMA ALANLARIDIR.

ÇEVİRDİĞİ VE DERLEDİĞİ KİTAPLAR ARASINDA THOMAS MORE'DAN "ÜTOPYA", THOMAS CAMPANELLA'DAN "GÜNEŞ ÜLKESİ" GİBİ YAPITLARIN YANI SIRA, "SPARTA'DA MÜKEMMEL TOPLUM-LİKURGOS YASALARI", "ANTİKÇAĞ ÜTOPYALARI-PLATON'DAN JAMBULOS'A", HAİDAR BAMMETEDEN "İSLAM'IN İNSANLIK KÜLTÜRÜNE KATKISI", "DOĞU UYGARLIĞI'NIN YÜKSELİŞ VE ÇÖKÜŞ NEDENLERİ", SUN YAT-SEN'DEN "HALKÇILIK ÜZERİNE" VE GEORG FÜLBERTH'DEN "KAPİTALİZMİN KISA TARİHİ" DE BULUNMAKTADIR.

- Türkçenin ve Türkçedeki aydın üretiminin, ki bunu açıkça "sol" olarak tanımlayabiliriz, son 30 yılda Almanya'da ve Almanca yayıncılıkta yaptıkları veya yapamadıkları neler? Gözlemleriniz...

SADIK USTA – 20 yıl önce Almanya'daki Türkiyeli sol, çoğunlukla siyasi alana dönük bir yayın faaliyeti yürütüyordu. Şimdi bunun azaldığını görüyoruz. Çünkü internet, televizyon ve günlük basın Türkiye'yi ayağımıza getirdi.

Ayrıca biz Türkiyeliler açısından bakarsak: Burada yetişmiş yeni kuşak içinde önemli başarılar kazanmış yurttaşlarımız var. Kültür, sanat, iş dünyası, politika ve hatta spor alanında yıldızlarımız çıktı ve bunlarla da gurur duyuyoruz. Bunun kesintisiz devam etmesi, kökleşmesi ve Alman toplumu içinde derinlemesine izler bırakması tayin edicidir. Artık Türkiyelilerin sadece pazarda ve köşe başlarında döner satan veya Almanların kabul etmediği ağır işlerde çalışan insanlar olmadıkları görülmelidir. Bu, şunun için önemlidir: Sıradan bir Alman, burada yaşayan Türkiyelilerin köylü kökenli ve entelektüel açıdan da gelişmemiş olduklarını düşünmektedir. Bunun köklü bir şekilde kırılması iki şeye bağlıdır. Birincisi, Türkiye, dünya çapında bir ülke olmalıdır, yani siyaset ve ekonomisiyle güçlü bir ülke olmalıdır; ikincisi ise Almanya'da yaşayan yurttaşlarımız entelektüel düzeylerini yansıtan başarılara imza atmalıdır.

Bunun sevindirici örneklerini görüyoruz.

Ancak dışardan bakan biri olarak şunu söyleyebilirim: Burada çeşitli alanlarda başarılı yurttaşlarımızın kendileri de Türkiyeli toplumdan kopuktur. Bunun ciddi anlamda aşılması gerekir. Sinemacılarımızın, tiyatrocularımızın ve yazarlarımızın, içinden çıktıkları toplumu ilerleten ve onları Alman toplumuyla kaynaştıran bir işlev görmeleri lazım. Belki de bunun özgün araçları yaratılmalıdır; dernekler, yayın dünyasının araçları vs bunları tartışmalıdırlar.

Bir ülkedeki farklı azınlıkları din kimliği altında ulusal özelliklerinden ve de dillerinden soyutlama işlemi uzun vadede başarılı olabilir aslında, ama o zaman da sözü edilen entegrasyon değil, asimilasyon olur. Bunun içindir ki toplumlar, bir kültür taşıyıcısı olarak anadiline sahip çıkmalıdır, eğer kendi kültürel değerlerini, varlıklarını korumak ve sürdürmek istiyorlarsa.

Her olgu, kendi aracıyla birlikte ortaya çıkar. Veya bir araç yaratırsanız, o olgunun olgunlaşmasını da sağlarsınız. Burada bol bol dergi ve kitap yayıncılığı yapılmalıdır, ama ciddi ve köklü olmak kaydıyla. Bu da profesyonelleşmeden olmaz. Başka işlerin yanı sıra yayıncılık yapılamaz; bu iş, her açıdan profesyonelce ele alınmalıdır. Yetkin bir ekip kurmadan çok fazla başarılı olunamaz.

Burada solun geçmişte önemli biri birikimi vardı, ona ne oldu bilemiyorum.

Ama bu birikimin önemli bir kesiminin sıradanlaştığını, günlük işlerin içinde boğulduğunu hissediyorum. Büyük bir birikim âtıldır ve heder olmaktadır. Almanya'da çok büyük olanaklar var, ama bunların halkın yararına değerlendirilmediğini görüyorum, fakat yanılıyor da olabilirim.

- Türkçe fikir veya kitap dünyasında aydınlanma ve solun yeri nedir? Bir de biz, bu yeri, Avrupa'ya-Batı'ya anlatmakta neden güçlük çekeriz? Şöyle açalım: Solun çeviri iştahı olmasaydı eğer, Türkçeye yığılacak çeviriler ne düzeyde kalırdı veya nasıl bir felaket olurdu? Neler birikebilirdi? Şimdi, Türkiye'ye ve onun aydınlanma birikimiyle gelen ilerici dinamiz- mine sahip çıkan solun müdahalesi sayesinde, nasıl bir birikimle karşı karşıyayız?

SADIK USTA – Sol, Türkiye tarihinin yüz akıdır ve bütün iyi şeylerin de kaynağıdır. Cumhuriyeti kuranlardan başlamak üzere, siyaset, kültür ve sanat dünyasının kaynağı sol akımdır. Türkiye, NATO'ya bağlandıktan sonra tam bir yıkım yaşamıştır. Sol akım da baskı görmüş, işkenceye ve kovuşturmaya maruz kalmıştır. Ama bütün bunlara rağmen sol önemli işler başarmıştır.

Aydınlanma adına ne varsa sola aittir: Örneğin Batı ve Doğu klasikleri 1940'lı yıllardaki çeviri faaliyetiyle Türkiye'ye girmiştir. Bu Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol ve Nurullah Ataç gibi bir ekibin çevirileri sayesinde olmuştur. Tabii ki başlarında Hasan Ali Yücel gibi biri olduğu için. Her gelişen ülke, her uygarlık bir altyapı oluştururken işe önce çeviriyle başlamaktadır. Antik Yunan da böyleydi. Onlar Fenike'nin, Batı Anadolu'nun, Mısır'ın eserlerini çevirmeden ve özümsemeden hiçbir şey yaratamazlardı.

İslam uygarlığının 9'uncu ve 13'üncü yüzyılları arasında ortaya koydukları da kendilerinden önceki antikçağ eserlerinin çevrilmesi sayesinde olanaklı hale gelmiştir. Bu durum Rönesans ve Aydınlanma çağı için de geçerlidir.

Gelişen ve büyüyen 1930'ların Türkiye'si çeviri faaliyetine boşuna girişmiyordu, çünkü bununla uygarlığın can damarına bağlanıyordu. Her ilerleyen ve gelişenin yapacağı ilk şey de budur. Yabancıya öykünmek değildir bu, uygarlığın birikiminden yararlanmaktır. "İlim Çin'de de olsa gidip alın" derken buna işaret etmektedir devrimci Muhammed. Dolayısıyla çeviri ve aydınlanma faaliyeti de solcular tarafından yapılmıştır ve hâlâ da yapılmaktadır.

Benim de uzun bir süre çevirmen ve editör olarak çalıştığım Kaynak Yayınları önemli eserlere imza atmıştır. Aslında bunlar ancak ya devlet gibi bir bütçeye sahip olarak ya da büyük bir özveride bulunarak yapılabilir. Bu yayınlar Türkiye'yi sallamıştır. Atatürk'ün Bütün Eserleri, Turan Dursun, İlhan Arsel, Muazzez İlmiye Çığ, Ermeni belgeleri, Ütopyalar, Bilimin Türk İslam Kaynakları vs dikkat edin, hepsi büyük aydınlanmaya ve tartışmalara vesile olmuştur.

Ne var ki bunu Avrupalı anlamıyor. Avrupalı, bunun hiçbir istisnası yoktur, Avrupamerkezci bir bakış açısıyla yaklaşıyor bize ve sadece ekonomisini düşünüyor. Türkiye solunun aydınlanma etkinliğini görmezden gelerek, sözüm ona sivil toplumcu Tayyiplerle işbirliğinin yolunu arıyor. Onlara göre her dinin ve cemaatin yaşama hakkı vardır ve Tayyipler de bunun bir ifadesi olarak iktidara gelmişlerdir, dolayısıyla da bu demokrasidir. Tabii ki bunların hepsi palavradır.

- Son çalışmanız, Alman solunun en verimli yazarlarından Prof. Dr. Georg Fülberth'in Avrupa solunda da ilgiyle karşılanan kitabı "Kapitalizmin Kısa Tarihi"ni çevirip yayımlamak oldu. Nasıl bir yazar ve nasıl bir kapitalizmle karşılaştınız? 20'nci yüzyıl başında Alman solu içindeki kültür-sanat hareketlerini de incelediğini bildiğimiz Fülberth'in bu kitabında, kapitalizm ve yarattığı kültür-insan malzemesi ne gibi bir resim veriyor sizce?

SADIK USTA – Georg Fülberth, Almanya'nın önemli yazarlarından biri. Kapitalizm üzerine ciddi incelemeleri var. Bu kitabı da Yordam Kitap için çevirdim. Yordam Kitap, Türkiye'de ciddi bir sol-sosyalist yayın faaliyeti yürütmektedir. Çok takdir ediyorum arkadaşları, büyük bir özveriyle çalışıyorlar. Büyük yayınevleri gibi devasa bütçelere sahip değiller, ama yaptıklarıyla parmak ısırtıyorlar. Fülberth'in kitabı kapitalizm hakkında bilgi sahibi olmak isteyenlere derli toplu bir tarih bilinci vermektedir, ama insanı ağır ekonomik verilere ve kavramlara boğmadan. İnsanlığın şu beş yüz yıllık tarihini okuduktan sonra "Aaa öyle miymiş!" dedirten bir kitap. Bu arada Yordam Kitap için yeni bir proje daha hazırlıyoruz. Bitirirken bundan da bahsedeyim. Düşünceleriyle dünyayı değiştirmiş büyük düşünürlerin eserlerinden bir derleme hazırlıyoruz. Konfüçyus'la başlıyor bu, 19'uncu yüzyıl ortalarında son buluyor. Marx ve Engels'i almadık, çünkü eserleri yeterince biliniyor. Ama bilimsel sosyalizmi belirleyen düşünsel damarı ortaya koymuş olacağız böylece. Dört ciltlik bir eser olacak bu ve ilk cildini de 2011'in mart ayı sonuna doğru yayımlayacağımızı umuyorum. ■

PROF. DR. SUMAN GUPTA İLE AVRUPA YAZARLAR PARLAMENTOSU VE "NAİPAUL KRİZİ" ÜZERİNE

Avrupa ve "İslamcı aydınlar" maskesi

MİNE ÖZYURT KILIÇ

Naipaul'un Avrupa Yazarlar Parlamentosu toplantısına gelmesini engellemek isteyen bütün cesur İslam savunucuları görünüşte aydındırlar; bunlar kamuya medya yoluyla erişebilen yazarlar, okuyucuları yazdıkları metinlerle etki altına alabilen kalemlerdir. Böyleyken, İslamcı aydınlar olarak tartışmaya girmek yerine susturmayı seçmiş olmaları onları kötü niyetli bir pozisyona yerleştirmektedir.

Avrupa Yazarlar Parlamentosu, 25-27 Kasım 2010 günlerinde İstanbul'da toplandı. Aynı günlerde, "Küreselleşme ve Edebiyat" (2008) adlı kitabıyla da tanınan Prof. Dr. Suman Gupta, İstanbul'da "Küreselleşme, Ulusötesicilik ve Anlatım" başlıklı uluslararası bir konferansta, konferansı düzenleyen üniversitenin konuğu olarak "Küreselleşme Çağında Edebiyat ve Avangard" konulu bir açılış konuşması yaptı. Prof. Gupta, "Open University"de (İngiltere) edebiyat ve kültür tarihi dersleri veriyor. 7'si ortak yazılmış toplam 17 kitabı ve 60'ın üzerinde makalesi olan marksist eleştirmen ve düşünür Gupta'nın önümüzdeki günlerde "Irak'ı Hayal Etmek: İngilizce Edebiyat ve Irak'ın İşgali" adlı çalışması yayımlanacak.

Suman Gupta, odağını, akademik çevreler ve "gerçek" dünya arasındaki büyük boşluğu gidermenin yollarını bulmaya yerleştirmiş az sayıda akademisyenden biridir. Harry Potter dizisini eleştirel bir bakış açışıyla bir "fenomen" olarak incelemekten, çağdaş romana, kimlik politikalarının eleştirisinden, Naipaul incelemesine uzanan geniş bir çalışma alanı vardır.

Prof. Dr. Gupta'ya, sonuç bölümü "Alçakgönüllü Bir Öneri" adını taşıyan "Marksizm, Tarih ve Aydınlar: Yeniden Kurgulanan Dönüştürücü Bir Sosyalizme Doğru" (2000) başlıklı çalışması, İngilizcenin ve İngiliz edebiyatının İngilizce konuşulmayan coğrafyalarda bir bilim dalı olarak çalışılması konusuna getirdiği eleştirel yaklaşımları, küreselleşen dünyada yazarın konumu ve edebiyat piyasası konusundaki görüşlerinden hareketle, sorular yönelttik. Naipaul üzerine 1999 yılında bir kitap da yayımlayan Suman Gupta, Türkiye'de bir süre önce yaşanan "Naipaul krizi"ni nasıl gördüğünü anlattı.

- "Naipaul krizi"ni nasıl yorumladığınızı öğrenmeden önce, Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nu bir model olarak nasıl gördüğünüzü sormak istiyorum. Çalışmaları, küreselleşen bir dünyada yazarların ve aydınların rolü üzerine yoğunlaşan bir bilim insanı olarak "parlamento" fikri üzerine düşünceleriniz neler?Bunun çağdaş edebi, siyasal ve entelektüel iklime nasıl katkıda bulunabileceği konusundaki düşüncelerinizi bizimle paylaşır mısınız?

SUMAN GUPTA - Kavramsal olarak parlamento (Fransızcada konuşmak anlamına gelen "parler"'den türetilmiş), farklı çıkar gruplarının, farklı tutumlara sahip insanların özgür ve açık (kamusal) tartışma yoluyla yasal konularda kararlar aldığı bir müzakere alanına işaret eder. Bir kavram ve kurum olarak parlamentonun tarihine girmeden önce günümüzde bunun gerçek siyasi bir anlam taşıdığına dikkat çekmeliyiz. Parlamento bugün siyasi hareketlerin seçilmiş ya da aday temsilcilerinin -bunlar genellikle siyasi partilerdir- hükümete ilişkin ilkeleri, politikaları ve onların uygulanışlarını belirli jeopolitik bağlamlar içerisinde tartıştıkları ulusal ya da uluslararası gerçek bir forumdur. Edebiyatçıların oluşturduğu, onlar için çalışan bir "parlamento" oluşturulması kulağa iyi bir fikir gibi geliyor, çünkü gerçekten de edebiyatın yaratım, üretim ve alımlanma süreçleri için özgür, açık ve kucaklayıcı bir müzakere alanı sağlanmalıdır. Ama, reel politik nüanslar göz önünde bulundurulunca, bir yazarlar parlamentosu kurmak düşüncesi bazı kafa karıştırıcı soruları da beraberinde getiriyor.

Mesela böyle bir parlamento hangi konuda yasa çıkaracaktır? Bu parlamentonun yasalarına kim ve neden muhatap kalacaktır? Parlamento üyeleri hangi seçim ilkeleriyle, hangi aday gösterme ve temsilcilik ölçütlerine göre atanacaktır? Bir yazarlar

parlamentosu oluşturma düşüncesinin arkasındaki kavramsal niyetin inandırıcılığı ve böyle bir bünyenin reel politik nüanslarına eşlik eden kuşkular, 25-27 Kasım 2010 İstanbul'da toplanan "Avrupa Yazarlar Parlamentosu" profiline yansıdı. Parlamentonun "her türlü kültürel ve edebi etkinliğin özgürlüğü"nün esas olduğu konusunda madde madde yayımladığı deklarasyon (http://www.yazarlarparlamentosu.org/en.html) soyut normları dile getiren önemli bir ifade gibi görünüyor. Bu tür normlara göstermelik bir uyum gerçekten de dünya çapında yaygın olarak paylaşılıyor ve aslında böyle midir değil midir konusunda da tartışılacak pek bir şey yok. Yani bence bu bildirgedeki haliyle, bu normlar, edebiyatla bir biçimde ilgili olan herkesin zaten halihazırda kabul ediyor olması gereken normlardır.

Sorgulanacak süreçler

Ama bir yandan da, bu bildirgenin oluşmasına araç olan gerçek tartışma amaçlı pratikler ve bunu yaratan Avrupa Yazarlar Parlamentosu denilen hareketin kendisi de sorgulanmaya açık süreçlerdir. Bu bağlamda, parlamentonun bildirgede benimsediği normların tersi biçimde hareket ettiği söylenebilir. Mesela neden kulağa bu kadar evrensel gelen normları dile getiren bir hareket, Avrupa gibi bir jeopolitik sınır ile sıkı sıkıya özdeşleşmeli ki? Yasama konusundaki hevesi oldukça büyük görünen bir yapının sınırları, neden alansal olarak bu kadar küçük olmalıydı acaba? Parlamentonun toplantısı pek çok ana izlek ("komisyonlar") etrafında gerçekleşti, ki bunlardan biri "Avrupa Edebiyatının Sınırlarını Yeniden Tanımlama" idi (bkz. www.yazarlarparlamentosu.org/ewp.html) Neden tartışılan konu buydu da "Avrupa Edebiyatının Sınırlarını Silmek/Yıkmak" değildi? Edebi üretim ve alımlama, mutlaka jeopolitik sınırlar içerisinde mi yer alır? Hele de aynı programda "Dijital Çağda Edebiyat" (bir başka "komisyon") ve "küreselleşme" gibi konular ele alınıyorken? Komisyonlar'dan biri "edebiyatın coğrafyasındaki değişimleri anlamaya, yorumlamaya çalışırken, göçmen edebiyatı, melezleşme-küreselleşme-kimlikler, minör edebiyatlar, sürgün edebiyatı, azınlık edebiyatları gibi kavramlar, adlandırmalar"ı tartışmak amacını taşıyordu. Bu noktada insan durup düşünüyor: Eğer bu terimlerdeki geçişlilik, hareket ve karışım biçimleri yeterince ciddiye alınırsa, "Avrupa edebiyatı" terimi hâlâ anlamlı bir terim olarak kalmayı sürdürebilir mi? Avrupa bölgeleri, devletleri ve dillerindeki edebiyat, ulus ötesi Avrupa kurulumunun beyan ettiği sınırların politikalarına ve savlarına hizmet etmek zorunda mıdır?

Bildirgede açıklanan normatif hedeflerle bu "parlamenter" toplantı sırasında ortaya çıkan reel tartışma süreci arasındaki sapmadan daha önemli olan şey, bütün bu girişimin, her zaman bu parlamentoyla birlikte anılacak olan Naipaul'un katılımına ilişkin olağanüstü uzlaşmacı sansür eyleminin gölgesinde kalmış olmasıdır. "Uzlaşmacı sansür" terimini özellikle kullanıyorum, çünkü tartışma özgürlüğü karşı konumdaki tarafların ve kişilerin suç ortağı olduğu bir noktada engellendi: Naipaul'ın katılımına karşı çıkanlar, Naipaul'un kendisi, Avrupa Yazarlar Parlamentosu ve onun düzenleyicileri.

- Onur konuğu Naipaul hakkında, neden davet edilmemesi gerektiği konusunda, onun gelmeme kararı ve elbette neden gelmediği konusunda çok şey söylendi. Bu kriz, bulunduğumuz güncel, siyasi, edebi ve kültürel ortam hakkında sizce neler anlatıyor? Bu sizce belli bir semptom mu?

SUMAN GUPTA - Bana öyle geliyor ki, eğer bu uzlaşmacı sansürün gerçekleşmesinin etkilerini ve oradaki sorumluları irdelersek, güncel, siyasi, edebi ve kültürel ortamı da açıklıkla görmemiz mümkün olur. Buradaki etkiler, işaretler daha geniş bir tartışmanın konusudur. Ben burada ancak bu etkiler hakkındaki bazı gözlemlerimi -özel ya da ayrıcalıklı bir konum iddia etmeksizin- paylaşabilirim çünkü benim bu krizle ilgili bilgim ve anlayışım gazete haberlerine dayanıyor. Yani bu konuda açıklama yapmaktan çok, konuyu daha detaylı tartışabilmek için ortaya fikirler atmak üzere konuşabilirim. Buna da, mesela, olaya karışan çeşitli suçluları ele alarak, bu olayı neden uzlaşmacı bir sansür olarak gördüğümü, bununla ne demek istendiği, bunun neye işaret ettiğini açıklığa kavuşturarak başlayabilirim.

Suman Gupta: Naipaul'un yapıtlarında tutarlı bir yöntem vardır.

Öncelikle aralarında Hilmi Yavuz, Cihan Aktaş, Cezmi Ersöz, Rasim Özdenören ve Beşir Ayvazoğlu'nun olduğu, Naipaul'un toplantıda konuşmasına ve onunla bir forum paylaşmaya itiraz eden cesur İslam savunucuları ile başlayalım. Bunların kimileri Naipaul'ın "onur konuğu ya da ana konuşmacı" gibi üst düzey bir davet ile çağrılmasına karşı çıktı, kimileri de Naipaul'un öyle ya da böyle davet edilmiş olmasına... Ama hepsi de İslam adına konuştu.

Hadi bir süreliğine, çok sayıda farklı kültüre uzanan ve bünyesinde pek çok tartışmayı barındıran bir inanç olan İslam adına konuşma yükünü üstlenmenin, herhangi bir yazar için taşınması imkansız bir yük olabileceğini unutalım. Daha da sorunlu olan şey, bu yükü üstlenme biçimleri: Tartışmaya katılıp düşünceler sunmak yerine susturma yolları arayarak, dışlar bir tavırla dinlemeyi reddederek, tartışmayı genişletme nezaketinden yoksun olarak, Naipaul'un argümanlarına karşı argümanlar sunma inancına sahip olamayarak yaptılar bunu.

Naipaul, İslam hakkındaki tutumunu açıkça ortaya koymuş olsaydı, alaycı bir karikatür çizmiş ya da önyargılı düşünceleri avaz avaz bağırmış olsaydı, bu tavır bir dereceye kadar anlaşılabilirdi. Ama Naipaul, fikrini kolayca, ikna edici biçimde ortaya atmadı. 1981'de yazdığı "İnananlar Arasında" ve 1998'teki "İnancın Ötesinde" adlı iki kitabında, İran, Pakistan, Malezya ve Endonezya'ya yaptığı yolculuklara dayalı gözlemlerini ve dolayısıyla İslam hakkında bazı genellemeleri dile getiriyordu. Bu kitaplarında argümanlar sunuyor ve açık bir yöntem takip ediyordu. 1999 yılında yayımlanan "V.S. Naipaul: Yazarlar ve Eserleri Dizisi" adlı kitabımın "İslam Üzerine Yazmak" (Bölüm 7) bölümünde oldukça kuşkucu biçimde ele alıp incelediğim çokça tartışılan argümanlar ve yöntemlerdi bunlar. Ben Naipaul'un argümanlarına kuşkuyla yaklaşıyordum; bu argümanların parçası olduğu büyük projeye yaklaşımım da kuşkucuydu. İslam hakkındaki bu iki kitabına baktığımda, Naipaul'un farklı kültürel yapılanmalar üzerine düşünüş biçiminin sorunlu olduğu, onun bir tür kültürel özcülük ideolojisi geliştirmiş ve benimsemiş olduğu izlenimini edinmiştim. Ama her halükarda Naipaul'un yapıtlarında -kimilerine pek tatsız gelebilecek- argümanlar, gözlemler ve tutarlı bir yöntem vardır.

Şimdi, Naipaul'un Avrupa Yazarlar Parlamentosu toplantısına gelmesini engellemek isteyen bütün cesur İslam savunucuları görünüşte aydındırlar; bunlar kamuya medya yoluyla erişebilen yazarlar, okuyucuları yazdıkları metinlerle etki altına alabilen kalemlerdir. Böyleyken, İslamcı aydınlar olarak tartışmaya girmek yerine susturmayı seçmiş olmaları onları kötü niyetli bir pozisyona yerleştirmektedir: Bütün aydınlar tartışmaları, yazmaları ve okumaları için kendilerine sunulan zaman, mekan ve ilgi sayesinde, tartışmaya tartışma, gözleme gözlem ve söylemsel stratejilere karşı kendi kurdukları söylemlerle cevap verme ayrıcalığına sahiptirler. İslamcı aydınlar da tıpkı herhangi başka bir aydın grubu gibi bu sorumluluğun hep farkında olmuşlardır.

Papa örneği

Son zamanlarda olan konuyla ilgisi olduğunu düşündüğüm bir olayı anmak istiyorum: 12 Eylül 2006 tarihinde, Regensburg Üniversitesi'nde Papa 16. Benedict, 14'üncü yüzyıldaki bir Bizans imparatorunun İslam karşıtı duygularından alıntılar eşliğinde Müslümanları çok kızdıracak bir konuşma yaptı. Bu konuşmayı hemen dünyanın farklı bölgelerinde şiddet eylemleri ile sonuçlanan yaygın protestolar izledi. 12 Ekim'de, aralarında Mısır, Rusya, Bosna, Hırvatistan, Kosova, Sırbistan, Türkiye, Özbekistan ve Umman'ın diyanet görevlilerinin de bulunduğu, Ortadoğu, Asya, Kuzey Afrika, Avrupa ve Kuzey Amerika'dan gelen 38 Müslüman din adamı ve akademisyen Papa'ya, Regensburg Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada ele aldığı noktalara değinen bir açık mektup gönderdi. Bu, hiçbir özür talebinde bulunmayan, tartışma zemini yaratma amaçlı, bir yandan da Papa'nın sözleri ardından gelen şiddet eylemlerini kınayan bir eylemdi. Bu, Papa'nın alenen İslam'ı yermeye niyet etmediği ancak konuşmasında doğru ve yanlış bazı argümanlar sunduğu anlayışına dayalı bir bir eylemdi.

Başka bir deyişle, mektuba imza atanlar, Papa'ya tepki gösteren İslami aydınlar olarak konuşma sorumluluğunu üstlenmişlerdi. Naipaul bir Papa değil, hiçbir kiliseyi temsil etmiyor, o sadece yazıyor ve yazılarıyla okura bazı argümanlar sunuyor. Aydınlar onunla işlerinin gerektirdiği gibi ilgilenmez de onu susturmaya çalışırlarsa, her ne kadar hiç kan dökülmese de, etkin bir biçimde şiddete başvurmuş olurlar.

Ve tabii bir de V.S. Naipaul var, bu bir yazarı susturma girişiminin belirgin hedefi

olan Naipaul. O susturulmadı, son tahlilde konuşmamayı tercih etti. Financial Times'ın bu konudaki 25 Kasım 2010 raporuna göre Naipaul toplantıya gelmemek konusunda toplantının organizatörleri ile "ortak karar" aldığını iddia etmiş. Avrupa Yazarlar Parlamentosu ve Naipaul'un temsilcisi olan Andrew Wylie edebiyat ajansı tarafından yapılan ortak bildiride şöyle deniyor: "V.S. Naipaul'un, Avrupa Yazarlar Parlamentosu'na katılımının Türk medyasında politize edilmiş olması, etkinliğin asıl amacını ve V.S. Naipaul'un bir edebiyatçı olarak yapacağı katkıyı gölgelemiştir."

Şimdi bundan ne anlamalı? Her şeyden önce bu olayın kendisi siyasetten soyutlanarak ele alınamaz. Avrupa edebiyatının sınırları, dijital çağ, çokkültürlülük gibi tartışma konularının hepsi de yoğun olarak siyasi konulardır. İslam'ın çağdaş dünyada algılanışı ve kabulü de zaten bu toplantıda yer alması istenen tartışmaların ve Avrupa politikalarının doğal olarak önemli bir parçasıdır. "Etkinliğin algılanışı"nın medya tarafından değiştirilmiş olduğu fikri son derece saçmadır. Burada değişmiş görünen şey, Naipaul'un nasıl algılanacağıdır; sadece ajansının, konferans organizatörlerinin ve çeşitli ödül kurumlarının kullandığı biçimde "ünlü yazar" olarak değil, edebiyat dışı metinlerinde "İslam karşıtı" argümanlar ortaya atan bir aydın olarak da nasıl algılanacağıdır...

İkinci türde, yani bir aydın olarak, Naipaul daha önceki argümanlarını benimsediğini dile getirmeyi seçebilirdi; ya da bunları farklı biçimde dile getirebilir, belki de tamamen değiştirebilirdi. Belki kendisini sorgulayanlarla tartışmaya girmeyi tercih edebilirdi. Kim bilir, belki inancını savunma cesaretine sahip değildi. Belki de sadece önünde eğilinip hiç sorgulanmadan saygıyla dinlenmeyi uman, "ünlü yazar" kategorisinin dar gömleğine hapsolmuştu. Ne olursa olsun, Naipaul'un iyi huylu kendini kendini sansürleme yolunu seçmesi, onu, kendisini dinlemeyi reddedenlerle tam da aynı konuma yerleştiriyor.

Uzlaşmacı sansür eylemi

Son olarak, toplantının organizatörleri ve bu olayların içinde gerçekleştiği kurumsal çerçeveyi sunan Avrupa Yazarlar Parlamentosu var. Yukarıda alıntıladığım ifadeden anlaşılacağı üzere, Parlamento ve organizatörlerinin Naipaul'ın özsansürüne formel biçimde ortak oldukları açıktır. Onların da başka türlü davranma seçenekleri vardı. Toplantıya katılıp katılmama konusunda karar vermeyi Naipaul'un gelmesine karşı çıkanlara bırakabilirlerdi. Naipaul ve onu eleştirenlerin İslam üzerine argümanları ve karşı argümanları dile getirebilecekleri özel bir tartışma forumu düzenleyebilirlerdi. Siyasi nüfuzlarını böyle bir tartışmanın barışçı biçimde gerçekleşmesini sağlamak için kullanmış olabilirlerdi. En azından bildirgeye bakınca benimsiyor göründükleri "kültürel ve edebi etkinliğin" ilkeleriyle tutarlı bir biçimde davranabilirlerdi. Ama onlar hem dinlemek istemeyenlere hem de tartışmaya girmemeyi

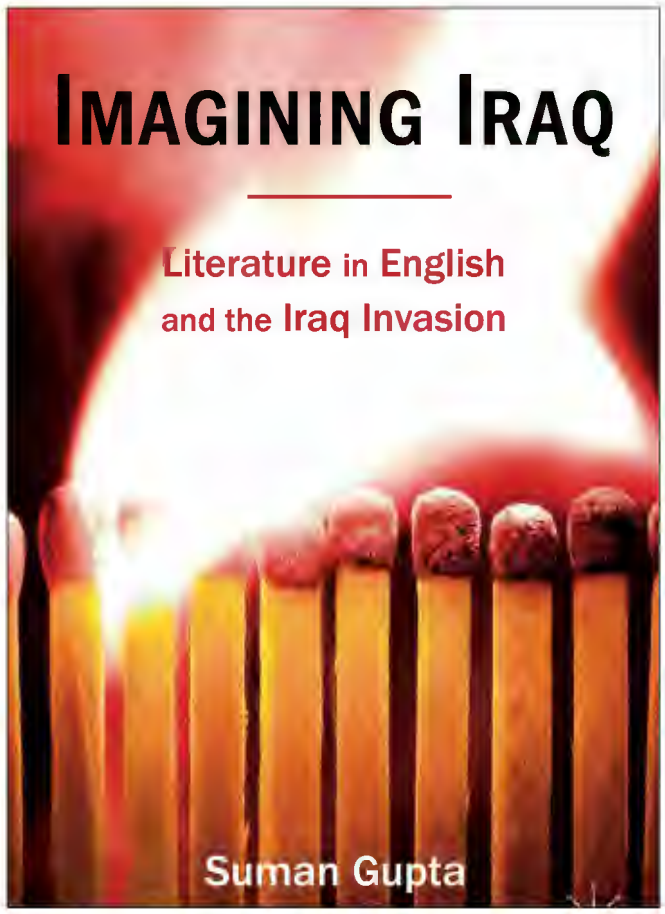

tercih eden yazara ortak oldular. Bu şekilde de uzlaşmacı sansür eyleminden resmen sorumlu oldular, yani bir anlamda sallantıda bırakılan bir sessizliğin sağlanmasına kibarca hizmet ettiler.

Bildirge şöyle diyor: "Dünyada, Avrupa'da ve Türkiye'de yükselen hoşgörüsüzlük çerçevesinde, V. S. Naipaul'un katılımının olanaksız kılınmasını kınıyoruz." Ne yazık ki, bu sözlerde kaçamak bir söylem çınlıyor: Katılım imkansızdı, bu, Naipaul ve organizatörlerce seçilmiş bir karardır. Bu "yükselen hoşgörüsüzlük çerçevesi", "ünlü yazar" tarafından olduğu kadar İslam adına Naipaul'a karşı çıkanlarca da benimsenen bir söylem oldu. Tartışmadan çekilen Naipaul kadar Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nun kurumsal aracı da, durumu "yönetmek için" en iyi yolun tartışmaya mahal vermemek olduğu konusunda hemfikirdi.

Burada asıl önemli olan kimin sansür uyguladığı ve bu sansüre kimin maruz kaldığı değil. Bu uzlaşmacı sansürde sansürleyen ajan ve sansüre uğrayan kimseyi net çizgilerle ayrıştırmak artık mümkün değil. Uzlaşmacı sansür, yerleşmiş bir ideolojik söylemi ortaya koyuyor, akılcı tartışmaya ve konuşma özgürlüğüne olan inancı seyreltip bu seyrelmiş etkiyi etrafa yayan ideolojik bir aygıt ve çevreye, İslam'ın medyadaki savunucuları, ünlü yazarlar, organizatörler ve kültür parlamentoları gibi bütün ajanlarca kucaklanan bir söyleme işaret ediyor. Burada soru şu: Sansürlenen neydi? Elbette asıl sansürlenen, akılcı tartışmanın kendisiydi; sanki bulanık gerilimler ve yarı pişmiş bildirgeler her şeye rağmen ayakta kalabilsin diye sansürlenen tartışma ortamı...

Daha temel bir noktada, aslında burada susturulan şey, kamuya entelektüel bir ifade bütünlüğü sunmanın araçlarıdır. Entelektüel bütünlük kavramları, mono-ideolojik normlardan oluşmaz. Farklı ideolojik yönelimleri olan düşünürler, sık sık biraraya gelip yakıcı konuları tartışarak bu konularda fikir beyan etme sorumluluğunu taşırlar. Julien Benda'nın "Entelektüellerin İhaneti"nden (1927) Edward Said'in "Entelektüel"ine (1994) ve sonrasına uzanan tartışmalar, bu sorumluluğu pek çok farklı biçimlerde formüle etmiştir. Açıktır ki, Papa'nın Regensburg konuşmasına tepki veren 38 Müslüman düşünür, bu sorumluluğu ciddiye almıştı. Bazı yazarları, V.S. Naipaul'u ve Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nu içeren bu uzlaşmacı sansürün gösterdiği şey, bir yandan özgür tartışmayı teşvik ediyor görünürken, sorumluluk sahibi aydının önünü resmi ve gayriresmi yollarla kesen bir sosyopolitik havanın ortama hakim olduğudur. O ya da bu tarafı, bu konuda sorumlu tutmanın hiçbir anlamı yoktur, bu hiçbir işe yaramaz; her iki taraf da uzlaşmacı sansüre suç ortaklığı yaparak, bu zorlayıcı ve cesaret kırıcı ortamı desteklemiş ve bu ortamın düşüncesiz özneleri olmuşlardır.

Basit bir olay değil

Bu gözlemlerim, soruya cevap vermekten çok, ortaya üzerinde düşünmemiz gereken sorular atıyor. Böyle bir ortamı doğuran maddi çıkarlar nelerdir? Bu ortamın güç yapıları nelerdir? Bu ortamın oluşmasını sağlayan politik ve ekonomik zorunluluklar nelerdir? Bu, edebiyat ve akademik çalışma açısından ne anlama geliyor? Bunlar, üzerinde titizlikle ve büyük bir dikkatle düşünmemiz gereken sorulardır; bu sorduklarım tekil olarak Naipaul, ona kara çalanlar ve Avrupa Yazarlar Parlamentosu'nu ilgilendiren basit bir olayın ötesindeki bir ana ve tartışmaya işaret eden sorulardır.

- Bu, "Yazarlar Parlamentosu" projesinin daha en başından iflas ettiği anlamına mı geliyor? "Batı", "Doğu", aydın, halk arasındaki derin mesafeyi kapatmanın alternatif yolları üzerine neler söylemek istersiniz?

SUMAN GUPTA - İlk soruya yanıtım, kısaca, "Evet!" Aydınları ve halkı bir araya getirme konusuna gelince: Elbette çeşitli olanaklar var. Bunların bazıları zaten ortada (çeşitli dijital topluluklar, uluslararası dernekler vs)... Bazılarıysa gündeme getirilip tartışılarak yürürlüğe sokulması gereken şeyler biçiminde var. Örneğin, sadece tartışma ortamı sağlamakla kalmayıp, maddi çıkar düşüncesinden arınmış ve saf değerlendirmeye dayalı bir denetim mekanizması altında, edebi üretim ve dağıtım süreçlerini, şirket ve hükümet manipülasyonlarından bağımsızlaştırarak bu tartışma ortamını koruyacak uluslararası yazar ve okur kooperatifleri kurmak.

Ama bu alternatifler ciddi biçimde analiz edilmeden önce "Doğu" ve "Batı", ve elbette "Kuzey" ve "Güney", gibi geniş yön tayinli jeopolitik kategoriler terk edilmeli, bu türden terimlere araştıran ve şüphe eden bir ruhla yaklaşılmalıdır. Bu kategoriler hayali bir jeopolitik ve kültürel yapılanmanın ürünüdür; bu türden sınıflamalar, son derece geniş, içerisinde birbirinden çok farklı politik ve kültürel yapıları barındıran bağlamları akıl almaz bir aynılık içinde gören, anlaşılmaz bazı kalıplar yaratma hevesinde olan algıların varlığına işaret ediyor. Ben bunların neo-emperyalist kalıpların ve güç ilişkilerinin, hem varsayılan "Doğulu" hem de varsayılan "Batılı" olmak üzere her iki kutupta da kimi heveslerin ve sınırların varlıklarını sürdürebilmesi için dile getirildiğini düşünüyorum.

Yani aslında neyle neyin arasındaki boşluktan söz ettiğimiz konusunda net olmadan, yerleşik terimleri alaşağı etmeden, alternatifler üzerine düşünebilmek, bana pek de mümkünmüş gibi gelmiyor. ■

soL kültür
KÜLTÜRDE BİR DİRENÇ MERKEZİ
Yöneten: Kaan Arslanoğlu
kultur.sol.org.tr

Mustafa Balbay
tüm yapıtlarıyla
Cumhuriyet Kitapları'nda

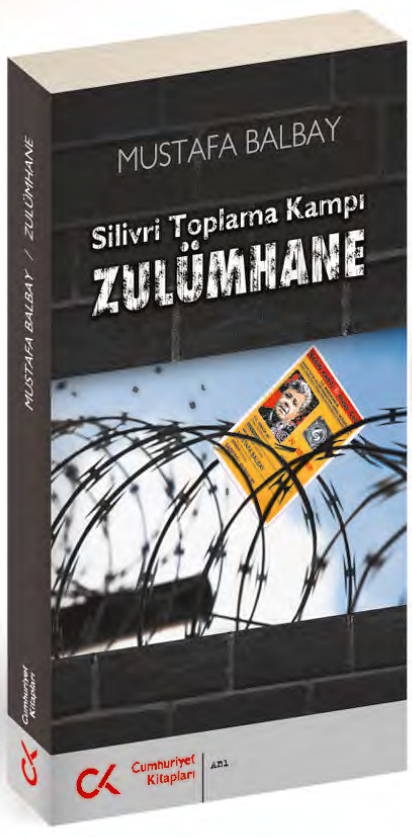

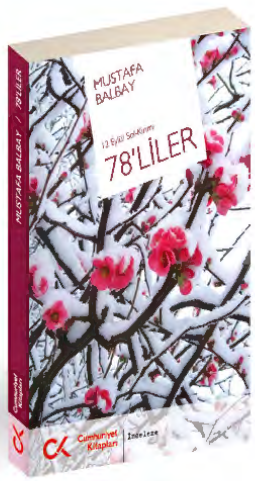

12 Eylül Sol-Kırımı
78'LİLER

12 Eylül askeri yönetimi kendince terörün kökünü kazırken, gençliğin de kökünü kazımıştı. Sonraki kuşaklar, 1977-1980 arasına sıkışıp kalan 78'lileri hep terör sözcüğüyle özdeş andılar. Mustafa Balbay içinde yer aldığı 78'lileri hayalleriyle, özverileriyle anlatıyor.

DEVLET VE İSLAM

Mustafa Balbay, Türkiye Cumhuriyeti'nin laik yapısına karşı bir tehdit unsuru haline gelen ve "ılımlı"sından radikaline kadar bütün etkisiyle devlet kurumlarına yerleşmeye çalışan siyasal İslamı belgelere dayanarak enine boyuna inceliyor. Kaynak niteliğinde bir kitap.

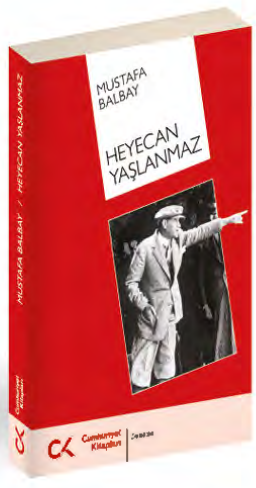

HEYECAN YAŞLANMAZ

Mustafa Balbay'ın deneme tadındaki yazılarından derlediği bir deneme demeti. Atatürk'e, gazetesi *Cumhuriyet*'e, Cumhuriyet kurumlarına, yitirdiğimiz aydınlara, dünyanın gidişine, bilime, Aydınlanmaya, dilimizin durumuna, yaşama ilişkin yazılar.

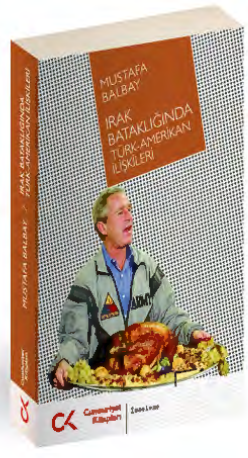

IRAK BATAKLIĞINDA
TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

Mustafa Balbay'ın Irak savaşı çerçevesinde Türkiye-Amerika ilişkilerini incelediği bu kitap dört ana unsurdan oluşuyor: ABD'nin Irak operasyonunun öncesi ve sonrası; yaşananların perde arkası; Türkiye'nin Irak'a yönelik kaygıları ve devlet raporları; belgeler.

Silivri Toplama Kampı
ZULÜMHANE

Mustafa Balbay, ikinci yılına yaklaşan tutukluluğunun isyanıyla, düzmece bir iddianamenin yarattığı trajediyi yazdı! Ailesinden, mesleğinden ve yaşamından çalınan süreci tüm ayrıntılarıyla anlattı. Bu zulmün hesabı artık sorulsun diye...

SURİYE RAPORU

Arap dünyasında liderlik yarışını bırakmayan Suriye'nin güncel konumu akla şu soruyu getiriyor: Suriye şampiyon mu, yoksa Şam, piyon mu? Mustafa Balbay, çarpıcı bilgiler, belgeler ve raporlara dayandırdığı kitabında Suriye'yi mercek altına alıp inceliyor.

Diğer Kitapları:

Orta(daki) Asya Ülkeleri, Gezi
Afrika'nın Uçlarında, Gezi
Balkanlar, Gezi
Çin'in Uzun Yürüyüşü, Gezi
Ülkelere Değil Savaşa Düşmanım, Gezi
Yemen Türkler Mezarlığı, Gezi
Tarihin Arka Odası Amerika, Gezi
Anzak Türkleri, Gezi
Affedersin La Fontaine, Fabl-Gülmece
Nasreddin Hoca ile Eşeği, Çocuk
Nasreddin Hoca ile Çocuklar , Çocuk

Cumhuriyet Kitapları

kitap.cumhuriyeti.com.tr

Merkez: Prof. Nurettin Mazhar Öktel Sokak No: 2 Şişli Tel: 0 212 343 72 74
Ankara Şube: Ahmet Rasim Sokak No:14 Çankaya Tel: 0 312 442 30 50
İzmir Şube: H. Ziya Bulvarı 1352. Sokak No: 2/3 Pasaport Tel: 0 232 441 12 20
Dağıtım: İKİ A (0212 272 45 46), Alfa (0212 513 53 03), Final (0212 444 35 90)

KİTAP OKUDUĞUNUZU BİLİYORUZ

HAMED ABDEL-SAMAD, İKİ KİTABIYLA TÜRKÇELİ YAZARLARA SANKİ BİR DAVET ÇIKARIYOR

"Cennetin" doğusundan batısına doğru

OSMAN ÇUTSAY

Hamed Abdel-Samad ve dostlarının, ne kadar kıvrak zekalı olurlarsa olsunlar, içinden çıktıkları toplumda yatan bir boşluk var: Laiklik. Bir aydınlanma devriminin yokluğu içindeler. İşte böylesi boşluklarla yaralı ve çıplak gözle metropollerin körleştirici ışıklarından aydınlanma bekleyen Abdel-Samad'ların bazı doğruları yanlış sonuçlara taşımaması çok zor. Çünkü, Türkçenin yaşadığı bir şeyi tanımıyorlar. Sırtlarını dayayacakları, omurga ve beyinlerini sağlam tutacak bir aydınlanma devriminden yoksunlar. Bu tartışmaların Türkçeye taşınması şart.

Muhtemelen Arap dünyasının güncel çaresizliğinden de "güç alan" ilginç bir denemeci düştü Almancanın orta yerine. Daha doğrusu, düştüğünü, önce geçen yıl epey okunan yaşam öyküsüyle kanıtladı. Bu ısrarını sürdürürse, yerleşik Alman yazı dünyasındaki bazı şeyleri, alışılmış kolaycılıklara karşı harekete geçirebilir. Federal Almanya'da yaşayan Mısırlı yazar Hamed Abdel-Samad, ilk iki kitabıyla ana akım medyanın yerleşik hezeyanlarına tümüyle katılmayacağı yolunda işaretler verdi ve, bu nedenle olmalı, bir kuşkuyla karşılandı. Gerçi kitapları basılıyor ve iyi de satıyor, ama "refah şovenizmi"nin temsilcileri tuhaf bir huzursuzluk yaşadıklarını gizlemiyorlar. Yine de ilk kitabı "Mein Abchied vom Himmel" (Cennete Veda Edişim), şeriatçı zihniyetle cepheleşmekten kaçınmayan tarzı nedeniyle olumlu karşılandı. "Tezahürat" yapan bile oldu. Ama, birazdan değineceğiz, bu trajik biyografide ve o biyografinin sahibinde, yerleşik Avrupa'yı rahatsız etmemesi olanaksız bir dikkafalılık vardı.

Şimdi ikinci kitabıyla, bu konuda hem ileri hem de geri adımlar atabileceğini gösteriyor. 1972 doğumlu yazarın "Der Untergang der islamischen Welt" (İslam Dünyasının Batışı) kitabı hakkında, Alman basınında, yasak savma kabilinden yayımlanan tanıtım ve eleştiri arası cüce yazılarda, yukarıda değindiğimiz duyguyu rahatça saptamak mümkün. Nitekim yaklaşık yarım milyon satan haftalık "Die Zeit" gazetesinde Christian Meier, bir köşeye sıkıştırılmış küçük değinisinde, İslam'ın batışı türünden iddialı bir başlığı, bu kitabın ve yazarının taşıyamadığı düşüncesindedir: "Bu konuda söylenecek çok akıllı şeyler olabilirdi. Ama Abdel-Samad, önyargılardan ve kültürelciliklerden oluşan ağdalı bir salça yapmış, bunu da seçilmiş kesitlerden oluşan bir İslam tarihinin üzerine boca etmektedir." (Die Zeit, Nr. 46, 11 November 2010, s. 62.) Christian Meier'e göre, Hamed Abdel-Samad derinlikten uzaktır ve o yüzeysel anlatımının da İslam'la gelen yaraları anlamlandırması zordur: "Önemli sorular soruyor: Neden İslam'da ortodoksi reformculara karşı hep zafer kazandı? Neden Araplar kendilerini Batı'nın bir kurbanı olarak stilize ediyor? İkna edici yanıtlar bu kitapta pek nadir bulunuyor." Burada, Abdel-Samad'ın klasik ve egemen bilim endüstrisinin kurallarına pek uymaması galiba asıl sorun. Neyse...

Hamed Abdel-Samad, 2009'da birçok çevrede tartışılan, çeşitli baskılar yapan ilk kitabıyla bir yankı yaratabilmişti. "Mein Abschied vom Himmel", bu fırlak zekalı, yaşadığı trajik tecrübeler nedeniyle ruhsal gelgitleri patlamalı bir seyir izleyen genç yazarı, bir sanayi toplumunun ortasında İslam dünyası ve Batı'nın ortak krizine çare ararken gösteriyor. Abdel-Samad, hem bir parçası olduğu laikliği yaşamamış Mısır toplumunda hem de özgürleşmek için 23 yaşında geldiği fiyakalı metropollerde sürdürdüğü yaşam kavgasını anlatırken, entelektüel bir arayışın bütün tuzaklarıyla tanışıyor. İlk kitabının bu kadar ilgi toplamasının bir nedeni, yazarın, 4 ve 11 yaşlarındayken yaşadığı cinsel saldırıları açıkyüreklilikle anlatması olabilir. Batı dünyasının böyle şeylere, özellikle de Doğu'da yaşanmışlarsa, meraklı veya "duyarlı" olduğunu biliyoruz. Abdel-Samad, Batı'nın İslam dünyasıyla aslında ilgilenmediği, hatta hiç "iplemediği", ama İslam ülkelerinde Batı'ya karşı hastalık düzeyinde bir kompleks bulunduğu iddiasındadır. İlk kitabında yer verdiği bu saptamasını ikinci kitabında da yinelediği gözleniyor ve "kurban" rolünü, geriliğin en önemli nedenlerinden biri sayıyor.

Bu yer yer gerçekten trajik ilk kitabın en önemli bir bölümünü, Almanların el üstünde tuttuğu bir sosyolog olan Necla Kelek üzerine saptamaları oluşturuyor. Hamed Abdel-Samad, sadece Almanların duymak istediklerini söyleyen ve bu nedenle geniş destek bulan Türk asıllı Alman araştırmacının, tam bir demagog olduğu görüşündedir. Kelek, "aslında tam da köktendincilerin yaptığını yapmaktadır: Karmaşık nedensellikleri tek bir nedene indirgemek." (s. 280) Kitabında, Almanya'da, neredeyse sadece Necla Kelek'in

eline çalışan, ona büyük olanaklar sağlayan bir "korku ve şaşkınlık endüstrisi"nin etkili olduğunu anlatıyor. Böyle bir iklimde, Necla Kelek ve benzerlerinin, Türklerin çoğunluğu oluşturduğu Müslüman kitlenin yaşadığı olumsuzluklardan, önce ve sadece İslam'ı sorumlu tutan anlayışını yanlış buluyor Hamed Abdel-Samad ve sorunlarda, "asıl nedenin din değil, toplumsal gerçeklik" olduğunu öne çıkarıyor. Acı yüklü bir Arap yazarın, ruhsal bunalımlarından daha hızlı kurtulmak için kaleme aldığını saklamadığı bu kitapta, İslamcı köktendincilerle Batıcı köktendincilerin aynı kolaylıklar içinde birbirlerinin eline oynadığını genelde ima ve zaman zaman da ilan etmesi, ilgiyle tartışılmayı bekleyen hususlardır. Gerçekten de, Necla Kelek, o büyük kolaycılığıyla, ki skandal tezlerin sahibi Thilo Sarrazin'e açık destek vermeyi uygun da görmüştür, Türkiye'de laiklik adına solun belini kıran çevrelerin, özellikle de "12 Eylül kemalistlerinin" gölgesini üzerinde taşıdığını göstermektedir. Bu noktada Türkiye kökenli ve Türkçeli cumhuriyetçilerin tartışmalara doğrudan müdahale etmesini beklemekten başka çaremiz bulunmuyor.

Neden?

Çünkü, Hamed Abdel-Samad ve dostlarının, ne kadar kıvrak zekalı olurlarsa olsunlar, içinden çıktıkları toplumda yatan bir boşluk var: Laiklik. Daha doğrusu, bir aydınlanma devriminden yoksunlar. Bu yoksunlukla yaralı ve metropollerin çarpıtıcı ışıklarından medet umarak bir şeyler bulmaya çalışan Abdel-Samad'ların bazı doğruları yanlış sonuçlara taşımaması çok zor. Çünkü, sırtlarını dayayacakları, omurga ve beyinlerini sağlam tutacak bir aydınlanma devriminden gelmiyorlar. Zaten bu farklılığın farkında olan Abdel-Samad, kitapla ilgili olarak 9 Eylül 2010 tarihli "Die Welt" gazetesinde yayımlanan açıklamalarında, laiklik noktasında şunu söylemek durumunda kalmıştı: "Türkiye sevindirici bir gelişme, laikleşmenin ürünlerini göstermişti. Ama şimdi bu süreçlerin çoğunun geri alındığını görüyoruz."

Hamed Abdel-Samad'ın çok kısa bir süre önce, 2010 güzünde yayımlanan ikinci kitabı, "Der Untergang der islamischen Welt", asıl büyük çaresizliğin ilanıdır. Bu kitapta, İslam dünyasının bir yıkıma, çöküşe mahkum olduğunu iddia ediyor Abdel-Samad. Bunu başkaları da iddia etmedi değil. Abdel-Samad'ın farkı, bunu, o dünyanın içinden çıkarak, ki gençliğini kısmen marksist çevreler kısmen de Müslüman Kardeşler örgütü çevresinde geçirdiğine dikkat çekiyor, batışın yakın olduğunu vurgulamasıdır.

Avrupa'da özgürlük arayan bir Arap aydını olarak, aslında bir oyunun içinde olduğunu kabul ediyor: "Bu oyunda en önemli kart, kendi kültürünü sevimlileştirmek ve ötekilerin kültürünü de kötülemektir." (s. 11) Ancak bu, Batı ile Doğu'nun ortak oyunudur. Nitekim Berlin ile Kahire arasında, bu alanda, önemli bir fark bulunmuyor. Demokrasinin nimetleri ve haklılığı ile İslam'ın nimetleri ve haklılığı arasında bir fark yok. İki kampın "militan aydınları" için de, kendi bulundukları yer doğru, öteki taraf yanlış ve haksızdır. Bu, sıradan halk için haydi haydi böyledir. Dolayısıyla kendilerini övmek ve karşı kampı yermekte pervasızdırlar. Buna kararlıdırlar da, çünkü böyle yapmazlarsa, bu oyunu sürdüremeyeceklerini bilirler.

Gecikmiş olduğu açık, ama yine de gerçekleri dillendirdiğini görüyoruz. Gecikmiş, çünkü benzer tartışmaları 100 yıl önce, Meşrutiyet Türkiyesi'nde Ziya Gökalp'in de katıldığı "Garp"tan kültür veya ahlak değil teknik falan almakta ısrarlı aydınların cumhuriyete açılan karşıtlıklarında görmüştük. Yine bir yoksunluğa, "aydınlanma boşluğuna" geliyoruz. Bu boşluk içindeki Hamed Abdel-Samad, kitabında, İslam'ın bilim, sanat ve mimaride ya çok az iş çıkarabildiğinin ya da hiç katkıda bulunmadığının söylenebileceği kanısındadır. İslam uygarlığı miadını doldurmuştur, ama sorun bunu İslam egemenlerinin ve halk yığınlarının kabul etmemesindedir. İslam, artık modern dünyada tavizsiz bir ortodoksinin entelektüel köpüğüdür: "Bu köpük son bir kez daha umudunu yitirmişliğin verdiği cesaretle, kaybolmadan önce bütün öfkesiyle yüzeyi bir kez daha kaplayacaktır." (s. 23) Kitap, İslam'ın kaçınılmaz çöküşü ve sonuçları üzerinedir. Bununla bağlantısız sayılamayacak bir şey, Suudi Arabistan ve Mısır'ın, Türkiye, Malezya ve Endonezya gibi ülkeler üzerindeki büyük etkisidir. Oysa geçen yüzyılın son çeyreğine kadar Türkiye, İslam dünyasında, laiklik ve aydınlanma için bir modeldi. Tarih geriye çevrilebilmiştir. Bunun sonucu olarak, Türkiye dahil, bu ülkelerde demokratikleşme süreci gerilemiş, İslam hatırlanmıştır. Aydınlar ve halk, bu hatırlama işinde ortaktır, Abdel-Samad'a göre. Hatta temel haklarından yoksun kadınlar için de aynı şey söylenmelidir.

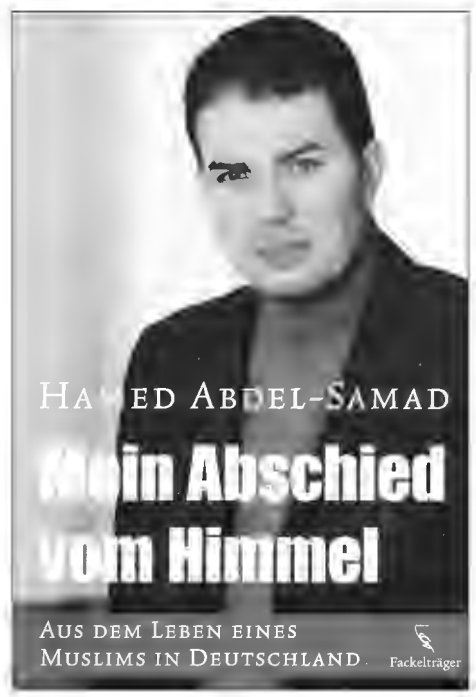

Kitapta, Doğu'daki İslam ve Müslümanlar ile şeriatçılığın yayılma gücü kadar Batı'daki radikal İslamlaşma hızına da dikkat çekiliyor. Batı'daki Müslümanların radikal bir biçimde İslamcılaşması, Müslümanların utanma duygusunun çığnenmesinden kaynaklanmaktadır. Hamed Abdel-Samad, yabancı kültürlerin Müslümanlarda açtığı antropolik bir yaranın sonucu olarak da görüyor bu süreci. (s. 86) Yazar, açık bir çaresizliğin eşiğindedir. Bunu da normal karşılamak gerek. Aşkın bir sol çıkışı tanımamış, dolayısıyla modernizmi ve aydınlanmayı bilmeyen, Batı ile karşı karşıya geldiği yerlerde de, ki Doğu veya İslam, Abdel-Samad'a göre zaten uygarlığa pek öyle önemesenecek katkılarda bulunmamıştır, eski "muhteşem zamanlar" ve onun yaratan bir İslamcılığa sığınan Doğu'nun, çökmekten veya batmaktan başka ne çıkışı olabilir?

İlk bakışta doğru gibi görünüyor. Aydınlanma boşluğu, yerleşik dünya sisteminin, bu acımasız adaletsizliği sürdürebilmek için yerde ararken tarihte bulduğu bir olanaktır. Batı ve demokrasisi, üzerinde yükseldiği yoksul dünyanın, özellikle de İslam dünyasının bu boşluğunu bol bol kullanmakta ve kendisi dinselleşirken, Doğu'yu da kendi istediği ölçülerde dinselleştirmektedir. Bunu sadece devlet kurumları ve kamu yönetimi açısından değil, tek tek insanların ruh halleriyle bağlantılı olarak da başarmış görünüyor. Türkiye'de 12 Eylül'le birlikte yerleşmiş bir rejimin günümüz temsilcileri veya mirasçıları, Avrupa demokrasilerinin solcularıyla da ayakta alkışladığı "Gülen cemaati", böyle bir sürecin çocuğudur. İslam dünyasında bol bol Gülen iktidarına rastlayabiliriz. Ama..

Ama bu, çürümeyi engelleyemiyor. Hamed Abdel-Samad, İslam dünyasının bitişini şu sözlerle tanımlarken çok da haksız değildir: "Bir topluluğun parçalanıp çökmeye başlaması, aslında kuruluş fikrinden ve dış dünyayla arasına çektiği sınırlardan kaynaklanmaktadır. Bu topluluğun dünya için yerine getirdiği görevin tanımı ve yeniden tanımı da bir esastır. İzolasyon, gayet katı ve kendi kendine saldırma elemine açılan düsturlara neden olmaktadır. Bir kültür, şiddeti dış dünyaya taşımadan önce, kendi içinde kendi kendini yer bitirir." (s. 140) Bu geri çekilme, kendini koruma gerekçesiyle bile olsa, İslam topluluklarının en önemli bir çöküş gerekçesidir. Ama gerçekten öyle midir? Bu konuda önemli soru işaretlerini bir kenarda hazır tutmak yararlı olabilir.

Hamed Abdel-Samad, şöyle yazıyor: " İslam'ın en büyük eksiğini (...) bireyliğe ve kişisel gelişime yönelik tutumunda görüyorum. 21'inci yüzyılda çağa uygun olmadığı açık normlar ve yaşam biçimlerinde ısrar, birçok Müslüman'ın bir azınlık olarak laik bir toplumun içine dahil olabilmesini zorlaştırmaktadır. Ancak herkesin ne isterse onu yapması ve yaptırması, İslami bakış açısından, cemaati tehdit eden bir şeydir. Özellikle cinsler arası ırk ayrımcılığı ve kadının kısıtlanması benim gözümde günahların en büyüğüdür. (...) Sonuçta, dış dünya düşmanın dünyası olarak kalıyor ve oradan gelecek her jest düşmanlık olarak yorumlanıyor. Burada hiç çekinmeden şu öne sürülmelidir ki, Avrupa uygarlığı Müslüman uygarlığından çok daha özgürdür." (s. 144-145) Bu tezlere incelikli bir bakış, onun, Necla Kelek-Seyran Ateş çizgisiyle ve bu çizginin siyam ikizi kabul edebileceğimiz Nilüfer Göle'lerle farkını görmeyi kolaylaştıracaktır. Şimdilik... Abdel-Samad, gerçi artık sıkı bir Batı'cıdır ve bunun bir suçlama olarak görülmemesi gerekir, o yola girmiştir, ama yeni dostlarını tedirgin eden bir yanı da yok değildir. Çünkü hâlâ Avrupa veya Batı uygarlığının, bir başka uygarlık üzerinden, yani çürümenin içindeki İslam dünyası üzerinden ve o dünyanın insanları paramparça edilerek, yeniden din cenderesi içine sokularak ("uluslararası Gülen cemaati") finanse edildiğinin farkındadır. Necla Kelek ise bu uygarlığın tüm sonuçlarıyla devralınmasından, Batı'nın biçtiği İslam elbisesinin aynen üstlenilmesinden yanadır. Kültürlerin birbirine çarpmasına daha iyi bir sahne bulamayız. Ancak bu, ileride üzerinde tartışabileceğimiz bir konudur. Biz, "İslam dünyası önce şunu kavramalıdır: Hastadır ve bu hastalık, gelenek ne anlama geliyorsa, o geleneğin anlayışında ve temel düşüncesinde yatmaktadır" diyen Mısırlı denemecide kalalım.

İslam'ın çökme sürecini işlediği değil de haber verdiği ve ipuçlarını tartıştığı yeni kitabının önemli bir bölümü Avrupa'daki İslam veya Müslümanlar üzerine. Özellikle "Rönesans ve Radikalleşme Arasında veya: Yaban Eldeki Müslümanlar" başlıklı bölümdeki Tariq Ramadan ile Fethullah Gülen karşılaştırması ilginç vurgular içeriyor. Abdel-Samad, "İslam eleştirmeni" Necla Kelek'in, Fethullahçılığın, "dogmatik ve gerici bir düşünce tarzı" olduğu, bunun yanı sıra siyasal emeller peşinde koştuğu yolundaki iddiasına yer veriyor. Başka birçok şeyin yanında, Mısırlı yazarın hedefi, aydınlanma ve sol kültürün içinden çıkmış modern aydınları gülümsetecek bir naiflik içermektedir: "Benim gözümde, light şeriat değil light İslam, yani şeriatsız ve cihadsız bir İslam yegane çözümdür."

Olur mu? Pek mümkün değil. Aşırı iyimser. Ama her türden dinciliğin dünya ölçeğinde yayıldığı bir yeni ortaçağda, biriktirdiği acılar ve düşünme çabasına, en azından bu aşamada hak ettiği ilginin gösterilmesi gereken bir yazardır karşımızdaki. Alman devlet televizyonu ARD'de, bir tür "Musevi Engin Ardıç" olan Henryk M. Broder ile hazırladığı programın da pazarları gece yarısı yayına girmesine rağmen bir ilgi uyandırdığını biliyoruz.

Sonuçta, bütün bu konulara ve kitaplara, Avrupa'da yerleşik, Türkçeli ama Almanca veya başka Avrupa dillerinde yazan genç kuşağın müdahale etmesini bekliyoruz. Türkiye'de ise böyle ilginç çalışmaların vakit yitirilmeden Türkçeye çevrilip tartışmaya açılması gerekiyor. Aradaki farkları saptamak ve nerelere gerileyeceğimizi, hangi felaketlerin eşiğinde olduğumuzu önceden görebilmek açısından, bu tür girişimler çok önemli. ■

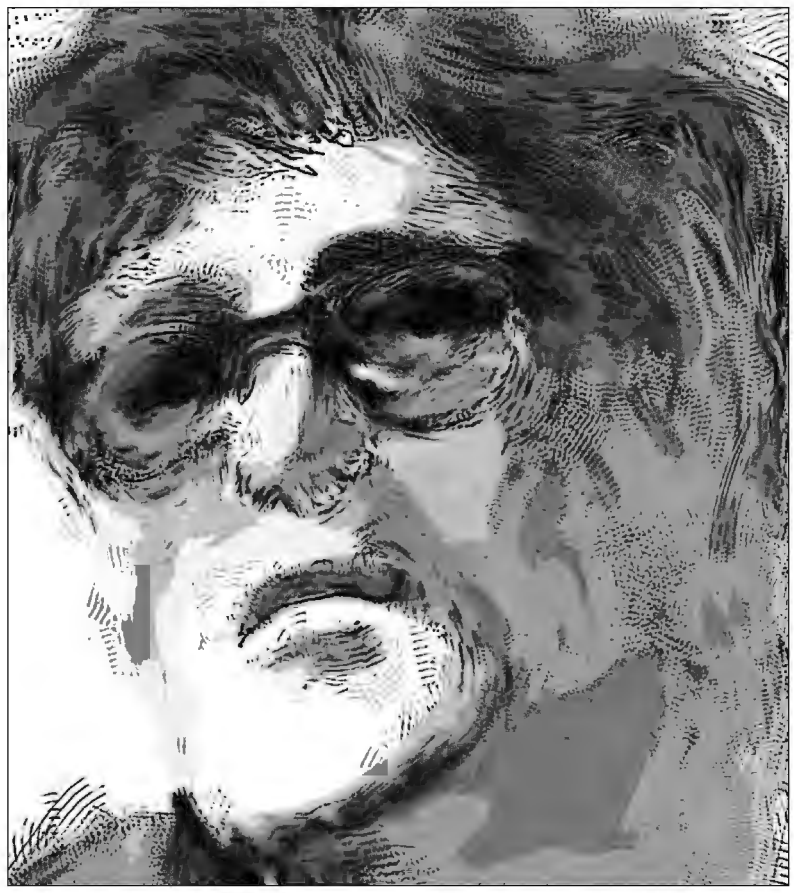

İllüstrasyon | Ömer Yapakkıran

TÜRKÇENİN UNUTTURULAMAYAN BİR OZANI HAMBURG'DA NEDEN YENİDEN KURGULANIR?

Hayatı sevenlerin ve emeğin acılı söz işçisi: Enver Gökçe

CELİL DENKTAŞ İLE SÖYLEŞİ

Enver Gökçe'nin kuşağı cumhuriyetin ilk yetiştirdiği kuşaktır. Modern cumhuriyet topluma yeni, çağdaş bir yaşamın kapısını açtı, insanlarda daha ilerisini hayal edebilme, sınırların ötesine geçebilme cesaretini yarattı. Eğitim olanağının tabana yayılması, insanlar için en büyük nimettir. Denizde yaşayıp da denizi bilmeyen balık olmaktan kurtarır sizi. Ama sizi modern bilimle donattıktan sonra da artık sorumluluk sizdedir.

Uzun süredir Federal Almanya'da yaşayan ve araştırmalarını da bu ülkede sürdüren yazar Celil Denktaş, Türkçe şiirin önemli isimlerinden Enver Gökçe'ye bir borç ödemeye çalışıyor. Denktaş'a göre, bu tür borçlar, aydının tanımında vardır, yani dışarıdan alınmış bir emirden doğmaz, yaşadığımız kültüre ve insanlığa hizmet sorumluluğundan doğar. Geçtiğimiz yıllarda 40 Kuşağı'nın bu hem en talihsiz ve hem de en yetenekli şairi için bir internet sitesi de kuran Denktaş (www.envergokce.org), elindeki belgeleri yeniden harmanlayıp bu arada o dönemin tanıklarıyla yüz yüze görüşmeler gerçekleştirdi. O görüşmelerin ardından da her biri zaten çok ileri yaştaki tanıklar art arda aramızdan ayrıldı. Denktaş, internet sitesinin ardından, şimdi de kitap halinde bir "Enver Gökçe destanı" yayımlamaya hazırlanıyor. Kitap Yordam Kitap'ta basılmayı bekliyor. Enver Gökçe'nin ve Türkiye'nin, elbette de Türkçenin gerçek anlamını, özellikle Batı Avrupa'daki 5 milyona yakın Türkçeli insan için bu tür hazinelerin neden elzem olduğunu yeniden hatırlatan Denktaş, hem amaçlarını hem de Türkçenin ve Gökçelerin tarihsel meşruiyetini değerlendirdi.

- Enver Gökçe'nin Türk şiirindeki yerini, biraz da hor görerek, fazla önemli olmadığını ileri sürenler var. Eğer Gökçe'yi, bitmemiş bitirilememiş, yeterince geliştirilememiş bir şiirin sahibi olarak görürsek, bu iddia ilk bakışta haklı da görünebiliyor. Enver Gökçe, gelebileceği noktaya gelemedi. Ama modern Türkçe şiirde açtığı kapılar itibariyle ayrı ve hatta ayrıksı bir yeri olduğunu söylemek zorundayız. Size göre, Enver Gökçe'nin, modern cumhuriyet tarihimizde nasıl bir önemi var; Gökçe, nasıl bir temsilci yani?

CELİL DENKTAŞ - Şimdi bakın, Arif Damar, şunu söylemişti: "Yusuf ile Balaban tam olarak bugüne kalabilseydi Enver Gökçe büyük şair olarak edebiyatımızda yerini alırdı", yani tam böyle olmasa da, bu anlamda. Bunu Arif Damar'ın kendi sesinden, internete girebilen herkes "www.envergokce.org" sayfasından bizzat dinleyebilir. Haydi diyeceksiniz ki, "Arif Damar da aynı yolun yolcusuydu. Yoldaşını tabii ki kayıracak..." Peki, o zaman buyurun Günel Altıntaş'a kulak verin; onu da aynı internet sitesinde bulabilirsiniz. Yani Günel Altıntaş'ı, bırakın Komünist Partisi'ni, "sol"la hiçbir şekilde yan yana getiremezsiniz. Ki, edebiyatla haşır neşir olup da Soyut dergisinin Türk edebiyatı tarihindeki haklı ağırlığını, yerini kim inkar edebilir?

Bu soruyu şöyle ilerleteyim: Soyut'un "tek tabanca" emekçisi Günel Altıntaş'tan başka kim, bir dönem Ülkü'nün, Ant'ın, Yağmur ve Toprak'ın tek tabanca emekçisi Enver Gökçe'yi yerli yerine oturtabilir? Ta 1970'lerin başında, tam tarihini anımsayamadım, daha henüz Enver Gökçe'nin kitabı çıkmamış, ama bazı şiirleri bazı dergilerde yayımlanmaya başlamış, yani tekrar yayımlanmaya başlamış, "Zaman Enver Gökçe'nin hakkını Enver Gökçe'ye verecek" diyor. Yani bu kadar yıldır bu insanın görmezden gelinişine isyan ediyor. Kendisiyle yaptığım görüşmede bunu henüz Enver Gökçe'yi tanımadan, onun dergilerde çıkan şiirlerini okuduktan sonra dergisinde, Soyut'ta yazdığını doğruladı. Bir de Asım Bezirci'nin yayımladığı antolojide Enver Gökçe'nin şiirlerini görmüş. Enver Gökçe'yi ilk kez Türk şiiri antolojisine sokan Asım Bezirci'dir. Yanılmıyorsam 1969'da. Yani 25-30 sene gecikmeyle. Demin de dediğim gibi Soyut'un öyle "sol"la falan alışverişi yok. Bunlardan şuna gelmek istiyorum: Enver Gökçe'nin şiiri ona herhangi bir objektif, bakın bunun altını çizelim, Türk şiiri antolojisinde yer ver-

direcek, bunu hak edecek denli bitmiştir, gelişmiştir. Zaten Asım Bezirci'ninkinden sonra hemen hemen tüm antolojilere, edebiyat tarihlerine, ansiklopedilere girdi. Ha, eğer Enver Gökçe şiirini kurmuş olduğu 1940'lı yıllardaki görece rahatlığı yaşamının geri kalan döneminde de yaşamış olsaydı, belki de geriye oldukça geniş bir "külliyat" bırakacaktı. Zaten "Yusuf ile Balaban"dan kalan parçalar bunu gösteriyor. Ama olmadı. Arif Damar da buna işaret ediyor. Bugüne kadar görüşebildiğim kişiler de buna yakın şeyler söylediler. Bunları yayımladım zaten. Ayrıca kendi de polis aramalarında, tutuklamalarda falan bir yığın şiirinin kaybedildiğini söylüyor. Emniyet müdürlüğünün arşivlerine inilebilse belki de pek çok bilinmeyen şiirinin oradaki dosyalardan çıkacağını söylüyor.

Yaşanan yaşandı. Biz elimizdekine bakmak durumundayız. Elimizdekinin bize söylediği de, sizin sorunuzda ifade ettiğiniz gibi, Enver Gökçe'nin, "...modern Türkçe şiirde açtığı kapılar itibariyle ayrı ve hatta ayrıksı bir yeri olduğunu söylemek zorundayız"dır. Tabii bu "ayrı ve hatta ayrıksı" yerin ne olduğunun belirlenmesi işi edebiyatçılara düşüyor. Beni asıl çekmiş olan, konunun politik yanı, yani modern cumhuriyetin Enver Gökçe'de nasıl ete kemiğe büründüğü. Önce, bir kere modern cumhuriyetin ortaya çıkışını iyi öğrenelim. Bunu bilmeden Enver Gökçe'nin ya da Enver Gökçelerin ne için mücadele ettiklerini anlayamayız. Şu tespiti yaparak başlayalım: Enver Gökçe'nin kuşağı cumhuriyetin ilk yetiştirdiği kuşaktır. Bakın bu çok önemli. Harf devriminin ilk öğrencileriydiler. İnsanın "kul" olmaktan çıkıp haklarını bilen, bunu talep eden bir sosyal varlık olduğu bilincini geliştiren atılımları yaşadılar. Kitaba bunu açan ayrı bir bölüm koydum ki bugünün okuru o günleri daha iyi kavrayabilsin.

Modern cumhuriyet topluma yeni, çağdaş bir yaşamın kapısını açtı, insanlarda daha ilerisini hayal edebilme, sınırların ötesine geçebilme cesaretini yarattı. Eğitim olanağının tabana yayılması, insanlar için en büyük nimettir. Denizde yaşayıp da denizi bilmeyen balık olmaktan kurtarır sizi. Ama sizi modern, çağdaş bilimle donattıktan sonra da artık sorumluluk sizdedir. Enver Gökçe'nin temsil etmiş olduğu da, işte bu donanmanın karşılığını topluma geri ödeme sorumluluğundan başka bir şey değildir. Onlar bundan kaçamazlardı çünkü, onları halka bağlayan politik bilinçlerini bir yana bırakın, nasıl bir yoksulluktan bu seviyeye ulaştılar, toplum olarak bu değişimi nasıl yarattılar, bu büyük farklılaşmayı, gelişmeyi bizzat yaşadılar. Bu yüzden cumhuriyetin bu coğrafyaya getirmiş olduğu yenilik, çağdaşlık, onların sırtına bu cumhuriyeti daha da ileriye götürme, daha da çağdaşını yaratma görevi olarak yüklendi. Bunu siz ister kişisel tercih olarak görün, ister cumhuriyetin zorlaması olarak görün. Ama sonuçta Enver Gökçelerin ortaya çıkışı hiçbir şekilde tesadüf değildir. Nâzım Hikmetlerin açtığı kapıdan girmeleri, o yolu aydınlatacak ışığı devralıp taşımaları da.

Dolayısıyla Enver Gökçe'nin kişiliğini, politik mücadelesini, şiirini "kaçınılmaz bir zihin açılması"nın sonucu olarak değerlendirmek hiç yd yanlış olmaz. Kuşkusuz bu "zihin açılması"nın yolunu açan. cumhuriyettir, cumhuriyetin topluma kazandırmış olduğu çağdaş değerlerdir. Ve bana göre de Enver Gökçe, bu dönüşümün ete kemiğe bürünen temsilcilerindendir.

- Siz çok uzun yıllardır yurtdışında yaşıyor ve yazıyorsunuz. Almanya'da yerleşmiş ve Türkçe yazan bir aydın, neden Enver Gökçe'yi kitap halinde yeniden işleme ihtiyacı duyar? Hareket noktanız neydi ve hedefiniz nedir? Yani, biz, sizin bu çabanızı, sadece sıradan bir aydın çağrısı olarak mı anlamalıyız?

CELİL DENKTAŞ - Önce "aydın"dan başlayalım: Bunu önce tırnak içinde aydın ve tırnak dışında, yani tırnak içinde yazılmayan aydın olarak iki şekilde ele alalım. İkincisi, yani tırnak içine alarak yazma gereği duymadığınız aydın bana Aziz Nesin'in çok güzel bir lafını hatırlatır, hatta böyle bir şiiri de vardı yanılmıyorsam. Kelimesi kelimesine değil ama, dediği aşağı yukarı şu Aziz Nesin'in: "Bu halk, bu toplum bana o kadar çok şey verdi ki, ben bunun karşılığını ömür boyu ödeyemem." İnsanlık, yüz binlerce yıl kendi başına doğayla, etobur hayvanlarla mücadele ettikten sonra, bir arada yaşamanın erdemine vardı. Zaten bir araya gelememiş olsaydı, herhalde çoktan soyu tükenen canlılardan biri olurdu. Bizim atalarımız vahşi hayvanların beslenme menüsündeydi biliyorsunuz. Hoş, sınıfların ortaya çıkışıyla bu kader kendini tekrarlıyor ya. Ama tabii artık bunu kader olmaktan çıkarmanın yolunu da biliyor insanlık. İşte aydın, bu yolun aydınlatıcısıdır. Onun için Türkçede aydın diyoruz. Anlamına cuk oturan bir sıfat. Diğer dillerde entelektüel diyorlar. Bazıları da bunu Türkçeye alıp aydının yerine oturtuyor. Bence aydın sözcüğündeki aydınlatma görevi vurgusu, entelektüel yani, "her şeyden haberi olan, kafası tıka basa bilgi dolu"dan çok daha insancıl. Hani Marx sormuş ya, "Değiştirmeyen felsefe ne işe yarar?" Toplumun kendisine verdiklerini bir sorumluluk olarak algılayamayana da aydın mı diyelim? Bu sorumluluğun, bu borcun ayırdında olmayan, kimi, neyi aydınlatacak?

Enver Gökçe'nin kitaplaşması iki boyutlu bir sorumluluk taşıyordu. Birincisi, doğrudan Enver Gökçe'nin kendiyle ilgili. Ben Enver Gökçe'yi Türkiye solunun bir tuğlası olarak tanıdım. Fiziğini ve kafasını partisinin yoluna koymuş bir militan. Tabii ilk tanışıklığım şiirleriyle. Şiirinde, sırtında taşımakta olduğu sorumluluğu açıkça okursunuz. O da kendini borçlandırmıştır, habire bunu öder. Şiir estetiği olarak da sizi çarpar. Bir "Kirtim Kirt"i okumaya doyamazsınız. Hem sözcük dizinindeki müziğe, hem gözünüzün önünde canlanan, elle tutulur hale gelen diyalektik felsefeye kapılmamak elinizde değildir. "İbrahim" şiirinde, eğer kırsal kesimle ilişkiniz varsa, hele köyden geliyorsanız, Anadolu köylüsünü hemen tanırsınız. Adeta Nasreddin Hoca'yı duyarsınız. Ha bunu bugünün yeni

kent burjuvazisine de yakıştırabilirim. Kendini olduğundan fazla gösterme çabasının insanı ne durumlara düşürdüğünü anlatır. Ta 1940'larda yazmış. Alın bugünün küçük burjuvasının üzerine giydirin. Tam oturur.

"Fakültenin Önü" şiiri adeta tüm zamanlar için yazılmıştır. Yani burjuvazinin itlerini bilginin, bilimin üzerine saldığı kapitalizmin tüm zamanları. Neyse. Anlatmak istediğim, onda borçlandığım coğrafyanın kokusu tadı vardır ve ben bunu bu coğrafyadan gelenlerle paylaşmakla hatta ve hatta herkese aktarmakla yükümlüyüm. Çünkü sonuçta dünya tek bir coğrafyadır, Enver Gökçe'nin mücadelesi de kendi borçlu olduğu coğrafyayı zaten çoktan aşmıştır. "39 Harbi" şiirini okurken emperyalist savaşın emekçi halklara verdiği acıyı siz de yüreğinizde duyarsınız. Siz de onunla birlikte isyan edersiniz. Enver Gökçe, borcunun kendi coğrafyasını aştığını bize aktarır.

İkinci boyuta gelince: Bunun Enver Gökçe'yle değil, onun temsil ettiği değerlerle ilgisi var. Nedeniyse oldukça güncel. Bugün büyük bir geriye dönüş yaşanıyor. Tabii bu geriye gidiş yalnızca kendi coğrafyamızla ilgili değil. Bize yansıyan çok genel bir geriye dönüşün, haydi adını koyalım, orta çağın yeniden tesis edilmesi. Kapitalizm adeta ekonomideki başarısızlığın acısını, halkları orta çağ karanlığına mahkum ederek çıkartmaya çalışıyor. Burada meydanı boş bulmasının oldukça önemli bir rolü var kuşkusuz. Yüz, yüz elli yıl önceki mücadeleler, ardından gelen kazanımlar, Büyük Ekim Devrimi, Sovyetler Birliği'nin varlığı, insanlığa nefes aldırmıştı. Ama bugün bu yok. Kapitalizm dizginlerinden boşanmış durumda.

Aydınların görevi

O zaman bu noktada aydınların görevi ikiye katlanıyor. Yani bir yandan ileriye giden yolu aydınlatırken diğer yandan elinizdeki ışığı gerideki karanlığa da tutmak durumundasınız. Nereden nereye gelindi? Hangi kazanımlar kaybediliyor? Bunlar nasıl kazanılmıştı? Daha pek çok soru. Tabii bu soruların öncelikle sizi huzursuz etmesi gerekiyor. Yoksa sizin bu geriye gidişle, daha doğrusu gidişatla bir sorununuz yoksa, bu olan biteni aksine, ilerleme, gelişme, demokratikleşme falan diye algılamaktaysanız mesele yok. Zaten size de pek iş düşmez. Sıradanlaşmışsınızdır zaten. Ama aydın sıradan olamaz. Objektif durumu buna izin vermez. Müdahale etmek durumundadır. Bu müdahalenin yolu yöntemi de artık onun yaratıcılığına kalmıştır.

Enver Gökçe'yi yeniden aktarmak onu yaratan koşulları yeniden aktarmaktır. Enver Gökçelerin ortaya çıkışlarının temellerini aktarmaktır. Bu bir yöntemdir. İnsanlara nereden nereye gelindiğini anlatma yöntemi. İnsanın kendi yaşamını önemsemesi ya da değersiz bir hale getirmesi kendi elindedir. Kendi yaşamını değerli hale getirmek isteyen bunu ancak toplu yaşamın bir parçası olduğunun bilincinde olduğu sürece başarır. Toplumun

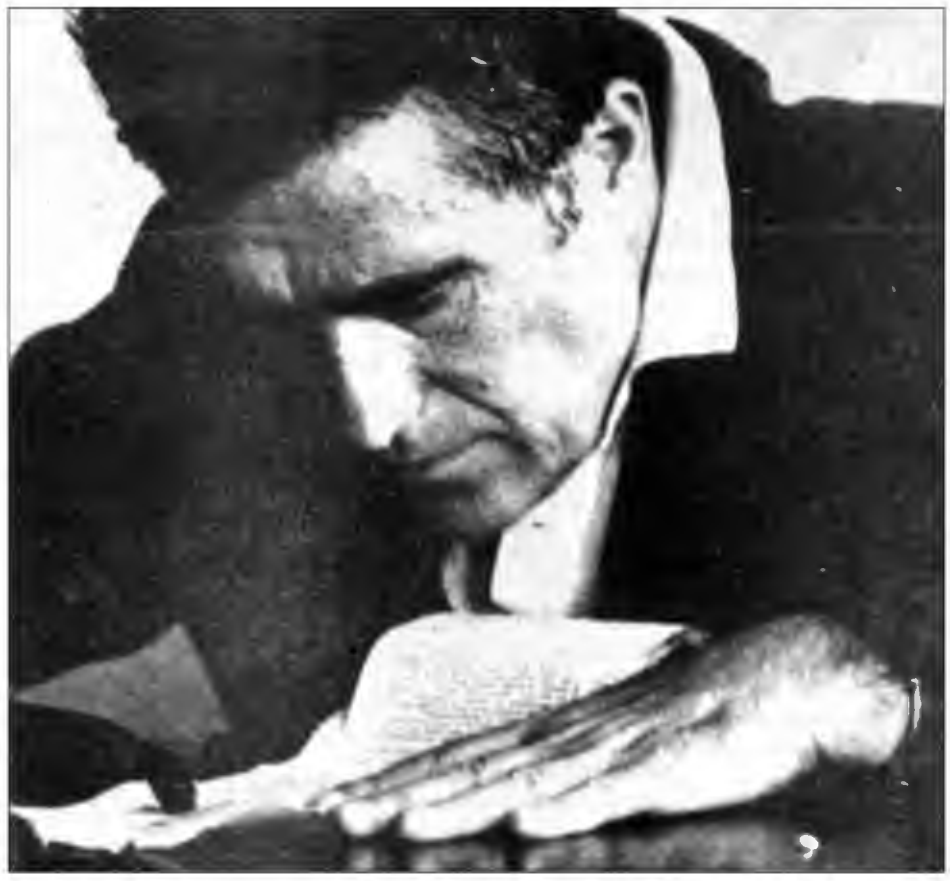

genel çıkarlarına sırtını çevirense, kendi varlığını tehlikeye atmış olur. Çağdaş değerler, modernleşme, insanların birer toplumsal varlık olmalarını gerektirir. Aksi, insanlığın bir avuç açgözlüye teslim olması demektir. Bunu kabul etmediğimiz için Enver Gökçe'yi yaratan değerleri tekrar hatırlatıyoruz. Cumhuriyetin getirdiği kazanımları ve onunla çok yakın ilişki içerisinde olduğunu bildiğimiz Büyük Ekim Devrimi'ni yeniden anlatıyoruz.

- Gerçekten de 1917 Ekim Devrimi ile 1923 Projesi dediğimiz Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu arasında bir akrabalık var. 1917'nin 1923'e yol açtığını, onu koruduğunu ve mümkün kıldığını söyleyebiliriz. Ama böyle bir bağı çeşitli gerekçelerle reddedenler de hep oldu. Bunlar, şimdi de tarihsel bir ilerlemeye karşılık gelen 1923'ü ve cumhuriyet rejimini, kuruluşundan itibaren reddediyorlar. Bir tarihsel meşruiyetin reddiyle karşı karşıyayız. O zaman Türkçe edebiyatın modern oluşum sürecini de, o sürecin doruklarını da reddediyorlar. Sizce, Batı veya Almanya'da Türkçeyle ilgili çevreler, bundan daha farklı bir görüşe mi sahip? Böyle bir çerçevede, 40 Kuşağı ve Enver Gökçe'ler (Ahmed Arif'ler, A. Kadir'ler, Niyazi Akıncıoğlu'lar vs) neyi simgeliyor? Batı'ya direnci mi, yoksa Batı'nın emperyal demokrasisini aşma inadını mı?

CELİL DENKTAŞ - Ne zamandır duyuyoruz. Büyük Ekim Devrimi'nin bir "tarihsel sapma" olduğu, Kurtuluş Savaşı'nınsa aslında bir "iç savaş" olduğu falan, sanki gizli kasalarda bugüne kadar saklanmış sırlar gibi, orada burada önce fısıltıyla, sonra da ipe sapa gelmez nedenler, belgeler vs yaratılarak sözüm ona bilimsel olarak kanıtlanmaya çalışılıyor. Meydanı boş buldular ya! Tabii onlar boş sanıyor. İnsanların beyinlerini küçülttüklerini sanıyorlar.

Bu bilim maskeli şarlatanlıklarla, insanlık, tarihte çok karşılaştı. Tarih kitapları bunlarla dolu. Okumayan, düşünmeyen, köleliği bilmeden kabullenmiş ortalama insanı sahte bilgi bombardımanıyla aptallaştırıp ondan sonra da övendireyle dürtüp dürtüp istedikleri yola sokacaklarını sanıyorlar, sanmışlar. Ama öyle mi olmuş? Tarih kitapları insanlığın bu boyundurukları kırıp parçaladığını da yazıyor.

Şimdi tabii bizde, Batı'da ortalama insan için zaman mefhumu dardır. O, günlük kaygılara boğulduğundan ilerisini gerisini uzun boylu düşünebilecek durumda değildir. Ama toptan yokedilmeye karşı sesini kısacak da değildir. Tarih, insanlığın giderek devleşen adımlarıyla hep ileriye doğru akar. Buraya toptan yokedilme ile ilgili bir küçük parantez açmak istiyorum: Fiziksel emeği ikame etmesi planlanan robotların geliştirilmesi, ki insana tıpatıp benzeyen astreoidlerin seri imalatına az kaldığını biliyoruz, klonlama ya da kopyalama, nötron bombaları, salgın hastalıkların orta çağı hatırlatır olması, orada burada ortaya çıkan laboratuvar mamulü virüsler, ki bunları kasıtlı olarak üretilip yayıldığını Finlandiya'nın eski sağlık bakanlarından biri açık açık söyledi, bu tırnak içinde "aydınların" deşifre edip ince alaya almaya bayıldıkları o felaket senaryolarından değil yani... Ve ayrıca, karbon salınımı, ozon tabakası, mevsim kaymaları, Ay'da Mars'ta su aranması, uzay istasyonları, uzay turlarının sivilleştirilmesi vs... Bunları bilimkurgu filmleri de bolca işliyor zaten. Kısacası doğayı, dünyayı hızla bitirdiklerinin farkındalar. Gözleri doymuyor. Ve tabii geleceklerini dünya dışında bir yerlerde garanti altına almak istiyorlar.

Aydınlanmasız Türkiye

Fakat işte sapmalar, tabii onlara göre sapmalar, Büyük Ekim Devrimi gibi, Türkiye Cumhuriyeti gibi, ulusal kurtuluş mücadeleleri gibi, bu fütursuzluklarını engelliyor. Onun için bu sapmalara karşı müthiş bir ideolojik savaş yürütüyorlar. Aydınlanmanın, solun, keyiflerini kaçırmasını istemiyorlar. Habire zaman kazanmaya çalışıyorlar. Bu biraz hafif kaldı galiba; şöyle desek nasıl olur: İktidardan düşeceklerini kesin olarak bildiklerinden geriye bir hurda yığını bırakmaya yeminliler. En önemlisi de insan hurdası. Kapitalizmden geriye kalacak insanı başka nasıl tanımlamalı? Sanat, edebiyat, kültür bunların elinde tabii ki gerileyecek. Düşünen yaratan insan istemediklerinden. Ekonomik ve politik egemenliklerini dayattıkları her yerde bunu yapmaya çalışıyorlar. Ama insan hafızası öyle sandıkları gibi kör değil. İstedikleri kadar eğitimi bozsunlar, dili dejenere etsinler, edebiyatı, müziği, tiyatroyu, hatta folkloru abuk sabuk şaklabanlıklarla boğmaya çalışsınlar, nafile. Birileri her zaman çıkıp keyiflerini kaçırıyor.

Bakın neredeyse günde 24 saat ellerindeki radyo TV kanallarıyla insanların beynine bu saçmalıkları pompalıyorlar ama buna rağmen kelleyi koltuğa alan birileri dergi çıkarmaya, film yapmaya, folkloru gerçek kimliğiyle yaşatmaya devam ediyor. Çünkü insanlar tarihsel kazanımları unutmuyor. İşte Türkiye ve Türkçe edebiyat özelinde 40 Kuşağı ve onun önde gelen şairleri de bunu simgeliyor. Emperyalizmin gölgesinin bir an için uzaklaştırılması bile tohumların filizlenmesine, fidanların hızla boy atmasına fırsat veriyor. Bakın ortaya neler çıkıyor? Onun için hep hatırlanacaklar, hep okunacaklar. Bu yüzden Batı'da ve tabii Türkiye kökenlilerin yoğunlukla yaşadıkları Almanya'da Türkçe olan her şeye

70'lerin sonunda Ankara'da sanatçıların katıldığı bir yürüyüş. Celil Denktaş en sağdaki genç.

savaş açılmasına hiç şaşırmamak gerek. Türkçe, yalnızca Türkçe olarak bu insanları tetiklemeye yetiyor. Çünkü ayırıyor ve egemen idolojinin kontrolü dışında kalıyor. Evet şimdilerde Türkçeyi kendi içinden vurmaya çalışıyorlar. Gramerini bozuyorlar, Almancayla harmanlanmasını teşvik ediyorlar, Türkçe yayın adı altında Türkçeyle ilgisi olmayan uydurma bir dili burada büyüyen kuşaklara yutturmaya çalışıyorlar. Ama bunlar nafile çabalar. Sık sık tanık oluyorsunuzdur. Özellikle burada büyüyen gençler, düzgün Türkçeyi hemen ayırt ediyorlar ve fazlasını istiyorlar. Çünkü onlar için Türkçe, Alman toplumunu dizginleyen sistemin araçlarından bağımsız, bunların kontrolü dışında bir şey. Buna hemen sarılıyorlar. Buna ihtiyaç duyuyorlar, çünkü bu toplumun bu yaşamın açmazlarına karşı bir direnme noktası yakalıyorlar. Bu bana güç veriyor.

Dolayısıyla buradaki Türkçeyle ilgili çevrelerin ne düşündükleri önemini kaybediyor. Elbette ki Enver Gökçeler, Ahmed Arifler, Arif Damarlar, Niyazi Akıncıoğulları, A. Kadirler yani 1940'ların toplumcu kuşağı gerek edebiyattaki büyük sıçramalarıyla ve gerekse bunu genel politik mücadelenin içerisinde yoğurmaları, kullanmalarıyla, emperyalizme rağmen kurulabilmiş bir cumhuriyetin insanlara açtığı ufku bize taşıyorlar. Bu bir direnç olduğu kadar bir aşma inadıdır. Bu direncin bu inadın Türkçeyle buralara sirayet etme ihtimali de elbette ki buradakilerin uykularını kaçıracaktır.

- Siz, tüm 70'leri devrimci bir üniversite öğrencisi olarak yaşadınız. Önce ODTÜ'yü bitirdiniz, sonra da Ankara SBF'de de lisansüstü öğrenim gördünüz. Enver Gökçe ise tam da bu yıllarda yeniden hatırlandı, deyim yerindeyse, bir tür "iade-i itibar" yaşadı. Büyük ilgi topladı. Gökçe, solun o yükseliş yıllarında genç solcularda nasıl yankılanıyordu? Bugün neredeyiz ve siz, bugün, Gökçe ve etkisini nasıl görüyorsunuz?

CELİL DENKTAŞ - Ben "iade-i itibar" konusu üzerinde durmayı hiç de gerekli görmüyorum. Çünkü biz Enver Gökçe'yi öncelikle şiirleriyle tanıdık. Yani önce politik konumundan haberimiz yoktu. Kısa sürede öğrendik tabii. Böyle şiirler yazmış biri mutlaka mücadelenin içinden gelen, bunu yaşayan biriydi. Öyle olmalıydı. Nitekim öyle de çıktı. Yalnız en önemli nokta burada sanırım, bizim kuşak, bizim 68'li ağabeylerimiz, biz çok şiir okurduk. Şiiri severdik. Ve hele kanımızı tutuşturan şiire tapardık. Ama Enver Gökçe'nin şiiri farklıydı. Bunu hemen ayırt etmiştik. Çok rahat akıyordu. Basit, günlük hepimizin kullandığı sözcüklerle düşmana vuruyordu. Ama slogan değil. Tersine onun satırları bize slogan oluyordu. Adeta bizimle birlikte kavga ediyordu. O zamanlar tabii hepimiz Nâzımkoliktik diyebilirim. Nâzım bir yana, tüm diğerleri bir yana. Taki "Dost Dost İlle Kavga" bir bomba gibi yaşamımıza düşene kadar. Üniversite yurtlarında onun kitabının olmadığı oda hemen hemen hiç yoktu diyebilirim. Ardından, "Panzerler Üstümüze Kalkar" geldi. Bu kitapta doğrudan doğruya biz vardık. Katledilen arkadaşlarımız vardı. Haritadan silinen Doğu Anadolu köyleri vardı. İktidardaki faşist ittifak vardı. Biliyorsunuz, şu "Milliyetçi Cephe". "Sağda gider dört eşek" diye başlayan şiirinde ne güzel anlatır bu ittifakı.

Forumlarda, mitinglerde, hatta ev toplantılarında ve tabii o zamanlar hiç eksik olmayan arkadaş cenazelerinde bu kitaplardan dizeler okunurdu. Enver Gökçe'nin pek çok dizesinin pankart olduğunu, bildirilerde kullanıldığı hatırlıyorum. Bu arada şunu da eklemek gereğini hissediyorum. Bizler, yani yurtlarda ve daha çok Ankara'nın yoksul semtlerinde ya da gecekondu mahallelerinde kiralanan evlerde, odalarda kalan öğrenciler, gerçekten çocuklarını büyük zorluklarla, fedakarlıklarla okutan ailelerin çocuklarıydık. O zaman ODTÜ'de, Ankara Üniversitesinde, Hacettepe'de, İktisadi Ticari Bilimler Akademilerinde, Eğitim Enstitülerinde okumakta olan öğrencilerin gerçekten büyük bir bölümü memur, işçi, köylü çocuklarıydı. Yalnızca Ankara'da mı? İstanbul'da İzmir'de Konya'da Eskişehir'de Erzurum'da Diyarbakır'da Gaziantep'te de hep böyleydi. Cep harçlığımız oradan buradan kıstığımız sınırlı paralardı ancak. Pankart, bildiri, boya vs bu paralarla ortaya çıkıyordu. Dernekler bu cep harçlıklarıyla kuruluyordu. Moskova'dan hayır yoktu anlayacağınız! Neyse. Ve bu paralardan da artırıp hiç düşünmeden kitaba yatırabiliyorduk. Cumhurbaşkanlığı Senfoni Orkestrası konserlerini, Ankara Sanat'ın oyunlarını, Yılmaz Güney'in filmlerini hiç kaçırmıyorduk. Evet, söylediğim gibi Enver Gökçe'nin şiirlerinde kendimizi, günümüzü bulmuştuk. Bunu bugün için de söyleyebilirim aslında. O günden bugüne, hatta diyelim 1940'lardan bugüne, iktidarlardaki isimler değişti yalnızca. Ha, bir de yöntemler tabii ki. "İbrahim" tipi halen yaşamakta. Faşistler yine üniversitelere, bilime saldırıyorlar. Emperyalistler katletmeye devam ediyorlar. Çareyse değişmedi: Sosyalizm! "Bir Milli Kurtuluş Türküsü" şiirini bilirsiniz. İşte bu işe böyle başlanacak. Ama bu kez yarım bırakılmayacak.

CELİL DENKTAŞ

1954 YILINDA ANKARA'DA DOĞDU. İLK VE ORTA ÖĞRENİMİNİ İSTANBUL'DA TAMAMLADI. DAHA SONRA GİRDİĞİ ORTA DOĞU TEKNİK ÜNİVERSİTESİ, İDARİ İLİMLER FAKÜLTESİ, SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ BÖLÜMÜ'NDEN 1979'DA MEZUN OLDU. 1980 YILINDA, ANKARA ÜNİVERSİTESİ, SİYASAL BİLGİLER FAKÜLTESİ, SİYASET BİLİMİ BÖLÜMÜ'NDE DOKTORA PROGRAMINA KABUL EDİLDİ. 1982 YILINDA, YÜKSEK LİSANS DİPLOMASINI ALDIKTAN SONRA, ÖĞRETİM ASİSTANLIĞI YAPMAKTA OLDUĞU ODTÜ'DEN VE DOKTORA PROGRAMINDAN AYRILDI.

CELİL DENKTAŞ, ÜNİVERSİTEDEKİ ÇALIŞMALARI ESNASINDA "KÜLTÜR TARİHİ" VE "SPOR SOSYOLOJİSİ" GİBİ ALANLARA YÖNELDİ. ÜNİVERSİTEDEN AYRILDIKTAN SONRA, 1998 YILINA KADAR İSTANBUL'DA, ÇEŞİTLİ ÖZEL FİRMALARDA, ÖZELLİKLE ULUSLARARASI TİCARİ GÖREVLERDE VE ÜST DÜZEY YÖNETİCİ OLARAK ÇALIŞTI. İLK ŞİİR, DENEME VE ELEŞTİRİ YAZILARI, ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLİĞİ YILLARINDA ÇEŞİTLİ DERGİ VE GAZETELERDE YAYIMLANDI. 1975 YILINDA ODTÜ'DE KURULAN ÖĞRENCİ TEMSİLCİLİĞİ KONSEYİ'NİN ÇATISI ALTINDA, SANAT VE KÜLTÜR TOPLULUĞU'NUN KURULUŞ VE ÇALIŞMALARINDA YER ALDI. DAHA SONRA SIRASIYLA, 1977 YILINDA ANKARA'DA KURULAN, DEVRİMCİ SANATÇILAR DERNEĞİ (DEVSANDER) VE TÜRKİYE ÇAPINDA SANAT EMEKÇİLERİNİN TELİF VE EKONOMİK HAKLARINI SAVUNMAK AMACIYLA 1978'DE BİR ARAYA GELEN, TÜM SANATÇILAR BİRLİĞİ'NİN YÖNETİMLERİNDE GÖREV YAPTI. BU YILLARDA, "YAPIT" DERGİSİ VE "HALKEVİ" GAZETESİ YAYIN KURULLARINDA AKTİF OLARAK ÇALIŞTI. 1978'DE, HALKEVLERİ MERKEZ YÜRÜTME KURULU ÜYELİĞİ'NE SEÇİLEREK HALKEVLERİ'NİN KÜLTÜREL FAALİYETLERİNİ DÜZENLEYEN KURUL İÇERİSİNDE YER ALDI. YİNE AYNI YIL, DEVSANDER BÜNYESİNDE ÖRGÜTLENMİŞ OLAN YAZAR, ŞAİR VE ÖĞRETMENLERİN BİR ARAYA GELEREK KURDUKLARI, ANKARA YAYIN ÜRETİM KOOPERATİFİ (AYKO) YÖNETİMİNDE DE AKTİF OLARAK ÇALIŞTI.

AVRUPA'DA VE TÜRKİYE'DE YAYIMLANMAKTA OLAN BAZI EDEBİYAT VE SANAT DERGİLERİNE, ÖZELLİKLE ANADOLU TARİHİ VE TİYATRO, SİNEMA ÜZERİNE ÇEŞİTLİ YORUM VE ELEŞTİRİLER KALEME ALAN CELİL DENKTAŞ, TİYATRO OYUNLARI DA YAZIYOR. DENKTAŞ, UZUN BİR SÜREDİR, ENVER GÖKÇE ÜZERİNE KİTABINI DA TAMAMLADIĞI HAMBURG'DA YAŞIYOR.

Tekrar Enver Gökçe'nin şiirine dönelim. Ben Enver Gökçe'ye olan ilginin 1970'lerden bu yana hiç azalmadığının, arttığının tanığıyım. 12 Eylül sonrasında hapistekilere, işkencedekilere dayanma direnci verdi şiiri. O arkadaşlar, o çocuklar şiirle bilendiler, açlık grevlerinde şiirle beslendiler. Bu ilgi artışının elimdeki en değerli ölçüsü, internetteki Enver Gökçe sitesinin hiç eksik olmayan ziyaretçi sayısıdır. Ayrıca onlarca şiir sitesinde, dernek sitesinde onun adına sayfalar açılması, şiir seçkilerinde mutlaka adının olması. Hatta şu meşhur güncel facebook'ta bile sayfa açmışlar. Duyunca şaşırdım. Pek bu tür sayfalara ilgi duymadığımdan nasıl bir şey bilmiyorum. Gazetelerde, dergilerde şiirleri tekrar tekrar yayımlanıyor. Özel ekler, dosyalar yayımlıyorlar. Bakın toplu şiirlerinin olduğu tek kitap epeydir piyasadan kaybolmuş olmasına rağmen. Bazı televizyonlarda da Enver Gökçe programları oluyormuş arada sırada. Ankara'daki arkadaşlarımdan çeşitli vesilelerle Yeni Mahalle mezarlığına gittiklerinde mutlaka onun mezarını da ziyaret ettiklerini duyuyorum. Köyünde, yani Erzincan'ın Çit köyünde köylüleri evini müze yaptılar. Yine çeşitli kentlerde hem ölüm yıldönümlerinde hem de çeşitli etkinliklerde anıldığını izliyorum.

Bugün Türkçenin en çok okunan şairlerinden biridir Enver Gökçe. Ve o özlemini dile getirdiği "kollektif hayat" kurulduğunda da okunmaya devam edecek. Bundan emin olabilirsiniz. Enver Gökçe çok temel çok evrensel çok insani bir şeyi dile getirdi: Hayat sevgisini. Hayatı sevmeyi öğrenmeden onu nasıl savunabilirsiniz? Kendinizi nasıl savunabilirsiniz? İnsanlığı nasıl savunabilirsiniz? İnsanlık için en iyisini, sosyalizmi nasıl isteyebilirsiniz? İşte Enver Gökçe'nin ya da onda ete kemiğe bürünen değerlerin bugünkü özeti budur. Yani göl maya tutmuştur. Üzerinde durulan zemin sağlamdır. Bugün bunu içim rahat söyleyebiliyorum. ■

İllüstrasyon | Ömer Yaprakkıran

Mario Vargas, aydınlar ve kültürel savaş

GÜRAY ÖZ

Nobel'in yeni sahibi Mario Vargas Llosa'dan hareketle bazı belirlemeler yapılabilir: Örneğin bugün Türkiye'de doğrudan doğruya ağırlıkla kötüye kullandıkları yeteneklerini düzene sisteme ve politik iktidara sunmuş bir aydın tipi var. Yapılacak iş bu aydınlarla sıkı bir mücadeleye girmek ve tepe tepe kullandıkları kavramları onların ellerinden almak, yeniden içeriklerine kavuşturmaktır.

Mario Vargas Llosa'nın yaşamı, eğer aydınların siyaset ve ideoloji ile ilişkilerinden söz ediyorsak, günümüz aydınını anlama çabasına büyük katkı sunar, çok uygun düşer. 1936 doğumlu Perulu yazarın öğrencilik yıllarında diktatör Manuel Odria'ya karşı öğrenci hareketlerine katıldığını biliyoruz. 1958 yılında doktora yapmak için gittiği Avrupa'da 1974 yılına kadar kaldı. Başlangıçta solcu bir kişilik çizen Llosa, 1960'lardan sonra soldan koptu. Ülkesine döndükten sonra liberal piyasa ekonomisinin savunuculuğunu yapmaya başladı ve 1990'da başkan adayı oldu. Seçimi kaybetti.

2010 yılında Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan Mario Vargas Llosa, konuşmasında edebiyatın isyancı, muhalif olması gerektiğini vurguladı. Konuşma üstünkörü okunduğunda sanki bir tür sola dönüş imajı veriyor. Llosa'nın söyledikleri özetle şöyle:

"Okuduğumuz bütün o iyi kitaplar olmasaydı, şimdikinden daha kötü durumda, daha uzlaşmacı, daha itaatkâr olurduk, ilerlemenin motoru olan eleştirel ruhun esamisi okunmazdı.

Edebiyat olmasaydı, özgürlüğün yaşamı yaşanılır kılmadaki öneminin, özgürlüğün bir zorba, bir ideoloji ya da bir dinin ayakları altında çiğnenmesinin yaşamı nasıl cehenneme çevirdiğinin farkında olamazdık. Edebiyatın her türlü baskıya karşı gözümüzü açtığından kuşku duyanlar, yurttaşların davranışlarını beşikten mezara kadar denetim altında tutmaya kararlı tüm rejimlerin edebiyattan niçin bu kadar korktuklarını, onu bastırmak için neden sansür sistemleri kurduklarını, neden gözlerini bağımsız yazarların üstünden ayırmadıklarını sorsunlar kendilerine.

Edebiyat cehalet, ideolojiler, dinler, diller ve ahmaklığın kadınlarla erkekler arasına diktiği sınırları gölgede bırakır.

Hayal etmeye, okumaya ve yazmaya devam etmeliyiz. Ölümlülüğümüzün ağırlığını hafifletmenin, zamanın aşındırmasını alt etmenin ve olanaksızı olası kılmanın bugüne kadar bulduğumuz en etkili yolu budur."

Vargas Llosa'nın belli bir tarihten sonraki politik tutumunu aktarmıştım. 60'lı yıllarda solcular arasındaki yerini terk etti, politik ve ideolojik olarak daha rahat konumları tercih etti.

Nobel ödül konuşmasına da bu konumu yansıdı. Genel olarak alkışlanacak kimi sözler söylemesine rağmen, ideolojiyi en dar ve kötücül anlamda kullanarak, edebiyatı ideolojiler karşısında başka bir konuma, karşı bir konuma yerleştirdi ve böylece kendine bir savunma alanı yarattı.

Bana sorarsanız en olmayacak işi yaptı. Çünkü edebiyat ideoloji ilişkisinden farklı iki şeyin ilişkisi gibi söz etmek, anlaşılması güç bir şeyi başarmaya çalışmaktır.

Çünkü edebiyat ideolojinin, ideolojilerin ta kendisidir.

Bütün alanlarda, politikada, sanatta kültürün en alt ve üst düzey ürünlerinde de ideoloji kendini gösterir. Daha doğrusu, var olur. İdeolojik mücadeleden söz ettiğimiz zaman da, eğer yaşadığımız toplumdan, yaşadığımız dünyadan söz ediyorsak, egemen ideolojinin içindeki çelişkilerden, boşluklardan, tersine çevrilmiş kavramlardan söz ediyoruz demektir. Biz bir anlamda o boşlukların içinde gezinerek, onların çelişkilerini yüzeye çıkartarak politik alanda var oluruz. O alanda kendi görüşlerimizi anlatma, mücadele etme olanağı buluruz.

Bu işi yaparken de teoriyle bilimle olayları yorumlayış tarzımızı açık net bir şekilde ortaya koymak zorundayız.

Ya da başka türlü söyleyelim: Siyaset üretirken biraz daha kuşkulu davranmak, dünya görüşümüzün teori ve bilimle ilişki-

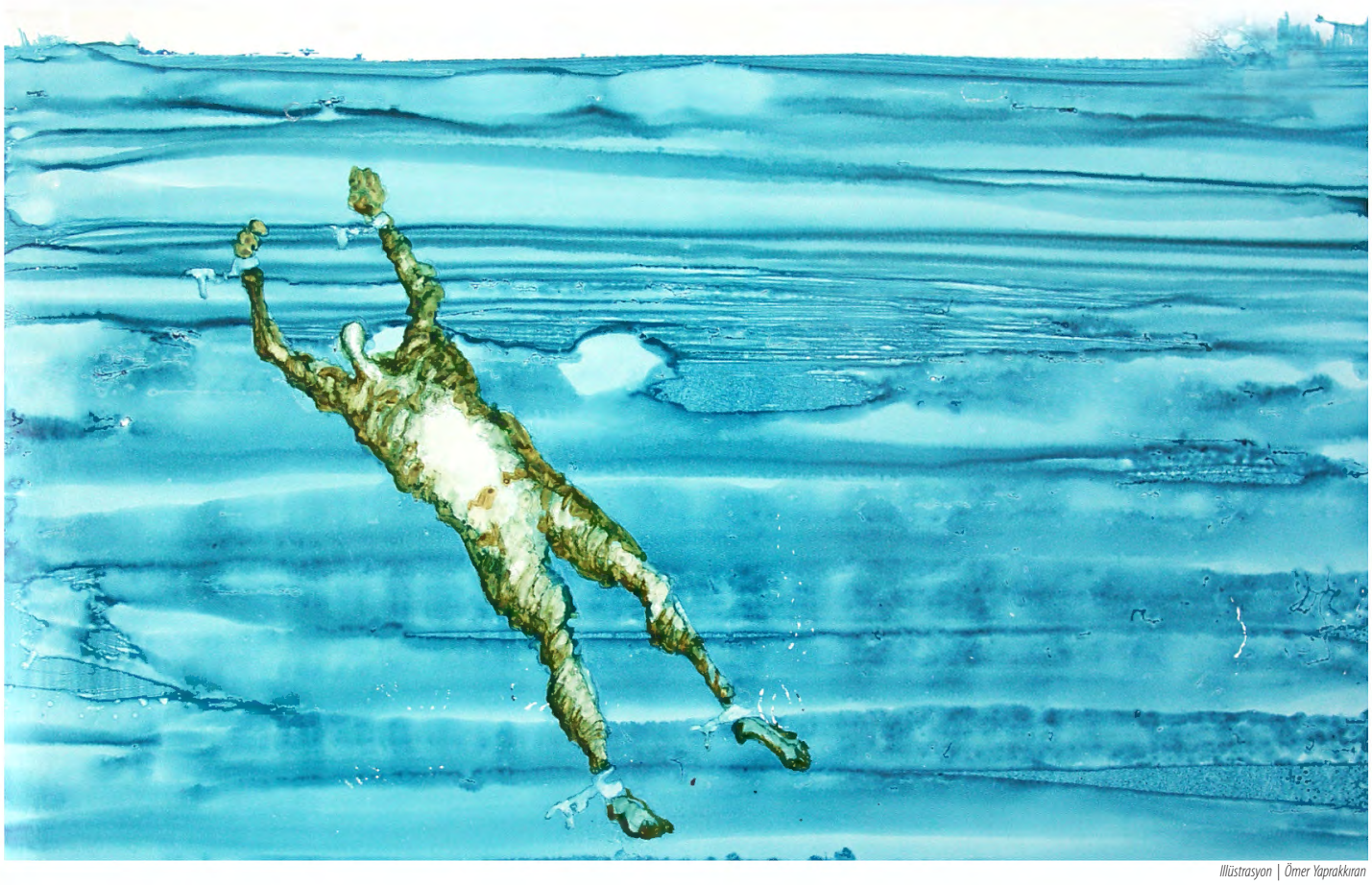

Illüstrasyon | Ömer Yaprakkıran

sini içinde bulunduğumuz baskıcı ideoloji ile ilişkisini daha açık, anlaşılır kılmamız gerekecektir.

Teori, neresinden bakarsanız bakın bir iç tutarlılığa ve bu iç tutarlılığı bozacak her türlü girişime karşı köşeli yanıtlara sahiptir. Bilim de öyledir. Her ne kadar kuşkunun bilimi ilerlettiğini bilsek de, verili koşullarda bilimin geçerli kuralları vardır. Kuşku, bilimadamının bir tür çalışma yöntemidir. Bilim kesindir, bilimadamının çalışmasına ise kuşku yön verir.

Teorinin ve bilimin bu köşeli durumlarına karşılık ideoloji öyle değildir. İdeoloji bize teorinin de bilimin de verdiklerini hayatla karşılaştırma, politika yapabilme olanağı sunar.

Şimdi buradan Mario Vargas Llosa'nın söylediklerine geri döneyim: Llosa, edebiyatı ideolojinin karşısına koyarak, aslında böyle bir konuşmaya yakışmayacak bir demagojiye imza atıyor. Doğrudan ideolojik bir tutum takınarak, edebiyatı ideolojinin karşısına koyarak, konuşmasındaki muhalif tutumu dengelemeye çaba gösteriyor.

Bu, günümüz aydınının ya da, daha genel konuşalım, aydının tipik tutumudur.

Aydınlar kendilerini toplumla, toplumsal mücadeleyle ilişkilendirirken, bu mücadele karşısında konum alırken, her şeyin başladığı ve bittiği nokta kendileriymiş gibi yazıp çizerler. Aydın, kendi bilgisinden ve yorumundan genellikle hoşnuttur. Tutumu, yazdıkları alkışlandıkça da benmerkezciliği güçlenir.

Bu kendinden emin tavrı da, içinde yaşadığı toplumun genel ideolojik politik biçimlenmesiyle yakından bağlıdır. Aydını tanımlarken onu uzayda bir varlık olarak tanımlayamayız. O içinde yaşadığı toplumsal hayatla, düşüncesi, fikri zikri sınırlanmış bir kişidir.

Bu nedenle de aydını tarif ederken, tanımlarken, her zaman ve kolaylıkla yaptığımız "aydın muhalif olandır, mücadele edendir" klişesine biraz kuşkuyla yaklaşmakta, bu tanımdan vazgeçmemekle birlikte, aydının hangi temele oturduğunu bilmekte yarar vardır.

Bu temeli anlatmaya çalışırken, Metin Çulhaoğlu'ndan aldığım bir teze dayanacağım: Aydınlar mücadele ederken de, bir ideolojiyi savunurken de bir düzen arayışı içindedirler. O nedenle aydını tarif ederken, değişim isteyen, muhalefet eden kişi derken, gerçekte aydının bu mücadelesinin de bir düzen arayışının ifadesi olduğunu unutmamak gerekir. Bu, yanlış anlaşılmasın, aydını kaldırıp bir köşeye atmamızı gerektirmez, tam tersine onun mücadelesini daha iyi kavramamızı sağlar.

Ama bu, aynı zamanda aydının zaafıdır. Çünkü bu düzen arayışı, aydının, zamanımızda sık sık gördüğümüz, tanık olduğumuz saf değiştirmelerinin de temelini oluşturur. Yoğun baskılar, ki bu asıl olarak ideolojik alanda gerçekleşir, aydını pasifleştirir, var olanla yetinme ve onu övme eğilimini güçlendirir.

Eğer Türkiye'nin yakın tarihini gözden geçirirseniz, bunun sayısız örneğini göreceksiniz.

Bu durumdaki aydın kendini nasıl rahatlatır, yeni ideolojik konumunu nasıl izah eder, açıklar?

Bunun en kolay ve geçerli yolu kavramları terk etmek yerine, onların içeriklerini değiştirmektir.

Burada teorinin hızla terk edildiğini, bilimin bir yana bırakıldığını, ideolojinin hızla yaygınlaştığını göreceksiniz. Ülkemizden örnekleyelim: Aydının sınıflı toplumların gerçeği içinde görülmesi tanımlanması gereken demokrasi kavramı karşısındaki tutumu tümüyle değişir. Demokrasi kavramı mutlaklaşır. Hatta yetmez, ileri demokrasiye geçilir.

Bunun en heyecanlı savunucusu da geçmişin solcu aydını olur. Bilim adamının kuşkusu, yerini bilime duyulan kuşkuya terk eder, teknoloji her şeyin Allah'ı olurken, din de egemen ideoloji olarak aydının da beyninin kıvrımlarına belli belirsiz yerleşir.

Özgürlük, gerçek bir esaretin simgesi olan kadının kapatılmasının adı olur. Geçmişin anlı şanlı solcu aydını, bu özgürlüğün en hızlı savunucusu kesilir.

Aydın geçmişte derin bir vukufla savunduğu ve yerli yerine oturttuğu insanı, onun demokratik haklarını, sınıfları dışlayan piyasa ekonomisini mutlaklaştıran bir anlayışla yeniden yazar.

Kendini yoksullaştırma pahasına insan hakları ve demokrasi sarmalı içinde sözde muhalefetinin devam ettiğini kanıtlama çabasına girişir.

Neden böyle olur?

Ağır ideolojik baskı, aydındaki düzen arayışının hakim olmasına yol açar. Çok yakın olmadığı bilinen uğrunda mücadele edilen yeni düzen yerine, var olan düzene uyum göstermenin yollarını arar aydın. Bu, sosyalizm denemelerinin ağır yenilgisi, bir süre için tarih sahnesinden çekildiği izleniminin uyanması nedeniyle, daha hızlı ve yığınsal oldu son yıllarda.

"Tarihin sonu" ilan edilince, düzen arayışı içindeki aydın da buna inanmakta gecikmedi. Geçici bir süre için güçlenen egemen ideoloji, aydını çözdü dağıttı.

* * *

Buradan farklı bir noktaya geçmek istiyorum.

Vazgeçmeyen, mücadeleye devam kararı alan, kapitalizmin, piyasa ekonomisinin zafer kazandığına, Marksizmin yenildiğine inanmayan, yenenin egemen ideoloji, yenilenin ise yeni bir düzen arayışı içindekiler olduğunu saptayan aydın ne yapabilir?

Onun ilk yapacağı iş, bana kalırsa kavramlar savaşını kazanmak, içeriği boşaltılan kavramları yeniden gerçek halleriyle okumuş yazmışlara, geçmişin aydınlarına benimsetmektir.

Teori, bilim ve ideoloji üçgeninin içinde, solcu aydının kendini yeniden var etmesi gerekiyor.

Bunun için de kararlı bir mücadele, inat, geniş görüşlülük, cepheyi daraltmamak için çaba göstermek herhalde gereklidir.

* * *

Vargas Llosa ile başladım. Onunla bitireyim. Bu kez çubuğu biraz tersine bükmeyi deneyeceğim.

Mücadeleye devam eden aydınlar, Vargas Llosa gibi aydınlar karşısında nasıl bir tutum takınmalı?

Bu soruya anlaşılır bir yanıt vermeden önce, zor bir işi yapmak ve aydınları kategorize etmek gerekiyor. Üstelik bunu Türkiye temeli üzerinde yapmak da zorunlu.

Bugün Türkiye'de doğrudan doğruya ağırlıkla kötüye kullandıkları yeteneklerini düzene, sisteme ve politik iktidara sunmuş bir aydın tip var. Yapılacak iş, bu aydınlarla sıkı bir mücadeleye girmek ve tepe tepe kullandıkları kavramları onların ellerinden almak, yeniden içeriklerine kavuşturmaktır. Bunu da geçen zamanın engin deneyiminden yararlanarak, kurdukları tuzaklara düşmeden yapmak gerekiyor.

Geçtiğimiz günlerde yararlı bir tartışmayı izledik. "Solu çıkartırsanız edebiyattan kültürden geriye ne kalır?"ı tartıştık. Ağırlık kazanan görüş, "Pek bir şey kalmaz" oldu. Ben bu konuda biraz kuşkuluyum, ama yine de genel hatlarıyla bu görüşe katılıyorum.

Aslında bir şeyler kalır.

Daha doğrusu bir şeyler götürür.

Evet, genel olarak cumhuriyet sonrası kuruluş dönemi devrimci bir ruhu da bir süre sürüklediği için, edebiyatın, sanatın, kültürün solla bir şekilde iç içe geçmeden en azından teğet geçmeden var olabilmesi mümkün olmamıştır. Ama bu durumu mutlaklaştırmak da doğrusunu isterseniz pek doğru olmayacaktır.

Genel olarak muhalif aydınların sayısındaki ve etkinliklerindeki yükseliş, yukarıda yaptığım aydın tanımıyla birlikte düşünülmelidir.

Aydın, düzen peşinde olan kişidir. Mücadelesi de yine belki yeni, ama bir düzen içindir. Tekrar edeyim, bu, onun hem mücadeleci olmasını, ama hem de zaafını oluşturur. O nedenle bugün aydınlara bakar, onları değerlendirirken, ben hep bu paradoks gibi görünen gerçeği dikkate alıyorum.

İşte yine aynı nedenle de kendini sistemin, düzenin, iktidarın hizmetine sunanlarla genel olarak muhalif olanı ayırma konusunda çok dikkatli olmak, cepheyi daraltmamak, solun aydın üzerindeki etkisini arttırabilmenin yollarını bulmak gerekir, diyorum.

Mario Vargas Llosa'ya gelince, bir prototip olarak o da bu çerçevenin dışında değildir. Llosa ve aynı kategorinin huzursuz aydınlarıyla sistemi savundukları zamanlarda mücadele etmek, muhalif olmanın erdemlerinden söz ettikleri zamanlarda, kendilerine sağlam bir sığınak aramayı ihmal etmeseler de, dikkatle okumak, dinlemek yerinde olur. ■

TAMAMLANAN "TÜRK KİTAPLIĞI"NIN ÇIKIŞ HEDEFİ VE YANKILARI

Proje bitmedi, galiba yeni başladı

IŞIN SIGEL

Bosch Vakfı ile Unionsverlag'ın "Türk Kitaplığı" atılımında, Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Atılgan, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Oğuz Atay, Hasan Ali Toptaş, Ahmet Ümit, Murathan Mungan, Aslı Erdoğan, Murat Uyurkulak ve Ayşe Kulin gibi çağdaş Türk yazınının önemli yazarları yer alıyor. Projenin önde gelen iki ismi, Prof. Dr. Erica Glassen ve Dr. Bettina Barns, hedef ve alınan ilk sonuçları karşılaştırdı.

Alp Dağları'nda bir köy olan Albeck'te, bir çiftçi ailesinin 12 çocuğunun 11'incisi Robert Bosch. Thomas Edison'ın arkadaşı. Sosyal duyarlılığı ve tutumu nedeniyle "Kızıl Bosch" lakaplı sanayici. Aynı dönemde yaşayan Robert Bosch ile Halid Ziya Uşaklıgil, Halide Edip Adıvar, Memduh Şevket Esendal, Sabahattin Ali birbirlerini tanıma fırsatına hiç kavuştular mı bilmiyorum, ama bugün buluştular işte.

21'inci yüzyılda Bosch, Uşaklıgil, Adıvar, Esendal, Ali, hem Türk hem de Alman edebiyatseverlerin yüzünü güldüren bir projede tekrar bir araya geldi: "Türk Kitaplığı". Ve bu muhteşem buluşma için Robert Bosch Vakfı, tam 1.5 milyon avro ödedi. Erika Glassen ve Jens Peter Laut tarafından yayına hazırlanan ve Türk edebiyatının değerli eserlerinin Almancaya aktarılmasının sağlandığı projedeki yayıncı kuruluş Unionsverlag.

Dünyada 300 milyon kişinin konuştuğu bir dil Almanca. Bugüne dek Almanca'ya kitapları çevrilen Türk yazarlar arasında Yaşar Kemal, Orhan Pamuk, Elif Şafak ve Fakir Baykurt vardı. 20'nci yüzyıl Türk edebiyatını kapsayan "Türk Kitaplığı" projesiyle yaklaşık 150 Türk yazar daha Almancaya kazandırılmış oldu.

Ahmet Hamdi Tanpınar, Yusuf Atılgan, Leyla Erbil, Adalet Ağaoğlu, Oğuz Atay, Hasan Ali Toptaş, Ahmet Ümit, Murathan Mungan, Aslı Erdoğan, Murat Uyurkulak ve Ayşe Kulin 2010 yılı yaz sonu itibariyle tamamlanan dizideki bazı Türk yazarlar. Tam 20 ciltten oluşan dizide, Robert Bosch Vakfı tarafından özel olarak seçilmiş ve özenle çevrilmiş 15 roman ve 5 antoloji yer alıyor.

Robert Bosch Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı Dieter Berg Almanya'da Türk edebiyatının fazlaca tanınmadığını tespit ettiklerini vurguluyor ve Türk edebiyatının Almanya'da tanınmasını istedikleri için bu projeyi gerçekleştirdiklerini söylüyor. Projenin büyük bir kültüre olan saygıyı ifade ettiğini, Türkiye ve Almanya arasındaki ilişkilere hizmet etmesini ve Almanya'da yaşayan Türklerin uyum ve karşılıklı anlayışına katkı sağlamasını diliyor.

Şu ana kadar aktardığım bilgileri biraz araştırarak bulmak elbette çok kolay. Bu projenin hayata geçmiş olması kalbimi yeteri kadar çarptırıyordu, ama işte Türk edebiyatını Avrupa'ya taşıyan isimlerle bir araya gelecektim. Olayın gerçek kahramanları ile görüşecektim. Türk edebiyatını "yutmuş" bilimadamlarına ve bilimkadınlarına soru yöneltecektim. Nasıl heyecan duyduğumu ve hatta çekindiğimi tahmin edersiniz. Örneğin, Prof. Dr. Erika Glassen bir ömür konuyla ilgili araştırmalar yapmış, belki de çok az edebiyatseverde bulunan bir Türk kitap koleksiyonuna sahipti. Onunla sohbet etmek, boyut değiştirmek gibi bir şey olurdu herhalde. Ne yazık ki, söyleşiyi internet üzerinden yapabildik. Erika Hanım'a bizim edebiyatımıza baktığı gözlükten bizim de bakmamızı sağladığı ve verdiği bilgiler için çok teşekkür ediyorum.

Dr. Bettina Berns yıllardır Robert Bosch Vakfı ile birlikte Türk-Alman ilişkilerini güçlendirmek için çalışmalar yürüten, Türk Kitaplığı'nın hayata geçirilmesinde etkili isimlerden biri. Vakfın "Batı Avrupa, Amerika, Türkiye, Japonya, Hindistan Toplumlararası İlişkilerin Güçlendirilmesi" programının yönetisi. Her iki bilimkadını da görüşme önerimi hemen kabul etti.

Robert Bosch Vakfı'nın yolunu tuttum.

"İki kelimeyi biraraya getirememek" üzereyim. Bu heyecanı tattıktan sonra, Prof. Dr. Glassen'la iyi ki internet üzerinden görüştük diye düşünüyorum, yüzüm kızarıyor tabii. Buluşma için hazırladığım sorularsa çoktan aklımdan uçtu gitti. Bettina Barns,

"Kahve alır mısınız?" demeseydi toparlanamayacaktım. Kahveler içilirken, Dr. Bettina Berns, vakfın basın sözcüsü Sigrid Borck'tan rica ederek Türk Kitaplığı'nın tanıtımı için hazırlanan turkuaz rengin hakim olduğu afişi getirtiyor ve soruyor: "Beğendiniz mi?" "Çok" diyorum, tak, armağan ediyor. Turkuaz en sevdiğim renk ve bana muhteşem bir İstanbul manzarası hediye ediliyor. Mahcup oluyorum, ama ağzımdan "Evet" çıkmış bir kere .

Sonra işte o meşhur dizinin 20 değerli yapıtı teker teker masaya gelmeye başlıyor. Rengarenk, zengin motiflerle kaplı kapaklar, bir tarih geçiyor önümden. Tam 100 yıl. Halid Ziya Uşaklıgil'den Ayşe Kulin'e...

Kitapları fotoğraf çekimi için masaya dizerken bir yandan da anlatıyor Dr. Berns: "Proje kapsamında, tarihi, toplumsal ve kültürel bağlantıları gözler önüne seren geçici bir sergi, 8. sınıf sonrası öğrenciler için yardımcı ders malzemeleri ve Türkoloji öğrencileri için hazırlanmış eğitim kitapları seriyi tamamlıyor. Aynı zamanda Türk kökenlilerin kendi edebiyatlarını ilk kez okuyacak olmaları bizi inanın çok mutlu ediyor. Dileriz bu sayede bu yazarları tanıyıp ilgi duyar ve bir gün kitapları kendi dillerinde orijinal hallerinden de okurlar."

Söyleşinin zamanı gelmiş, anlıyorum.

Tam 6 yıl süren "Türk Kitaplığı" macerasının ardında birçok isim var. Biz ikisiyle konuştuk. İkisi de kadın. Türk edebiyatını onurlandıran iki aydın. Kitaplığın iki farklı tarafından iki bilimkadını.

Prof. Dr. Erika Glassen: 'Önemli bir kaynak oluşturduk'

- Türk edebiyatı ile yakınlığınızın kökeni nereye dayanıyor?

Prof. Dr. ERIKA GLASSEN - Breisgau-Freiburg Üniversitesi'ndeki İslam Bilimleri öğrenimim çerçevesinde Türkçe ve Osmanlıca öğrendikten sonra, Türkçe dilbilgisi asistanı olarak ders verdim. Öğrencilerime edebi metinler okudum, örneğin Sabahattin Ali ve Sait Faik'ten hikayeler anlattım. Ancak o zamanlar bu benim için ikinci derecede rol oynuyordu. Çünkü tarihçiydim. İran tarihi üzerine doktora , Arap tarihi üzerine de doçentlik tezimi vermiştim. 1989 yılında Şark Enstitüsü Direktörü olup, İstanbul'a gelince, Türk edebiyatı ile yoğun bir şekilde ilgilenmeye başladım.

Boş zamanlarımda Beyazıt Meydanı'ndaki Sahaflar'a ve Çiçek Pasajı'na gidip, geziniyordum. Böylece kendime bir sürü antik kitap satın aldım ve bir Türk kitaplığı kurdum.

- İlk okuduğunuz Türkçe kitap hangisiydi?

Prof. GLASSEN - Tam olarak hatırlayamıyorum. Sanırım ya Peyami Safa'nın Fatih Harbiye'si ya da Halide Edip Adıvar'ın Sinekli Bakkalı'ydı.

- Türk Kitaplığı fikri nereden doğdu?

Prof. GLASSEN - Robert Bosch Vakfı'ndan yetkililer, meslektaşım Jens Peter Laut ve bana yönelerek, tercüme edilmek üzere 20 ciltlik bir seçki hazırlayıp hazırlayamayacağımızı sordular. Bosch Vakfı, toplumlar arası ilişkileri güçlendirmek için bir hizmet sunmak istemişti. O zamanlar (2003) Türkiye'nin AB üyeliğine alıp alınmaması hakkında çok tartışılıyordu. Çağdaş Türk edebiyatındaki ana eğilim de onu gösteriyor ki, Türk aydınlar ve yazarlar çoktan Batı'ya giden yolda yürüyorlardı bile.

- Kitaplık oluşturulurken neyi ölçü aldınız?

Prof. GLASSEN - Bu 20 cilt 1900'den günümüze bütün Türk edebiyatı hakkında iyi bir fikir vermeliydi. Ancak henüz Almancaya çevrilmemiş yapıtları seçmek istiyorduk. Bu nedenle Yaşar Kemal, Fakir Baykurt ve Orhan Kemal'in romanlarını bu seriye alamadık. Romanların yanı sıra şiirleri, öyküleri, popüler gelenekselleri, otobiyografleri, denemeleri de sunmak istedik. Çok sayıda Türk uzmana ve yazara çeviri için önerebilecekleri yapıtları sorduk. İşte bundan sonra konseptimizi geliştirdik. Özellikle iyi bir çeviriye büyük özen gösterdik.

PROF. DR. ERIKA GLASSEN

MALCHOW-MECKLENBURG'DA 1934'TE DÜNYAYA GELDİ. GREIFSWALD'DA SANAT TARİHİ, ARDINDAN FREIBURG-BREISGAU VE BASEL'DA İSLAM BİLİMLERİ (ARAPÇA, FARSÇA, TÜRKÇE) ÖĞRENİMİ GÖRDÜ. 1968 YILINDA "PERSLERİN İSLAM TARİHİ: SAFAVİLER" TEZİ İLE DOKTORASINI TAMAMLAYARAK, FREIBURG ALBERT LUDWIG ÜNİVERSİTESİ'NDE ŞARK SEMİNERLERİNDE ASİSTAN OLARAK GÖREV YAPTI. "ORTA YOL: GEÇ ABBASİ DÖNEMİNDE DİN POLİTİKALARI VE DİNDARLIK ÜZERİNE ARAŞTIRMALAR" KONULU TEZİ İLE DOÇENTLİK UNVANINI ALDI. ARDINDAN 1981-1983 YILLARI ARASINDA LÜBNAN-BEYRUT'TA ALMAN ŞARK ENSTİTÜSÜ'NDE ÖĞRETİM GÖREVLİSİ, 1984-1994 YILLARI ARASINDA İSE AYNI ENSTİTÜNÜN MÜDÜRÜ OLARAK GÖREV YAPTI. BU SÜREÇTE İSTANBUL'DA BİR ŞUBE KURDU; TÜRK EDEBİYATINI DAHA YAKINDAN TANIDI VE SEVDİ. İSTANBULLU SAHAFLARIN CANLI ATMOSFERİNİN KEYFİNİ ÇIKARDI VE FREIBURG ÜNİVERSİTESİ'NE GERİ DÖNDÜĞÜNDE YARARLANABİLEBİLECEĞİ BİR DE ZENGİN BİR TÜRK KİTAPLIĞI KURDU. ERIKA GLASSEN, PROF. DR. JENS PETER LAUT İLE BİRLİKTE "TÜRK KİTAPLIĞI"NIN YAYINCISI.

- 20'nci yüzyıl Türk edebiyatını içeren bir çalışma bu. Neden başlangıcı 1900 olarak belirlediniz?

Prof. GLASSEN - Çağdaş Türk edebiyatının aslında 19'uncu yüzyılın son çeyreğinde başladığını göstermek istedik. Halid Ziya Uşaklıgil'in Aşk-ı Memnu adlı romanı erken klasik çağdaş Türk edebiyatının zirvesidir. İlk baskısı Arap harfleriyle yayımlanmış olsa bile.

- Türk Kitaplığı'nı hazırlarken Almanya'da ya da Avrupa'da Almanca bilen edebiyatseverlerin ilgisini çekebileceğine inancınızın güçlenmesinde ne baskın oldu?

Prof. GLASSEN - Türkiye, AB'ye üye olma isteğiyle birlikte Avrupa'ya daha da yakınlaştı. Yüksek Türk kültürünü ve Türklerin düşünce yapısını tanımaya yönelik ilgi Alman halkında giderek artıyor. Bununla birlikte bu ülkeyi tanımak isteyen ve bu nedenle Türkiye'ye giden Alman turistlerin sayısı da giderek yükseliyor. Tabii ki Almanya'da yaşayan Türk kökenli vatandaşlarımızı da dikkate aldık. Özellikle Almancayı Türkçeden daha iyi konuşan ikinci ve üçüncü kuşağı. Bunlar, Türk Kitaplığı'ndaki seçki sayesinde köklerinin bulumnuduğu ülkenin zihinsel tarihi hakkında bir izlenim edinebilirler.

- Türk Kitaplığı'nda iletilmek istenen ortak bir mesaj ya da kullanılan ortak bir dil var mı?

Prof. GLASSEN - 19'uncu yüzyıldan bu yana geçen süreçteki modern Türk tarihine bakarsak, dinamik bir kültürel ve toplumsal dönüşüm gözlemleyebiliriz. Osmanlı'nın son döneminde Batı'ya açılarak başlayan ve kendi geleneklerine yüz çevirmenin belirlediği bir dönüşüm. Bu "daimi bir Batılılışma süreci" olarak betimlenebilir. Bu durum edebiyatta da yankı buluyor, birey ve toplum arasındaki gerilimde, çatışmada kendisini gösteriyor. Kimlik kaybı, ulusal kimlik arayışı, geleneklere duyulan özlem ve nihayetinde postmodernlikteki çeşitli kimliklerle oynamak önemli bir rol oynuyor. Bütün bunları serimizdeki kitaplarda takip etmek mümkün. Romanların kahramanları tarihsel bağlamlarında duruyorlar ve bulundukları çağı temsil ediyorlar. Bu ilişki kitaplardaki önsözlerde ve sonsözlerde de yer alıyor.

- Tam 20 kitaptan oluşan bu kitaplığı okuyan bir Avrupalı, Türkiye hakkında

Dr. Bettina Berns: ‘Türk Kitaplığı bir başarı öyküsüdür’

- Türk Kitaplığı’nda en çok hangi kitap ilgi çekiyor?

Dr. BERNS - Antolojiler dikkat çekiyor. Türkiye’ye seyahate gidenler en çok yolculukta eşlik etmesi için bu tarz kitapları seçiyorlar. Ancak ilginç olanı 1900’de yayımlanan "Aşk-ı Memnu"nun çok satılması.

- "Sex sells" gibi, aşk da satar, öyle mi?

Dr. BERNS - Öyle. Çünkü sevgi dünyanın her yerinde aynı. Aslı Erdoğan’ın "Kırmızı Pelerinli Kenti" de iyi gidiyor. Kozmopolit bir roman olduğu için birçok kişi kendisini bu romanda bulabiliyor.

- Türk Kitaplığı’na 1.5 milyon avro neden yatırdınız?

Dr. BERNS - Çekici, güzel ciltler olsun istedik. Her şeyin her açıdan iyi olmasını ve özellikle de çevirilerin mükemmel olmasını istedik. Eğer çeviri iyi değilse, en iyi edebiyat eseri de olsa, ne işe yarar... Eğer tersi olsaydı Alman okurlar bunun arkasındaki hazineyi algılayamazlardı. Bu parayı aynı zamanda çevirmenleri Türk edebiyatı konusunda eğitmek, en iyi kaliteye ulaşmak için ödedik. İyi şeylerin bir bedeli olur.

- Beklentinize ulaştınız mı?

Dr. BERNS - Diğer çeviri projelerimizle kıyaslarsak "Türk Kitaplığı" Robert Bosch Vakfı için bir başarı öyküsüdür. Bir yayınevi tek başına Türk Kitaplığı’nı yaratmak isteseydi sanırım bu sonuca tek başına ulaşamazdı. Böyle bir çalışmanın, böyle bir projenin finansal açıdan kesinlikle desteklenmesi gerekir. "Türk Kitaplığı"ndaki yapıtlar Almanya’da henüz "bestseller" olmadı belki ama, bu olmayacağı anlamına da gelmiyor. Daha çok erken. Her geçen gün daha çok insanın Türk Kitaplığı serisinden haberdar olduğuna, ilgilendiğine tanık oluyoruz. Biz kitapları piyasaya sürüp "yok satmasını" zaten beklemiyorduk. Beklediğimiz, piyasaya sürdükten sonra satışların yavaş yavaş bir gelişme göstermesiydi. Şu anki satış rakamlarından gayet de memnunuz.

- Eğitimle, sağlıkla, uyumla ilgili projelere destek veren bir kuruluş olarak biliyoruz sizi. Neden edebiyata el attınız?

Dr. BERNS - Robert Bosch Vakfı geçmişte sık sık çeviri projelerinde yer aldı. Uzmanlar bize yönelerek, Türk edebiyatının Almancaya hak ettiği gibi ve gerektiği gibi çevrilmediği konusunda uyarıda bulundular. Tek tek bazı yazarlar elbette Almanya’da tanınıyordu. Çok sayıda önemli isim ise Almancaya çevrilmediği için ne yazık ki Alman okur tarafından bilinmiyordu. Bu konuyu ele almak istedik. Bugüne kadar çeşitli ülkeleri büyüteç altına aldık. Robert Bosch Vakfı’nın gerçekten de ağırlıklı olarak üzerinde durduğu konu, toplumlar arası diyalog ve hoşgörü. Çeviri projelerini de bu çerçevede ele aldık. Edebiyatın bir ülkeyi derinlemesine tanımada büyük rol oynadığına inanıyoruz. Edebiyat aracılığıyla toplumun durumu, sosyal yapısı, olaylar arasındaki ilişkileri öğrenebiliyoruz. Bize yakın olan bir ülkenin edebiyatını öğrenmek, bu açıdan, bizim için büyük değer taşıyor.

- Türk Kitaplığı denince akla kitaplar geliyor ama siz bu kapsamda çeşitli kampanyalar ve etkinlikler de gerçekleştiriyorsunuz. Kitaplara paralel neler yapıyorsunuz?

Dr. BERNS - Sadece bir dizi kitabın raflara konulmasını değil aynı zamanda insanlara ulaşmasını istedik. Alman okurların yanı sıra yabancı kökenlilerin özellikle de Türkçeyi iyi konuşamayan Türk kökenli "Alman" okurların, geldikleri ülkenin kültürünü tanımak, öğrenmek isteyen Türklere de ulaşmak istdik. Bu nedenle "Lesen Vakfı" ile 100 kitapla gezgin bir sergi ile kütüphanelere, derneklere, belediyelere, okullara gidip Türk edebiyatının gelişimini anlattık.

- Peki beklediğiniz oldu mu? Yani, Türk kökenli Alman okur Türk Kitaplığı’na ilgi gösterdi mi?

- Almanya’daki Türk gençlerinin Türkçelerinin çok iyi olmaması, Türkçenin zor bir dil olması, bu kesimden de çok okur kazanacağımızı bize düşündürttü. Ancak bu tezimizi, gelişmeler şimdilik çok da doğrulamadı. Neden, bilemiyoruz. Araştırmalıyız. Etkinliklerimizde çok sayıda Türk vardı oysa. Bunları Türk-Alman dostluk dernekleri, Türk toplumu kuruluşları düzenlemişti ve biz de finansal destek vermiştik. Ancak kitap standından aldığımız sonuçlar iyi değildi. Türklerin kitap satın almadığına tanık olduk. Alman okurların daha iyi bir kitap tüketiicisi olduğunu söylemeliyim. Almanlar yabancı kültürlere ilişkin kitapları merak ediyor ve alıyorlar, kültür evlerine, okuma akşamlarına gidiyorlar. Türkler, ne yazık ki, Türk Kitaplığı’ndaki yapıtlara ilgisizler.

- Derslerde okutulmak üzere bir dizi broşür ve dergi de hazırladınız. İlgi görüyor mu?

Dr. BERNS - Genç okurlara da ulaşmak istedik. Onlar geleceğin okurları değil mi? Türk edebiyatı hakkında ilgi uyandırmak istedik. Öğrencilere nasıl ulaşırız, diye düşündük. Bir Alman öğretmenin Türk edebiyatını ne kadar tanıyabileceğini tahmin edersiniz. Öyle bir konsept geliştirmeliydik ki, Alman okulundaki bir Alman öğretmen sınıfta çocuklara Türk edebiyatını öğretebilsin. Broşürler, dergiler hazırladık. Bu dergiler ve broşürlerde Alman öğretmen Türk edebiyatını anlatmaya nereden başlayabileceğini bilir. İçinden seçeceği bir yapıtla bilgi vermeye başlayabilir. Evet, bunlar çok ilgi gördü. Bugüne dek derslerde okutulması için 80 bin dergi ve broşürü okullara dağıttık.

- Türk ve Alman basını beklediğiniz ilgiyi gösterdi mi?

Dr. BERNS - 2005 yılında diziyi ilk tanıttığımızda İstanbul’da neredeyse bir medya ordusu vardı. Doğan Hızlan da oradaydı. Büyük ve olumlu yankı yarattı. Almanya’daki Türk basını ise ilgisiz kaldı. Almanya’daki Türk basınına ulaşmak istediysek de bir türlü ilgilerini çekmeyi başaramadık. Belki başka nedenleri vardır. İzin verirseniz eleştiride bulunmak istiyorum. Almanya’daki Türk basını Almanya’ya karşı aşırı eleştirel yaklaşıyor. Eğer olumlu bir şey oluyorsa hak ettiği yeri bulamıyor. Nitekim bu projeyle de öyle oldu; para verildi, güzel bir şey üretildi, hem Türklere hem Almanlara bir armağandı bu. Fakat, galiba Türk medyası için fazlasıyla olumluydu, içinde skandal yoktu, yani sıkıcıydı belki de. Biraz yankı bulsaydı çok sevinirdik. Birkaç gün önce Türkiye’de serinin tamamlanmasıyla ilgili bir kutlamaya katıldık. Orada bir kez daha "Türk Kitaplığı" büyük ses getirdi. Robert Bosch Vakfı’nın etkinlikleri ve çalışmalarıyla İstanbul’daki, Türkiye’deki Türkler daha ilgililer sanırım.

- Robert Bosch Vakfı gelecekte neler yapacak?

Dr. BERNS - Toplumlar arası diyalog, barış ve hoşgörü için gelecekte Alman-Türk ilişkileri odaklı çalışmalarına daha da ağırlık verecek. 2003’ten bu yana süren bir gazeteciler programımız var. Alman gazetecileri Türkiye’ye, Türk gazetecileri de Almanya’ya davet ediyoruz. Öğrenci mübadelesini ise sürdürüyoruz.

- Türk Kitaplığı’nın devamı geliyor mu?

Dr. BERNS - Evet, çok isterdim. Ancak bir vakfın görevi sadece başlama vuruşunu yapmaktır. Top daha sonra kendiliğinden yuvarlanmalıdır. Türkiye’de son dönemde birçok şey değişti. Örneğin dış ilişkileri olumlu yönde değişti. Türkiye kültürel olarak kendisini çok daha güçlü bir biçimde ortaya koymaya başladı. Frankfurt Kitap Fuarı, çeviri projesi... Türkiye’nin çabaları içerisinde "Türk Kitaplığı" sadece tamamlayıcı bir öğe oldu.

da etkili ve sağlıklı bir fikre sahip olabilir mi sizce?

Prof. GLASSEN - Söz konusu 20 yapıttan oluşan seri, okurları 20'nci yüzyıldan günümüze uzanan edebi ve zihinsel tarihte gezdirmeyi hedefleyen bir konsepte dayanıyor. Klasik modern döneme ait eserler sistematik ve kronolojik olarak okunursa, yaklaşık olarak her 10 yılda bir gerçekleşen gelişimi de gözlemleyebilir.

Halid Ziya Uşaklıgil: Aşk-ı Memnu (1900), Halide Edip Adıvar: Mor Salkımlı Ev (Önce 1926/1928'de İngilizce basıldı), Memduh Şevket Esendal: Ayaşlı ve Kiracıları (1934), Sabahattin Ali: İçimizdeki Şeytan (1940), Ahmet Hamdi Tanpınar: Huzur (1949), Yusuf Atılgan: Aylak Adam (1959), Leyla Erbil: Tuhaf Bir Kadın (1971), Adalet Ağaoğlu: Ölmeye Yatmak (1973), Oğuz Atay: Bir Bilim Adamının Romanı-Mustafa İnan (1975). "İstanbul'dan Hakkari'ye: Öykülerle Bir Gezi" ve "Aşk, Yalan ve Hayaletler - Hikayeler II" de bu resmi tamamlayan iki önemli öykü kitabı.

Belirttiğim gibi, önsözler ve sonsözler de, okuyuculara edebi ve tarihi açıdan yol gösteriyor. Kült Şiirleri adlı eser ise son döneme ait ortak hayata bakış açısını yansıtıyor. Çünkü bu şiirler ünlü Türk aydınları tarafından seçildi ve yorumlandı. Murathan Mungan, Hasan Ali Toptaş, Aslı Erdoğan'la birlikte önemli postmodern yazarlar temsil ediliyor.

- Romanlar, öyküler, şiirler, otobiyografiler yer alıyor bu yelpazede. Yapıtlarda dünya savaşları ve Ermeni Sorunu'nun yer almaması bir rastlantı mı?

Prof. GLASSEN - Her şeyi içeren bir yelpaze için 20 cilt çok yetersiz. Bir sınır koymamız gerekiyordu. Ancak serinin son kitabı "Yüz Yılda Türkiye-Çağın Tanıkları Anlatıyor"da birçok sorun dile getiriliyor. Azınlıkları ilgilendiren servet vergisi, Rum saldırısı, Alevi ve Kürt sorunu vs... Ayrıca Fethiye Çetin'in, yakın akrabası olan bir Ermeni kadının anlattıklarından kesitlerin yer alan kitabı örneğin. Halide Edip'in Ermeni sorununa sık sık değinen "Hatıralar"ı tarihi kaynak oluşturmaları açısından önemli bir kaynak, öğretici, eleştirel, sürükleyici.

- Ele aldığınız süreçte, Osmanlı'nın son dönemi ve modern Türkiye'ye geçişte edebiyatta Batı izlerinin etkisi sizde nasıl bir izlenim yarattı? Tepeden inme, üstüne tam oturmamış mı, yoksa inandırıcı bir Batılılaşma mı söz konusu sizce?

Prof. GLASSEN - Hızlı Batılılaşmanın bireyler üzerindeki etkisi ve nasıl sorun oluşturduğu romanlarda ve öykülerde yer alan birçok metinde okunabiliyor. Özellikle Esendal, romanında Ankara'daki ilk yıllarından oldukça karışık olarak söz ediyor. Eski değerler kaybolmuş, milli duygular yeterince güçlü değil, insanlar kumara kapılıyor... Sabahattin Ali'nin kahramanı Ömer, Allah inancı olmayan, geleneklere itibar etmeyen bir gençtir. Her şeyden kolaylıkla etkilenmektedir. Buna karşılık Tanrıpınar'ın kahramanı Mümtaz ise İstanbul tarihinde köklerini, Osmanlı-Türk tarihinde Mevlevi dindarlığını ve müziğini aramaktadır. Oğuz Atay, Batı modernliği ile Osmanlı-Türk geleneklerini bir potada eritmeyi başarmış Mustafa İnan adlı bir bilimadamını bizimle tanıştırır. "Yüz Yılda Türkiye" adlı yapıtta okurlar Kemalist reformlarla laikleşmeyi, buna karşı Demokrat Parti iktidarı ile başlayan hareketi ve ardından gelen İslami eğilimleri takip edebilirler.

- 1900'lerden bu yana yaptığınız edebiyat yolculuğunda 50'ler, 60, 70'ler, 80'ler, 90'lar ve 2000'ler olarak sınıflandırırsak dönemlerin yansımasını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Prof. GLASSEN - Kuşaklara göre farklılık gösteren Türk edebiyatını 20 yapıtla sınıflandırmak yeterli değil. Ancak bütün metinler tam olarak okunursa farklı akımların (milli edebiyat, toplumsal eleştiri eğilimleri, sosyal gerçekçilik, eleştirel köy edebiyatı, yeni içselleşme, biçimci deneyleri büyülü gerçekçilik ve gerçeküstücülük, postmodern kimlik arayışı, gerçek ve hayal arasınaki şeffaflık, kasmadan Osmanlı hikayelerini kullanmak vs) gelişimini algılamak mümkün.

Çağdaş Türk edebiyatında alfabenin değiştirilmesi ve dil reformuyla başta nasıl güçlükler yaşandığını, "Yüz Yılda Türkiye" adlı kitapta yer alan Halit Fahri Ozansoy'un "Osmanlıdan Türk Edebiyatına" başlıklı konuşması da ortaya koyuyor.

- Özellikle askeri darbeler Türk edebiyatında rotanın değişmesinde nasıl rol oynadı sizce?

Prof. GLASSEN - "Yüz Yılda Türkiye" kitabımızda, Tahir Abacı'nın kaleme aldığı akıl yüklü makalede ya da Vedat Günyol'un Babeuf Dosyası'yla ilgili raporunda konuya ilişkin notlar bulabilirsiniz. Adalet Ağaoğlu romanında bu konudan söz ediyor. Murat Uyurkulak'ın yapıtı "Tol" da Türkiye'de "sol devrimin" gayrıresmi bir öyküsü olarak okunabilir. 1980 askeri darbesinden sonra cezaevi işkence ve darbe edebiyatından söz edilse de, bunlar yerini politik olmayan bir postmodernizme bırakmıştır.

- Türk edebiyatını yakından izleyen biri olarak son dönemde kadın-erkek eşitliği hakkında neler söyleyeceksiniz? Son on yılda AKP ile birlikte Türk kadını da bir kimlik değişimi geçiriyor mu? Bu, edebiyata nasıl yansıyor?

Prof. GLASSEN - Cinsler arası ilişkilerde dönüşümü sergilemek için serimizde mümkün olduğunca kadınlara söz vermeye çalıştık. Halide Edip'in "Hatıralar"ı Türk kadın hareketi tarihçesindeki belgedir. Öğretmen ve aydın olarak bir öncüdür. Leyla Erbil bir İstanbul romanı olan "Bir Tuhaf Kadın" ve Adalet Ağaoğlu'nun bir Ankara romanı olan "Ölmeye Yatmak"ta, genç kızların, cumhuriyet kızlarının yasalarda kadın-erkek eşitliğinin yer almasına rağmen erkek egemen toplumda kendilerini ifade etmekte, yer bulmakta nasıl zorlandıklarından söz ediyorlar. Buna karşılık Aslı Erdoğan, 90'lı yılların küresel dünyasında, taşkınlığa varan tam bir özgürlüğü tattığından söz ediyor.

Elbette Müslüman kadın edebiyatı da var. Ancak bizim Türk danışmanlarımız bu yapıtların edebi niteliğinin kuşkulu olduğunu bildirdiler. Bununla birlikte "Yüz Yılda Türkiye" adlı yapıtta Cihan Aktaş'ın "Çarşafa Geri Dönüş" başlıklı makalesinde türbanlıların sesine de yer verildi.

- Türk edebiyatının dünya edebiyatına açılan penceresi kim dersek? Ya da Türk edebiyatı dünya edebiyatına içerisinde ele alınabilir mi?

Prof. GLASSEN - Dünya edebiyatı içerisindeki yapıtların sadece tercüme edilmişleri dikkate alınabilir. Bu nedenle de bugüne dek Yaşar Kemal, Orhan Pamuk ve Elif Şafak vardı. Biz muhteşem çevirilerle diğer önemli yazarların da uluslararası platformda tartışılmasını istedik. Bunu da başardık sanırım. Örneğin Tanpınar, Mungan, Toptaş ve Aslı Erdoğan büyük ilgi görüyor.

- Türk Kitaplığı tamamlandığında keşke şu yazarın şu yapıtı da içinde olsaydı, dediğiniz bir yapıt var mı?

Prof. GLASSEN - Burada tek tek yanıt vermem mümkün değil. Çünkü kitaplığa taşıyamadığımız çok yapıt vardı.

- "Türk Kitaplığı 2" veya Almanya'da yaşayan Türk yazarların Almanca kaleme aldığı yapıtlardan oluşan bir dizi geliyor mu?

Prof. GLASSEN - "Türk Kitaplığı" konsepti Türk edebiyatının kendi bütünlüğü içinde Alman dilinde sunulduğu, diğer çevirilerin sıralandığı bir çerçeve, bir filtre olarak algılanmalıdır. Türk kökenli yazarların Almanca kaleme aldığı yapıtlar ayrı bir bölüm olarak ele alınmalıdır ki, bu da işinin hakkını veren Alman dili ve edebiyatı uzmanlarına düşer. ■

AZİZ NESİN
İLHAN SELÇUK
MUSTAFA BALBAY
kitapları...

DOST Kitabevi

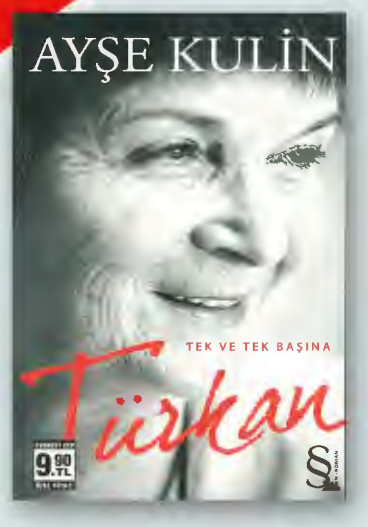

TÜRKAN
Ayşe Kulin **8,00 €**

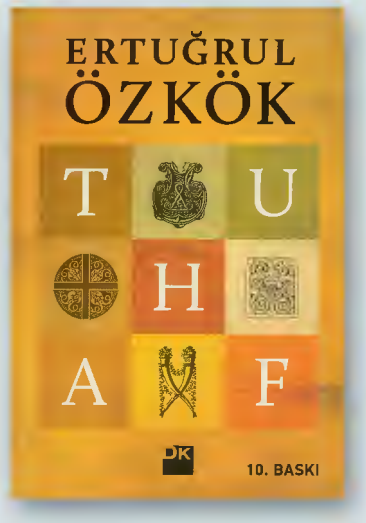

TUHAF
Ertuğrul Özkök **13,00 €**

FİLİZ HİÇ ÜZÜLMESİN
Filiz Ali **16,00 €**

TÜRKİYE'NİN ASKER SORUNU
Hasan Cemal **20,00 €**

SEVDALIM HAYAT
Zülfü Livaneli **16,00 €**

AY HIRSIZI
Sunay Akın **10,00 €**

TANIDIĞIM NAZIM HİKMET
Orhan Karaveli **10,00 €**

DOST Kitabevi

Münster Str. 17/19
44145 Dortmund
Tel:0049 (0) 231 863 49 41
Fax: 0049 (0) 231 863 49 42